

مجموعه کتاب‌های اقتصادی
اداره کل امور اقتصادی و دارایی آذربایجان شرقی

گزارش اقتصادی استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۴

اداره کل امور اقتصادی و دارایی آذربایجان شرقی

گزارش اقتصادی استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۶

به نام خدا

پدید آورنده	اداره کل امور اقتصادی و دارایی آذربایجان شرقی
نظارت عالی	علی اصغر عباس زاده، مدیر کل امور اقتصادی و دارایی آذربایجان شرقی
تهیه کنندگان	علی رضا علی پور، عزت اله بهاری، حیدر آخوندی، حمیده کریم زاده، بیت اله آخوندی، فاطمه جداری، صدیقه رضایی، شهرزاد محمدخانلی، نسیم مهین اصلانی نیا، زهرا جلیلی، جواد متعارفی، کریم محرم زاده، علی رضا منعم، لیلا حجازی وفا
کلمات کلیدی	توسعه اقتصاد استان، شاخص های کلان اقتصادی، پتانسیل های اقتصادی استان
سال انتشار	سال ۱۳۹۸

پیشگفتار

اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان به نمایندگی از وزارت امور اقتصادی و دارایی، مأموریت‌هایی از قبیل اجرای سیاست‌ها و خط‌مشی‌های ابلاغی وزارت متبوع را بر عهده دارد. در میان وظایف ابلاغی از سوی وزارت متبوع، مواردی وجود دارد که انجام صحیح و اثربخش آن بیش از سایر وظایف، به هدف گذاری صحیح و تعریف استراتژی مناسب جهت دستیابی به اهداف تعیین شده به صورت اثربخش و کارا بستگی دارد. از جمله این وظایف می‌توان به ارتقای شاخص‌های رشد و توسعه اقتصادی و ارتقای اشتغال استان اشاره کرد. به این منظور ضرورت دارد جایگاه فعلی استان آذربایجان شرقی از نظر برخی شاخص‌های اقتصادی بررسی و تحلیل شود.

این امر مستلزم انجام مطالعات محیطی و سازمانی جامع و شناسایی نقاط قوت و ضعف در جهت تحقق اهداف می‌باشد تا در جهت بهره‌برداری حداکثری از نقاط قوت و رفع نقاط ضعف و موانع برنامه‌ریزی نمود. در این راستا، تدوین کتاب «گزارش اقتصادی استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۶» توسط اداره کل امور اقتصادی و دارایی این امکان را فراهم می‌کند که متغیرهای اقتصادی استان به صورت جامع در اختیار تحلیل‌گران و سیاست‌گذاران قرار گیرد و با مقایسه وضعیت موجود استان با پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های توسعه‌ای استان برنامه‌ریزی‌های مناسب توسعه‌ای انجام گیرد.

از این رو در کتاب حاضر سعی شده است وضعیت استان با استفاده از آخرین آمارهای در دسترس در بخش‌های مختلف اقتصادی از قبیل تولید ناخالص استان، کشاورزی، صنعت و معدن، مسکن، خدمات، حمل و نقل، انرژی، سرمایه گذاری خارجی، تجارت خارجی، بیمه و بازار پول و اعتبار به تصویر کشیده شود. امید است گامی در جهت اعتلای اقتصاد استان و منطقه و به تبع آن رشد و شکوفایی اقتصاد کشور باشد.

چکیده

استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۴ نسبت به سال ۱۳۹۳ کاهش ۰.۹۲ درصدی در تولید ناخالص داخلی را تجربه کرده است. سهم ۳ درصدی استان از تولید کل کشور نیز با توجه به سهم ۶ درصدی جمعیت استان، مطلوب نمی باشد.

استان آذربایجان شرقی در تولید محصولات مانند عدس، حبوبات، پیاز، سیب زمینی، نخود، عسل، محصولات دامی، گوشت قرمز، تخم مرغ و شیر خام جزو پنج استان برتر کشور می باشد. الکتروموتور، انواع پایپوش، سیمان، محصولات فولادی، تراکتور، دارو و ... از عمده محصولات تولیدی صنعتی استان و مطرح در سطح کشور می باشند. برخی از این محصولات به دلیل کمبود مواد اولیه ناشی از تحریم یا واردات بی حد و اندازه کالاهای بی کیفیت ولی ارزان قیمت دارای کاهش تولید بوده اند.

افزایش سرعت رسیدگی به پرونده های مالیاتی و ایجاد تسهیلات در پرداخت مالیات برای مودیان باعث افزایش سهم درآمدهای مالیاتی استان شده است. اثر رکود اقتصادی بر برخی از شاخص های اقتصادی مانند کاهش ارزش افزوده بخش مسکن و افزایش میزان مطالبات بانکی قابل مشاهده است. برخی از شاخص های اقتصادی استان در سال ۱۳۹۶ و براساس آخرین آمار منتشر یافته به شرح زیر می باشد:

- رشد ۴۵۰ درصدی رقم جذب شده برای ارزش پروژه های سرمایه گذاری خارجی؛
- نرخ بیکاری ۱۰.۷ درصدی و اشتغال ناقص ۸ درصدی؛
- رشد ۲۴.۸۸، ۱۳.۹۴ و ۶۳.۷ درصدی سپرده، تسهیلات اعطایی و مطالبات بانکی؛
- نرخ تورم ۸.۶۴ درصدی استان؛
- رشد ۲۱.۵۷ درصدی حق بیمه و ۱۸.۱۴ درصدی خسارت پرداختی؛
- رشد ۲۹.۷ درصدی ارزش و کاهش ۳ درصدی حجم سهام معامله شده در بورس؛
- کاهش ۱۱ درصدی ارزش واردات و رشد ۱۹.۵۹ درصدی ارزش صادرات گمرکات؛
- رشد ۶.۹۸ درصدی ارزش افزوده بخش کشاورزی، شکار و جنگلداری و ماهیگیری استان در سال ۱۳۹۴؛
- رشد ۳۰.۵۳ درصدی ارزش افزوده بخش استخراج معدن استان در سال ۱۳۹۴؛
- کاهش ۱۸.۹۱ درصدی ارزش افزوده بخش صنعت استان در سال ۱۳۹۴؛
- کاهش ۱.۱۳ درصدی ارزش افزوده بخش ساختمان استان در سال ۱۳۹۴؛
- رشد ۵.۲۲ درصدی ارزش افزوده حمل و نقل و انبارداری و پست استان در سال ۱۳۹۴؛
- رشد ۱۱.۴۶ درصدی ارزش افزوده تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا در سال ۱۳۹۴؛
- رشد ۸.۱۴ درصد ارزش افزوده بخش خدمات استان در سال ۱۳۹۴.

فهرست مطالب

۱. اقتصاد ملی	۱
۱-۱. بررسی اجمالی سیاست‌های اقتصادی کشور	۱
۲-۱. بررسی متغیرهای کلان اقتصاد ایران	۱
۲. محصول ناخالص داخلی استان	۴
۱-۲. سیاست‌های اقتصادی تولید و جهت‌گیری‌های استان	۴
۲-۲. بررسی و تحلیل وضعیت محصول ناخالص داخلی	۴
۳-۲. بررسی و تحلیل اجزاء محصول ناخالص داخلی	۵
۴-۲. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی در خصوص رشد اقتصادی استان ...	۷
۳. بخش کشاورزی استان	۱۴
۱-۳. سیاست‌های اقتصادی بخش کشاورزی و جهت‌گیری‌های استان	۱۴
۲-۳. بررسی وضعیت تحولات بخش کشاورزی استان	۱۴
۳-۳. بررسی وضعیت شاخص‌های بخش کشاورزی	۱۵
۱-۳-۳. تولید محصولات اساسی بخش کشاورزی	۱۶
۲-۳-۳. صادرات و واردات محصولات بخش کشاورزی	۲۰
۳-۳-۳. حمایت‌های صورت گرفته از بخش کشاورزی	۲۱
۴-۳. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی برای استان	۲۲
۴. بخش صنعت و معدن استان	۲۳
۱-۴. سیاست‌های اقتصادی بخش صنعت و معدن و جهت‌گیری‌های استان	۲۳
۲-۴. بررسی وضعیت تحولات بخش صنعت و معدن	۲۴
۳-۴. بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش صنعت و معدن	۲۵
۱-۳-۴. بررسی وضعیت تولید بخش صنعت و معدن	۲۵
۲-۳-۴. بررسی وضعیت کارگاه‌های صنعتی	۲۹
۳-۳-۴. بررسی وضعیت زیربخش معدن	۳۱
۴-۳-۴. صادرات و واردات محصولات بخش صنعت و معدن	۳۳
۵-۳-۴. حمایت‌های دولت از بخش صنعت و معدن	۳۴
۴-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی برای استان	۳۵
۵. بخش ساختمان و مسکن استان	۳۹
۱-۵. سیاست‌های اقتصادی بخش ساختمان و مسکن و جهت‌گیری‌های استان	۳۹
۲-۵. بررسی وضعیت تحولات بخش ساختمان و مسکن	۴۳

۳-۵	بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش ساختمان و مسکن	۴۶
۱-۳-۵	وضعیت تحولات قیمتی بخش ساختمان و مسکن	۴۸
۲-۳-۵	تسهیلات اعطایی به بخش ساختمان و مسکن	۴۹
۴-۵	جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی در بخش ساختمان و مسکن	۵۰
۵۳	بخش خدمات استان	
۱-۶	سیاست‌های اقتصادی بخش خدمات و جهت‌گیری‌های استان	۵۳
۲-۶	بررسی وضعیت تحولات بخش خدمات	۵۳
۳-۶	بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش خدمات	۵۴
۱-۳-۶	بررسی وضعیت ارزش افزوده بخش خدمات	۵۴
۲-۳-۶	بررسی وضعیت زیربخش میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی	۵۹
۴-۶	جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی	۶۲
۶۳	بخش حمل و نقل استان	
۱-۷	سیاست‌های اقتصادی بخش حمل و نقل و جهت‌گیری‌های استان	۶۳
۲-۷	بررسی وضعیت تحولات بخش حمل و نقل	۶۵
۳-۷	بررسی و تحلیل شاخص‌های عملکردی بخش حمل و نقل	۶۵
۱-۳-۷	حمل و نقل جاده‌ای	۶۷
۲-۳-۷	حمل و نقل ریلی	۶۸
۳-۳-۷	حمل و نقل هوایی	۶۹
۴-۷	جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی	۷۱
۷۴	بخش انرژی استان	
۱-۸	سیاست‌های اقتصادی بخش انرژی و جهت‌گیری‌های استان	۷۴
۲-۸	بررسی وضعیت تحولات بخش انرژی	۷۴
۳-۸	بررسی و تحلیل وضعیت حامل‌های انرژی	۷۴
۱-۳-۸	بررسی وضعیت بخش انرژی	۷۵
۲-۳-۸	فرآورده‌های نفتی	۷۸
۳-۳-۸	گاز طبیعی	۷۹
۴-۳-۸	برق	۷۹
۴-۸	جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی	۸۱
۸۲	۹. سرمایه‌گذاری خارجی استان	
۱-۹	سیاست‌های اقتصادی سرمایه‌گذاری خارجی و جهت‌گیری‌های استان	۸۲
۲-۹	بررسی وضعیت تحولات سرمایه‌گذاری خارجی	۸۴

- ۳-۹. بررسی و تحلیل عملکرد سرمایه‌گذاری خارجی ۸۵
- ۴-۹. فعالیت‌های مرکز خدمات سرمایه‌گذاری ۸۶
- ۵-۹. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۸۹
- ۱۰. تجارت خارجی استان ۹۵**
 - ۱-۱۰. سیاست‌های اقتصادی تجارت خارجی و جهت‌گیری‌های استان ۹۵
 - ۲-۱۰. بررسی وضعیت تحولات تجارت خارجی ۹۵
 - ۳-۱۰. بررسی و تحلیل وضعیت شاخص‌ها و متغیرهای کلان تجارت خارجی ... ۹۶
 - ۴-۱۰. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۹۹
- ۱۱. بازار سرمایه استان ۱۰۰**
 - ۱-۱۱. سیاست‌های اقتصادی بازار سرمایه و جهت‌گیری‌های استان ۱۰۰
 - ۲-۱۱. بررسی وضعیت تحولات بازار سرمایه ۱۰۰
 - ۳-۱۱. وضعیت شاخص‌های بازار سرمایه ۱۰۱
 - ۴-۱۱. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۱۰۵
- ۱۲. صنعت بیمه استان ۱۰۷**
 - ۱-۱۲. سیاست‌های اقتصادی صنعت بیمه و جهت‌گیری‌های استان ۱۰۷
 - ۲-۱۲. بررسی وضعیت تحولات صنعت بیمه ۱۰۷
 - ۳-۱۲. بررسی و تحلیل شاخص‌های کلان صنعت بیمه ۱۰۸
 - ۴-۱۲. بررسی و تحلیل شاخص‌های عملکردی شرکت‌های بیمه ۱۱۰
 - ۵-۱۲. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۱۱۱
- ۱۳. بازار پول و اعتبار ۱۱۲**
 - ۱-۱۳. سیاست‌های اقتصادی بازار پول و اعتبار و جهت‌گیری‌های استان ۱۱۲
 - ۲-۱۳. بررسی وضعیت تحولات بازار پول و اعتبار استان ۱۱۲
 - ۳-۱۳. بررسی وضعیت بازار پول و اعتبار ۱۱۳
 - ۴-۱۳. بررسی و تحلیل اجزاء سپرده‌ها و تسهیلات بانکی ۱۱۴
 - ۵-۱۳. بررسی و تحلیل مطالبات غیرجاری بانک‌ها ۱۱۷
 - ۶-۱۳. بررسی کارایی بانک‌ها ۱۱۸
 - ۷-۱۳. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۱۲۰
- ۱۴. نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی استان ۱۲۱**
 - ۱-۱۴. سیاست‌های اقتصادی تورم و جهت‌گیری‌های استان ۱۲۲
 - ۲-۱۴. بررسی وضعیت تحولات نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی استان ۱۲۳
 - ۳-۱۴. بررسی وضعیت شاخص‌های قیمتی ۱۲۳

- ۱۴-۴. بررسی و تحلیل اجزاء شاخص‌های قیمتی ۱۲۴
- ۱۴-۵. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۱۲۵
- ۱۵. وضعیت مالی و بودجه‌ای استان ۱۲۷**
- ۱۵-۱. سیاست‌های اقتصادی مالی و بودجه‌ای و جهت‌گیری‌های استان ۱۲۷
- ۱۵-۲. بررسی وضعیت تحولات مالی و بودجه‌ای ۱۲۷
- ۱۵-۳. بررسی و تحلیل کلی وضع مالی استان ۱۲۸
- ۱۵-۴. بررسی و تحلیل وضعیت منابع و مصارف عمومی بودجه استان ۱۲۸
- ۱۵-۴-۱. منابع عمومی دولت ۱۲۸
- ۱۵-۴-۲. مصارف عمومی دولتی ۱۲۹
- ۱۵-۵. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۱۳۱
- ۱۶. نظام مالیاتی استان ۱۳۳**
- ۱۶-۱. سیاست‌های مالیاتی و جهت‌گیری‌های استان ۱۳۳
- ۱۶-۲. بررسی وضعیت تحولات مالیاتی ۱۳۳
- ۱۶-۳. بررسی و تحلیل عملکرد وصولی انواع درآمدهای مالیاتی ۱۳۳
- ۱۶-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۱۳۵
- ۱۷. بازار کار استان ۱۳۸**
- ۱۷-۱. سیاست‌های ایجاد اشتغال و جهت‌گیری‌های استان ۱۳۸
- ۱۷-۲. بررسی وضعیت تحولات بازار کار ۱۳۹
- ۱۷-۳. بررسی و تحلیلی وضعیت شاخص‌ها و متغیرهای مرتبط با نیروی کار ۱۳۹
- ۱۷-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۱۴۳
- ۱۸. بهبود فضای کسب و کار استان ۱۴۵**
- ۱۸-۱. سیاست‌های مربوط به بهبود فضای کسب و کار و جهت‌گیری‌های استان ۱۴۵
- ۱۸-۲. بررسی وضعیت تحولات فضای کسب و کار ۱۴۷
- ۱۸-۳. بررسی و تحلیل وضعیت زیرشاخص‌های بهبود فضای کسب و کار ۱۴۷
- ۱۸-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۱۴۸
- ۱۹. درآمد هزینه خانوار و توزیع درآمد استان ۱۵۰**
- ۱۹-۱. سیاست‌های اقتصادی در زمینه درآمد هزینه خانوار و توزیع درآمد ۱۵۱
- ۱۹-۲. بررسی وضعیت تحولات مرتبط با درآمد و هزینه خانوار و توزیع درآمد ۱۵۱
- ۱۹-۳. بررسی وضعیت شاخص‌های توزیع درآمد ۱۵۲
- ۱۹-۴. بررسی و تحلیل وضعیت توزیع درآمد بین خانوارها ۱۵۲
- ۱۹-۴-۱. توزیع درآمد در خانوارهای شهری ۱۵۲

۱۹-۴-۲. توزیع درآمد در خانوارهای روستایی	۱۵۲
۱۹-۵. بررسی و تحلیل وضعیت توزیع درآمد	۱۵۵
۱۹-۶. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی	۱۶۱
۲۰. هدفمند کردن یارانه‌های استان	۱۶۳
۲۰-۱. سیاست‌های هدفمند کردن یارانه‌ها و جهت‌گیری‌های استان	۱۶۳
۲۰-۲. بررسی وضعیت تحولات مرتبط با هدفمند کردن یارانه‌ها	۱۶۵
۲۰-۳. منابع قانون هدفمند کردن یارانه‌ها در استان	۱۶۷
۲۰-۳-۱. منابع به تفکیک شرکت‌های موضوع در قانون	۱۶۷
۲۰-۳-۲. مصارف ماده ۷ قانون هدفمند کردن یارانه‌ها	۱۶۸
۲۰-۳-۳. مصارف ماده ۸ قانون هدفمند کردن یارانه‌ها	۱۷۰
۲۰-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی	۱۷۱
جمع‌بندی	۱۷۳

فهرست جداول

- جدول ۱. شاخص‌های کلان اقتصاد ایران طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵..... ۲
- جدول ۲. وضعیت محصول ناخالص داخلی آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۴..... ۴
- جدول ۳. ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی آذربایجان شرقی..... ۵
- جدول ۴. مصرف واسطه بخش‌های مختلف اقتصادی استان در سال ۱۳۹۴..... ۶
- جدول ۵. ستانده بخش‌های مختلف اقتصادی استان در سال ۱۳۹۴..... ۶
- جدول ۶. نسبت مصرف واسطه به ستانده بخش‌های مختلف اقتصادی استان..... ۷
- جدول ۷. ارزش افزوده زیربخش‌های گروه کشاورزی استان در سال ۱۳۹۴..... ۱۶
- جدول ۸. مصرف واسطه زیربخش‌های گروه کشاورزی استان در سال ۱۳۹۴..... ۱۶
- جدول ۹. ستانده زیربخش‌های گروه کشاورزی استان در سال ۱۳۹۴..... ۱۷
- جدول ۱۰. سطح زیر کشت و تولید محصولات زراعی استان..... ۱۸
- جدول ۱۱. تولید محصولات باغی استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵..... ۱۸
- جدول ۱۲. تولید محصولات دامی و پروتئینی استان..... ۱۹
- جدول ۱۳. عملکرد در هکتار محصولات زراعی و باغی استان در سال ۱۳۹۶..... ۲۰
- جدول ۱۴. وضعیت صادرات محصولات کشاورزی استان در سال ۱۳۹۶..... ۲۰
- جدول ۱۵. قیمت خرید تضمینی محصولات زراعی استان در سال ۱۳۹۶..... ۲۱
- جدول ۱۶. تسهیلات اعطایی به بخش کشاورزی استان..... ۲۲
- جدول ۱۷. ارزش افزوده زیربخش‌های گروه صنعت و معدن استان..... ۲۶
- جدول ۱۸. مصرف واسطه زیربخش‌های گروه صنعت و معدن استان..... ۲۶
- جدول ۱۹. ستانده زیربخش‌های گروه صنعت و معدن استان در سال ۱۳۹۶..... ۲۷
- جدول ۲۰. نسبت مصرف واسطه به ستانده زیربخش‌های گروه صنعت و معدن..... ۲۷
- جدول ۲۱. محصولات عمده تولیدی صنعتی آذربایجان شرقی..... ۲۸
- جدول ۲۲. وضعیت کارگاه‌های صنعتی استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵..... ۲۹
- جدول ۲۳. شاخص‌های بهره‌وری بخش صنعت استان..... ۳۰
- جدول ۲۴. شاخص بهره‌وری انرژی کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر..... ۳۰
- جدول ۲۵. وضعیت بخش معدن در استان آذربایجان شرقی..... ۳۱
- جدول ۲۶. میزان سرمایه‌گذاری و اشتغال براساس پروانه‌های بهره‌برداری در بخش معدن استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵..... ۳۲
- جدول ۲۷. صادرات و واردات محصولات بخش صنعت و معدن..... ۳۴
- جدول ۲۸. اقلام عمده صادراتی و وارداتی در بخش صنعت و معدن استان..... ۳۴
- جدول ۲۹. تسهیلات اعطایی به بخش صنعت و معدن استان..... ۳۵
- جدول ۳۰. تسهیلات پرداختی بانک‌های عامل استان به طرح‌های بخش صنعت و معدن استان از محل منابع صندوق توسعه ملی در پایان سال ۱۳۹۶..... ۳۵

جدول ۳۱. اعتبارات بودجه‌ای تخصیص یافته به طرح‌های صنعتی استان.....	۳۵
جدول ۳۲. ارزش افزوده بخش ساختمان به تفکیک مسکونی و غیرمسکونی.....	۴۷
جدول ۳۳. تعداد پروانه‌های ساختمانی صادره برحسب نوع پروانه در نقاط شهری.....	۴۸
جدول ۳۴. تعداد پروانه‌های ساختمانی صادره برای احداث بنا برحسب نوع متقاضی در نقاط شهری استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۴۸
جدول ۳۵. شاخص بهای ارزش اجاری مسکن شخصی و غیرشخصی.....	۴۸
جدول ۳۶. متوسط قیمت یک متر زمین و زیربنا در استان.....	۴۹
جدول ۳۷. تسهیلات اعطایی به بخش ساختمان و مسکن استان.....	۴۹
جدول ۳۸. ارزش افزوده زیربخش‌های گروه خدمات استان در سال ۱۳۹۴.....	۵۴
جدول ۳۹. مصرف واسطه زیربخش‌های گروه خدمات استان در سال ۱۳۹۴.....	۵۶
جدول ۴۰. ستانده زیربخش‌های گروه خدمات استان در سال ۱۳۹۴.....	۵۷
جدول ۴۱. نسبت مصرف واسطه به ستانده زیربخش‌های گروه خدمات استان.....	۵۸
جدول ۴۲. تعداد هتل و اقامتگاه‌ها به تفکیک نوع، تعداد تخت، درصد اشغال.....	۵۹
جدول ۴۳. آثار ملی ثبت شده استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۶.....	۵۹
جدول ۴۴. بازدید کنندگان از مراکز گردشگری طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۶۱
جدول ۴۵. تحولات بخش حمل‌ونقل استان در سال ۱۳۹۶.....	۶۵
جدول ۴۶. ارزش افزوده زیربخش‌های گروه حمل‌ونقل استان در سال ۱۳۹۴.....	۶۶
جدول ۴۷. سهم هریک از زیربخش‌های حمل‌ونقل از مسافر و بار جابجا شده.....	۶۷
جدول ۴۸. نسبت کالا و بار جابجا شده به جمعیت طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۶۷
جدول ۴۹. وضعیت حمل‌ونقل جاده‌ای استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۶۸
جدول ۵۰. وضعیت حمل‌ونقل ریلی استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۶۶
جدول ۵۱. تعداد مسافر جابجا شده هوایی به تفکیک داخلی و بین‌المللی.....	۷۱
جدول ۵۲. ارزش افزوده نفت خام و توزیع گاز طبیعی استان آذربایجان شرقی.....	۷۵
جدول ۵۳. وضعیت شاخص‌های انرژی در استان آذربایجان شرقی.....	۷۶
جدول ۵۴. مصرف فرآورده‌های نفتی در استان آذربایجان شرقی.....	۷۸
جدول ۵۵. وضعیت مصرف گاز طبیعی در استان آذربایجان شرقی.....	۷۹
جدول ۵۶. وضعیت برق در استان آذربایجان شرقی.....	۸۰
جدول ۵۷. وضعیت سرمایه‌گذاری خارجی در استان آذربایجان شرقی.....	۸۵
جدول ۵۸. وضعیت هیئت‌های اعزام و پذیرش شده در استان آذربایجان شرقی.....	۸۸
جدول ۵۹. وضعیت نیروگاه‌های در دست اقدام استان آذربایجان شرقی.....	۸۸
جدول ۶۰. گزارش عملکرد جلسات برگزار شده حل مشکلات سرمایه‌گذاران.....	۸۹
جدول ۶۱. گزارش عملکرد دستگاه‌ها در سامانه پنجره واحد سرمایه‌گذاری.....	۸۹
جدول ۶۲. وضعیت صادرات استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۹۶

جدول ۶۳. وضعیت واردات استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۹۷
جدول ۶۴. میزان تراز بازرگانی کشور و استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۹۸
جدول ۶۵. شاخص‌های بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۰۱
جدول ۶۶. آمار داد و ستد بورس منطقه‌ای آذربایجان شرقی.....	۱۰۲
جدول ۶۷. ارزش داد و ستد در بورس منطقه‌ای آذربایجان شرقی به تفکیک شرکت‌های کارگزاری طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۰۲
جدول ۶۸. شاخص‌های صنعت بیمه آذربایجان شرقی.....	۱۰۸
جدول ۶۹. حق بیمه و خسارت پرداختی به تفکیک شرکت‌های بیمه استان.....	۱۰۹
جدول ۷۰. نسبت خسارت بیمه به تفکیک شرکت‌های بیمه‌ای دولتی و خصوصی.....	۱۱۰
جدول ۷۱. متوسط تعداد مراکز بیمه برای هر نقطه شهری.....	۱۱۰
جدول ۷۲. شاخص‌های بانکی استان در سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۱۳
جدول ۷۳. انواع مانده سپرده بانک‌های استان در سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۱۴
جدول ۷۴. میزان مانده سپرده بانک‌های استان در سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۱۵
جدول ۷۵. مانده تسهیلات اعطایی ناخالص بانک‌های استان آذربایجان شرقی به تفکیک بخش‌های اقتصادی در سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۱۶
جدول ۷۶. مانده تسهیلات اعطایی ناخالص بانک‌های استان آذربایجان شرقی به تفکیک عقود اسلامی در سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۱۶
جدول ۷۷. نسبت مانده کل مطالبات غیرجاری نسبت به کل مانده تسهیلات بانک‌های استان در سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۱۷
جدول ۷۸. مانده مطالبات غیرجاری بانک‌های استان آذربایجان شرقی به تفکیک سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول در سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۱۸
جدول ۷۹. وضعیت سازمانی و بانکداری نوین بانک‌های استان.....	۱۱۹
جدول ۸۰. شاخص‌های قیمتی کشور طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۲۳
جدول ۸۱. شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی استان.....	۱۲۴
جدول ۸۲. اجزاء شاخص‌های قیمتی کالاها و خدمات مصرفی در مناطق شهری.....	۱۲۴
جدول ۸۳. نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی استان.....	۱۲۸
جدول ۸۴. نسبت مصارف عمومی به درآمدهای عمومی استان.....	۱۲۸
جدول ۸۵. منابع عمومی دولت در استان آذربایجان شرقی.....	۱۲۹
جدول ۸۶. عملکرد اعتبارات آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۲۹
جدول ۸۷. عملکرد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای استان آذربایجان شرقی به تفکیک محل تامین آن طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۳۰
جدول ۸۸. عملکرد اعتبارات هزینه‌ای استانی به تفکیک هفت فصل.....	۱۳۱
جدول ۸۹. عملکرد درآمدهای مالیاتی استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۳۳

جدول ۹۰. عملکرد مالیات مستقیم استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۳۴
جدول ۹۱. عملکرد مالیات غیرمستقیم استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۳۵
جدول ۹۲. سهم اقلام عمده تشکیل‌دهنده درآمدهای مالیاتی استان.....	۱۳۵
جدول ۹۳. نرخ مشارکت اقتصادی استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۴۰
جدول ۹۴. نرخ بیکاری استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۴۱
جدول ۹۵. نسبت اشتغال استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۴۱
جدول ۹۶. سهم اشتغال ناقص استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۴۲
جدول ۹۷. توزیع شاغلان در بخش‌های اقتصادی استان در سال ۱۳۹۶.....	۱۴۲
جدول ۹۸. وضعیت ایران در ارزیابی شاخص‌های ده‌گانه بانک جهانی.....	۱۴۷
جدول ۹۹. مولفه‌ها با بدترین اثر در فضای کسب و کار استان در زمستان ۹۶.....	۱۴۸
جدول ۱۰۰. ضریب جینی مناطق شهری و روستایی کشور و آذربایجان شرقی.....	۱۵۲
جدول ۱۰۱. سهم نسبی دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای شهری استان.....	۱۵۳
جدول ۱۰۲. توزیع درآمد در خانوارهای شهری استان.....	۱۵۳
جدول ۱۰۳. سهم نسبی دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای روستایی استان.....	۱۵۴
جدول ۱۰۴. توزیع درآمد در خانوارهای روستایی استان.....	۱۵۴
جدول ۱۰۵. متوسط هزینه ناخالص یک خانوار شهری استان آذربایجان شرقی	
به تفکیک گروه‌های هزینه‌ای طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۵۵
جدول ۱۰۶. متوسط هزینه ناخالص یک خانوار روستایی استان آذربایجان شرقی	
به تفکیک گروه‌های هزینه‌ای طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۵۶
جدول ۱۰۷. سهم گروه‌های مختلف هزینه‌ای در هزینه ناخالص خانوارهای شهری و	
روستایی استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۵۷
جدول ۱۰۸. متوسط درآمد ناخالص سالانه یک خانوار شهری استان آذربایجان شرقی	
به تفکیک گروه‌های درآمد طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۵۸
جدول ۱۰۹. متوسط درآمد ناخالص سالانه یک خانوار روستایی استان	
آذربایجان شرقی به تفکیک گروه‌های درآمد طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۵۹
جدول ۱۱۰. سهم گروه‌های مختلف درآمدی در درآمد ناخالص خانوارهای شهری و	
روستایی استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵.....	۱۶۰
جدول ۱۱۱. مازاد یا کسری بودجه خانوارهای استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ ...	۱۶۱
جدول ۱۱۲. مشکلات مراجعین به دبیرخانه هدفمندسازی یارانه‌ها.....	۱۶۴
جدول ۱۱۳. مقایسه مصرف آب، حامل‌های انرژی و گندم در استان آذربایجان شرقی	
قبل و بعد از اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها.....	۱۶۵
جدول ۱۱۴. مقایسه سرانه مصرف مشترکین آب، برق و گاز و سرانه مصرف جمعیت	
گندم و آرد استان قبل و بعد از اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها.....	۱۶۶

جدول ۱۱۵. مقایسه مبلغ فروش آب، برق، گاز در استان آذربایجان شرقی..... ۱۶۷

فهرست نمودار

- نمودار ۱. نرخ بیکاری کشور طی سال‌های ۹۶-۱۳۸۶ ۳
- نمودار ۲. سهم ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی استان در سال ۱۳۹۴ ۵
- نمودار ۳. سهم ارزش افزوده ساختمان‌های مسکونی از کل ارزش افزوده استان ۴۷
- نمودار ۴. سهم ارزش افزوده خدمات از کل ارزش افزوده استان ۵۵
- نمودار ۵. سهم ارزش افزوده حمل و نقل از کل ارزش افزوده استان ۶۶
- نمودار ۶. سهم ارزش افزوده توزیع گاز طبیعی از کل ارزش افزوده استان ۷۷
- نمودار ۷. سهم ارزش افزوده تامین برق از کل ارزش افزوده استان ۷۷
- نمودار ۸. سهم ارزش افزوده بانک از کل ارزش افزوده استان ۱۱۹

۱. اقتصاد ملی

با توجه به تاثیر روند شاخص‌های کلان کشور بر شاخص‌های اقتصادی منطقه‌ای و استانی، در این فصل آمار کشوری به صورت توصیفی بررسی شده و شرایط موجود کشور با استفاده از این آمارها تحلیل شده است.

۱-۱. بررسی اجمالی سیاست‌های اقتصادی کشور

سال ۱۳۹۶ با هدف رشد تولید و اشتغال آغاز شده است. رشد اقتصاد به عنوان اصلی ترین شاخص نشان دهنده وضعیت تولید ناخالص داخلی نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۶، اقتصاد از رکود فاصله گرفته است و امیدها را برای رسیدن به رونق زنده کرده است. اقتصاد کلان ایران در مقایسه با شرایط قبل، در سال ۹۶ از ثبات نسبی برخوردار بوده و این ثبات نسبی می‌تواند فرصت مناسبی برای جذب سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی‌های بلندمدت تلقی گردد.

در این سال نرخ تورم و نرخ بیکاری در حد قابل قبولی بوده، هم‌چنین رشد اقتصادی نیز در سطح متوسطی قرار داشته است که نتیجه برداشته شدن تحریم‌ها از صنعت نفت و گاز کشور و افزایش تولید و صادرات آن می‌باشد.

همانند سال ۱۳۹۵، سیاست‌های بهبود محیط فضای کسب و کار، کارایی سیاست‌های تجهیز منابع مالی و سیاست‌های تحرک بخش‌های پیشران و توسعه و تسهیل فعالیت‌های صادراتی در برنامه خروج از رکود قرار گرفت.

۱-۲. بررسی متغیرهای کلان اقتصاد ایران

در سال ۱۳۹۶ نسبت به سال قبل تولید ناخالص داخلی کشور ۳.۹ درصد رشد و تشکیل سرمایه ثابت ناخالص ۳.۴ درصد افزایش داشته‌اند. تغییرات تشکیل سرمایه ثابت ناخالص آثار بلندمدتی بر اقتصاد علی‌الخصوص متغیرهای تولید ناخالص داخلی و اشتغال به جا می‌گذارد، به نظر می‌رسد علت رشد تشکیل سرمایه ثابت به وجود آمدن رونق در بخش ساختمان و مسکن باشد. هم‌چنین با توجه به آمار موجود به نظر می‌رسد رشدی جزئی نیز در بخش سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات وجود داشته است که می‌تواند در رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص موثر باشد.

جدول ۱. شاخص های کلان اقتصاد ایران طی سال های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد رشد
محصول ناخالص داخلی به قیمت ثابت (سال پایه ۱۳۹۰ و ارقام به میلیارد ریال)	۷۲۱۹۸۴۱	۷۵۰۲۷۲۲	۳.۹
تشکیل سرمایه ثابت ناخالص (سال پایه ۱۳۹۰ و ارقام به میلیارد ریال)	۱۰۴۰۱۱۹	۱۰۷۵۱۶۵	۳.۴
نرخ بیکاری (درصد)	۱۲.۴	۱۲.۱	-
نرخ بیکاری کل (میلیون نفر)	۳.۲	۳.۲	۰
نرخ تورم (درصد)	۹	۹.۶	-
نرخ مشارکت اقتصادی (درصد)	۳۹.۴	۴۰.۳	-
جمع کل اعتبارات هزینه ای (میلیارد ریال)	۲۰۷۰۱۷۷	۲۴۲۹۴۰۰	۱۷.۴
جمع کل اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای (میلیارد ریال)	۴۲۰۹۹۴	۴۳۹۲۰۰	۴.۳
درآمدهای مالیاتی (میلیارد ریال)	۱۰۱۴۷۰۴	۱۱۵۸۴۰۰	۱۴.۲
فروش نفت خام و ميعانات گازی (میلیارد ریال)	۷۳۸۸۱۹	۹۱۹۲۰۰	۲۴.۴
شاخص کل بورس	۷۷۲۳۰	۹۶۲۹۰	۲۴.۷
ارزش سهام معامله شده بورس تهران (میلیارد ریال)	۵۳۷۹۳۶	۶۴۳۱۲۰	۱۹.۶
حجم سهام معامله شده بورس تهران (میلیون سهم)	۲۵۲۶۱۳	۲۶۲۹۹۹	۴.۱
سرمایه گذاری خارجی جذب شده (به تفکیک روش سرمایه گذاری) (میلیون دلار)	۳۲۲۳	۵۰۱۹	۵۵.۷
سرمایه گذاری خارجی مصوب (میلیون دلار)	۱۰۳۹۷	۱۰۶۳۵	۲.۳
صادرات* (میلیون دلار)	۴۴۰۴۲	۴۶۹۸۲	۶.۷
واردات (میلیون دلار)	۴۳۶۸۴	۵۴۴۵۹	۲۴.۷

مأخذ: مرکز آمار ایران، نمایار شاخص های کلیدی اقتصاد کشور (انتشارات معاونت اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارایی)

* صادرات غیر نفتی با احتساب ميعانات گازی

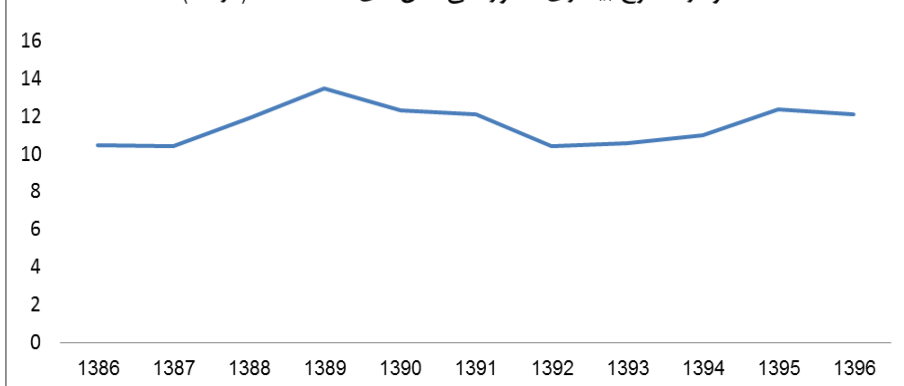
همان گونه که در جدول شماره یک قابل مشاهده است، در سال ۱۳۹۶ نرخ بیکاری افزایش چندانی نیافته است علت دستاوردهای اجرای سیاست های اقتصادی محسوب می شود که تا حدی ثبات اقتصادی را به دنبال داشته و شرایط را برای برنامه ریزی بنگاه های اقتصادی جهت سرمایه گذاری و اشتغال مناسب تر می نماید. جا دارد با افزایش سرمایه گذاری و تقویت بخش خصوصی، فرصت های شغلی مناسبی را برای بهره گیری از نیروی کار متخصص کشور ایجاد نمود.

نرخ تورم در سال ۱۳۹۶ به ۹.۶ درصد افزایش یافته است که افزایش جزیی را نشان می دهد و نرخ بیکاری به ۱۲.۱ درصد کاهش یافته است. در این سال اعتبارات هزینه ای کشور و اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای و مالی افزایش یافته است، اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای اثر مثبت بر رشد اقتصادی و اشتغال را در پی دارد و کاهش آن تبعات منفی بر رشد اقتصادی و اشتغال می تواند داشته باشد.

در سال ۱۳۹۶ شاهد افزایش درآمدهای مالیاتی کشور بوده ایم، که نشان گر مناسب بودن سیاست های مالیاتی و تسهیل فرآیند اخذ مالیات دارد. در سال ۱۳۹۶، درآمدهای حاصل از فروش نفت خام و میعانات گازی افزایش یافته است. شاخص کل بورس در سال ۱۳۹۶ نیز ۲۴.۷ درصدی را نشان می دهد.

به طور کلی، ثبات اقتصادی موجب افزایش جذابیت اقتصاد برای سرمایه گذاری می گردد که در پی آن می توان شاهد افزایش اشتغال و تولید کشور بود.

نمودار ۱. نرخ بیکاری کشور طی سال های ۹۶-۱۳۸۶ (درصد)

۲. محصول ناخالص داخلی استان

در این فصل تولید ناخالص داخلی، ارزش افزوده، مصرف واسطه و ستانده بخش‌های اقتصادی استان به لحاظ توصیفی مورد بحث قرار گرفته و تحلیل‌های لازم ارائه شده است. در پایان فصل ضرورت توسعه منطقه‌ای استان در چندین بعد تبیین و تحلیل شده است.

۲-۱. سیاست‌های اقتصادی تولید و جهت‌گیری‌های استان

در راستای سیاست‌های اقتصادی کشور، استان آذربایجان شرقی نیز با در نظر گرفتن هدف خروج غیرتورمی از رکود، تلاش کرده است با بکارگیری فرصت‌ها و توانمندی‌های خود در تحقق این هدف گام بردارد.

۲-۲. بررسی و تحلیل وضعیت محصول ناخالص داخلی استان

استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۴ نسبت به سال ۱۳۹۳ کاهش ۰.۹۲ درصدی در تولید ناخالص داخلی را تجربه کرده است. سهم ۳ درصدی استان از تولید کل کشور نیز با توجه به سهم ۶ درصدی جمعیت استان، مطلوب نمی‌باشد. همین امر باعث شده استان از نظر تولید ناخالص سرانه به رتبه ۱۹ کشور تقلیل یابد که نتیجه آن، افزایش مهاجرت افراد به استان‌های مرکزی کشور به امید رفاه بیشتر و فرصت‌های شغلی بهتر می‌باشد. این امر علاوه بر تحمیل هزینه‌های زیاد به استان، باعث تمرکز و ازدحام در استان‌های مرکزی خواهد شد که نتیجه آن افزایش هزینه‌های استان‌های مهاجرپذیر می‌گردد.

جدول ۲. وضعیت محصول ناخالص داخلی استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۴

رتبه کشوری	سهم کشوری (درصد)	درصد رشد	رقم	عنوان
۹	۳.۲۸	-۰.۹۲	۴۰۳۸۳۳	محصول ناخالص داخلی (به قیمت جاری و به میلیارد ریال)
۱۹	-	-۱.۸۹	۱۰۴	محصول ناخالص داخلی سرانه (به قیمت جاری و به میلیون ریال)

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

۲-۳. بررسی و تحلیل اجزاء محصول ناخالص داخلی استان

جدول ۳. ارزش افزوده^۱ بخش های مختلف اقتصادی استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۴

رتبه کشوری	سهم کشوری (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۹	۳.۹۱	۶.۹۸	۴۶۱۴۲	کشاورزی
۸	۳.۱۶	-۱۴.۳۰	۱۵۰۰۴۷	صنعت و معدن
۸	۳.۲۴	۸.۱۴	۲۰۵۲۸۶	خدمات
۹	۳.۲۷	-۱.۶۱	۴۰۱۴۷۵	کل ارزش افزوده استان

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

بررسی آمارها نشانگر رشد ارزش افزوده در بخش های کشاورزی و خدمات و کاهش ارزش افزوده بخش صنعت و معدن و در نتیجه کل ارزش افزوده استان می باشد. برای استان آذربایجان شرقی که دارای رتبه اول ذخایر معدنی می باشد و در سال های نه چندان دور قطب صنعتی کشور به شمار می آمد داشتن رشد منفی در بخش صنعت و معدن مناسب نمی باشد. بنابراین ضرورت دارد توجه بیشتری به ایجاد صنایع پایین دستی معدن و هم چنین نوسازی صنایع استان گردد تا بتواند نقش خود را در رشد اقتصاد ملی به نحوی که شایسته است ایفا نماید.

نمودار ۲. سهم ارزش افزوده بخش های مختلف اقتصادی استان در سال ۱۳۹۴ (درصد)

۱. براساس تعاریف مرکز آمار ارزش افزوده، ارزش اضافی ایجاد شده در جریان تولید است. تفاوت بین ارزش ستانده و مصرف واسطه در هر فعالیت اقتصادی را ارزش افزوده ناخالص می گویند.

جدول ۴. مصرف واسطه^۲ بخش‌های مختلف اقتصادی استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۴

رتبه کشوری	سهم کشوری (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۷	۴.۳۸	۰.۳۵	۳۸۹۰۳	کشاورزی
۵	۵.۴۲	-۱۶.۶۱	۲۹۴۱۲۴	صنعت و معدن
۸	۳.۶	۴.۷۹	۶۷۱۰۹	خدمات
۵	۴.۸۹	-۱۲.۱۶	۴۰۰۱۳۶	کل مصرف واسطه استان

ماخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

مصرف واسطه بخش‌های کشاورزی و خدمات استان طی سال‌های ۱۳۹۳-۹۴ دارای رشد بوده است. اما بخش صنعت و معدن در مصرف واسطه نیز کاهش را تجربه کرده است در حالی که تقویت و رونق این بخش می‌تواند در صنایع بالادستی رونق ایجاد نماید و موجبات تحرک اقتصادی استان را فراهم نماید.

جدول ۵. ستانده^۳ بخش‌های مختلف اقتصادی استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۴

رتبه کشوری	سهم کشوری (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۸	۴۱.۲	۳.۸۴	۸۵۰۴۵	کشاورزی
۵	۴۳.۶	-۱۵.۸۴	۴۴۴۱۷۱	صنعت و معدن
۸	۳۳.۲	۷.۳۰	۲۷۲۳۹۵	خدمات
۷	۳۹.۲	-۷.۱۷	۸۰۱۶۱۱	کل ستانده استان

ماخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

طی سال‌های ۱۳۹۳-۹۴ ستانده کشاورزی و خدمات استان رشد داشته اما بخش صنعت و معدن کاهش ۱۶ درصدی را تجربه کرده است. بخش خدمات به تبع رشد بالای این بخش در کشور و اقتصاد جهانی دارای رشد بیشتری بوده است. رشد بخش کشاورزی نیز علی‌رغم مواجهه استان با کم‌آبی قابل توجه می‌باشد.

۲. براساس تعاریف مرکز آمار مصرف واسطه، ارزش کالاها و خدمات مصرف شده در جریان تولید، به استثنای مصرف سرمایه ثابت است.

۳. براساس تعاریف مرکز آمار ستانده هر واحد تولیدی، مجموع کالاها و خدماتی است که در آن واحد تولید می‌شود و برای استفاده در دسترس قرار می‌گیرد.

جدول ۶. نسبت مصرف واسطه به ستانده^۴ بخش‌های مختلف اقتصادی استان

عنوان	سال ۱۳۹۳	سال ۱۳۹۴	نرخ تغییر
کشاورزی	۴۷.۳۴	۴۵.۷۴	-۱.۵۹
صنعت و معدن	۶۶.۸۳	۶۶.۲۲	-۰.۶۱
خدمات	۲۵.۲۳	۲۴.۶۴	-۰.۵۹
نسبت کل مصرف واسطه به کل ستانده	۵۲.۷۵	۴۹.۹۲	-۲.۸۳

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

نسبت مصرف واسطه به ستانده بخش‌های مختلف اقتصادی نیز مطابق انتظار است به گونه‌ای که بخش صنعت بیشترین نسبت را دارا می‌باشد و بخش خدمات کمترین نسبت را به خود اختصاص داده است. اما با توجه به کمبود آب و سایر منابع، لازم است سرمایه‌گذاری‌های لازم در بخش کشاورزی صورت گیرد تا با ارتقای بهره‌وری در این بخش شاهد کاهش این نسبت در سال‌های آتی باشیم.

۴-۲. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی در خصوص رشد اقتصادی استان

توسعه اقتصاد استانی موضوعی بین‌رشته‌ای است و با رشته‌هایی همچون اقتصاد، جغرافیا، برنامه‌ریزی منطقه‌ای ارتباط تنگاتنگی داشته و محققین توسعه اقتصاد منطقه‌ای را با این علوم درگیر می‌نماید. طی ۵۰ سال اخیر محققین پیرامون توسعه منطقه‌ای نظریه‌های مختلفی را مطرح کرده و به بررسی فرآیند توسعه اقتصاد منطقه‌ای و منشأ تفاوت‌های عملکرد مناطق مختلف پرداخته‌اند. توسعه اقتصاد منطقه‌ای معمولاً با اندازه‌گیری بخش‌های صنعتی، اشتغال، درآمد، ارزش تولید، سرمایه‌گذاری و ... در منطقه مورد ارزیابی کمی و کیفی قرار می‌گیرد. در چند سال اخیر، نقش مناطق اقتصادی در اقتصادهای ملی در نتیجه جهانی شدن اقتصادها و تغییرات ساختاری به طور چشم‌گیری تغییر کرده است.

آن‌چه حائز اهمیت است این می‌باشد که کشورهایی در زمینه دستیابی به اهداف توسعه موفق هستند که به طور مداوم مشکلات را بررسی و شناسایی نمایند و سپس با «داروهای مناسب محلی» آن را حل کنند و در واقع هنگام ارائه

۴. این شاخص بیانگر این است که بخش مورد نظر برای هر واحد تولید چه مقدار از محصولات سایر بخش‌ها به عنوان نهاده‌های واسطه‌ای مصرف می‌کند.

پیشنهادهای سیاستی برای حل آن مشکلات، به مسایل و امکانات بومی توجه نمایند. براین اساس یک استراتژی سه مرحله‌ای وجود دارد که عبارت است از:

- تشخیص مشکلات رشد؛
- طراحی سیاست‌ها؛
- اصلاح نهادی.

در کشورهای توسعه یافته طی دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ مناطق اقتصادی در پی کسب تخصص در صنایع مختلف و رقابت‌پذیری جهانی در حوزه تخصص خود بوده‌اند. طی این دوره‌ها تغییرات اقتصادی چشم‌گیری در مناطق اقتصادی به وجود آمده است. تغییرات به وجود آمده در تجارت منطقه‌ای و بین‌المللی، خوشه‌های صنعتی مهمی را در شهرهای مختلف جهان به وجود آورده است که دارای بازارهای ملی و بین‌المللی هستند. تخصص در تولید برای هر منطقه موجب ایجاد صنایع بالادستی و پایین‌دستی در آن منطقه می‌شود، این امر علاوه بر ایجاد اشتغال و درآمد در منطقه، باعث کاهش هزینه‌ها و قیمت تمام شده تولید شده و در نتیجه افزایش قدرت رقابت‌پذیری بین‌المللی را در پی خواهد داشت. در ادامه این بحث موضوع توسعه منطقه‌ای در چند بعد و با تاکید بر موقعیت استان آذربایجان شرقی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

(۱) الزامات تاثیرگذار برای توسعه منطقه‌ای با تاکید بر موقعیت و پتانسیل‌های استان آذربایجان شرقی:

وجود ذخایر معدنی منحصر به فرد در استان از جمله نفلین‌سینیت سراب، مس سونگون ورزقان، سنگ تزینین، کائولن (بزرگترین معدن خاورمیانه)، تمرکز صنایع سنگین و تولیدکننده ماشین‌آلات و تجهیزات، تولیدکننده صنایع دارویی، غذایی، نساجی، چرم، کفش و ... وجود صنایع بالادست از جمله مجتمع پتروشیمی تبریز، پالایشگاه تبریز و صنایع متعدد تولید فولاد، دارای تولیدات کشاورزی، باغی و دامی در سطح وسیع و رتبه اول در برخی از این تولیدات در سطح کشور نشانگر پتانسیل بالای استان می‌باشد.

بهبود محیط کسب و کار به عنوان یکی از مولفه‌های مهم و تاثیرگذار در جهت توسعه اقتصادی و توانمند نمودن بخش خصوصی، باید مورد توجه قرار گیرد. چرا که فراهم نمودن زیرساخت‌ها و زیربناها، تقویت بنگاه‌ها و ساز و کارهای اقتصادی، حمایت از تولید، توجه به پارک‌های علم و فناوری و مراکز رشد، اقدام در جهت تسهیل امور تجاری، بهبود حجم تولیدات صنعتی و رونق تولید دارای مهم‌ترین نقش برای توسعه اقتصاد منطقه‌ای خواهد بود. اما رسیدن به این مهم منوط به تامین زیرساخت‌ها، زیربناها، حمایت و فراهم نمودن بسترهای مناسب برای

سرمایه‌گذاری‌های کلان شرکت‌های سرمایه‌گذار داخلی در استان و منطقه و توجه به چالش‌ها و مشکلات موجود بر سر راه توسعه اقتصادی استان و اقدام در جهت رفع این موانع و مشکلات می‌باشد که این امر در نهایت منجر به توسعه و رشد اقتصادی منطقه و به تبع آن کشور خواهد شد.

۲) تامین زیرساخت‌ها و زیربناها:

بررسی وضعیت موجود استان آذربایجان شرقی و روند تامین زیرساخت‌ها و زیربناها برای سرمایه‌گذاران، این موضوع را عیان می‌سازد که این استان از حیث تامین امکاناتی مانند تامین زمین، برق و آب در شرایط مناسبی نمی‌باشد و با استانداردهای جهانی فاصله دارد، شاهد این مدعا تلاش بی‌وقفه مسئولین استان در جهت جذب و ایجاد انگیزه برای سرمایه‌گذاری در استان به‌ویژه نهادهای عمومی بزرگ و منصرف شدن متقاضیان سرمایه‌گذاری پس از مواجه شدن با مشکلاتی مانند عدم تامین مناسب زیرساخت‌های فیزیکی (زمین، آب، برق و...) متناسب با طرح‌های کلان آن‌ها می‌باشد.

بالا بودن هزینه واگذاری زیرساخت‌ها در کشور نیز به یکی دیگر از مشکلات تولید و سرمایه‌گذاری بدل شده است که در مواردی حتی بیش از هزینه استقرار واحد تولیدی به سرمایه‌گذار هزینه تحمیل نموده و عملاً منجر به عدم شکل‌گیری سرمایه‌گذاری می‌گردد. این در حالی است که در کشورهای دیگر از جمله چین و ترکیه هزینه واگذاری زیربناها به تولیدکنندگان به صورت رایگان و یا با قیمت‌های بسیار نازلی صورت می‌پذیرد.

شهرک‌های صنعتی نقش بسزایی را در توسعه متوازن مناطق دارند، خوشبختانه استان آذربایجان شرقی از این حیث جزو استان‌های پیشرو می‌باشد اما ظاهر نامناسب این شهرک‌ها و عدم تطابق آن‌ها با استانداردهای جهانی از مواردی است که باید بدان توجه شود. همان‌طور که پیشتر اشاره شد، در حال حاضر توجه به سرمایه‌انسانی از اولویت‌های برنامه‌های توسعه می‌باشد، لذا بهتر است در ساخت این شهرک‌ها به این موضوع توجه شود، راه‌های مناسب، امکانات رفاهی و فضای سبز از مواردی است که می‌تواند در افزایش بهره‌وری نیروی کار شاغل در این شهرک‌ها موثر باشد.

در کنار موارد ذکر شده شناسایی و جانمایی دقیق امکانات موجود در استان به منظور حداکثر بهره‌گیری از آن‌ها، قدم اول در مدیریت مناسب زیرساخت‌هاست که به تبع آن پس از شناسایی امکانات موجود و جانمایی دقیق آن‌ها می‌توان سرمایه‌گذاران را متناسب با طرح ارائه شده به استفاده از این امکانات هدایت کرد،

به نحوی که بتوان از کلیه امکانات به طور متناسب در سطح استان بهره گرفت و شاهد توسعه یک پارچه و متوازن شد. لذا تخصیص بودجه کافی جهت تکمیل اطلاعات و انجام مطالعات، نقشه برداری و اتمام طرح GIS در استان نیز می تواند گامی موثر در این جهت باشد.

۳) تامین شرایط لازم برای گسترش مراودات تجاری با کشورهای همجوار:

مهم ترین ویژگی منطقه شمال غرب ایران، همجواری آن با کشورهای CIS از طریق مرز مشترک استان آذربایجان شرقی با جمهوری های آذربایجان، نخجوان و ارمنستان می باشد. با توجه به موقعیت جغرافیایی آذربایجان شرقی و موقعیت ممتاز منطقه آزاد تجاری - صنعتی ارس به دلیل قرار گرفتن در کانون راه های ارتباطی و مواصلاتی منطقه و قرار گرفتن آن در گستره جغرافیایی کریدورهای ارتباطی شمال - جنوب و شرق - غرب؛ این منطقه می تواند به عنوان پل ارتباطی و حلقه اتصال اقتصاد داخل با محیط پیرامونی و نیز حلقه اتصال و کانون رقابت و شکوفایی اقتصادهای پیرامونی و به تبع آن اقتصاد داخلی، ایفای نقش نماید. در واقع، این منطقه می تواند کانون تلاقی و رقابت بین اقتصادهای غرب - شرق و شمال - جنوب باشد. این ویژگی می تواند مزیت ویژه ای برای استان، منطقه شمال غرب و جمهوری اسلامی ایران فراهم آورده و فرصت های زیادی را در زمینه های تجارت و بازرگانی و حمل و نقل و رونق فعالیت های اقتصادی ایجاد نماید.

اما بهره برداری از پتانسیل جغرافیایی استان به دلیل قطع مسیر ریلی استان با کشورهای CIS، ارتباط با این کشورها را با چالش مواجه نموده و باعث سخت تر شدن مراودات تجاری استان با کشورهای مورد اشاره شده است که این موضوع استان و به تبع آن کشور را در ایفای نقش های سازنده خود در عرصه های اقتصاد بین الملل و منطقه با چالش بزرگی مواجه نموده است. لذا به منظور استفاده بهینه از موقعیت جغرافیایی استان و دستیابی به توسعه منطقه ای ضروری است با اتخاذ تدابیر لازم و ارائه راه کارهای منطقی و تامین زیرساخت های لازم امکان دسترسی آسان به کشورهای CIS را از طریق این استان برقرار نمود تا از این طریق شاهد رونق فعالیت های اقتصادی، تولیدی و تجاری و به تبع آن گمرکات استان در کوتاه مدت و دراز مدت برای کل کشور باشیم.

۴) تأمین منابع مالی:

از موضوعات مهم به منظور دستیابی به توسعه منطقه ای و تقویت سیاست های اقتصادی موضوع تامین مالی واحدهای تولیدی و طرح ها و پروژه های مهم سرمایه گذاری و مهم تر از همه تامین مالی پروژه های نیمه تمام استان از طرق

مختلف می‌باشد. از مهم‌ترین چالش‌های این حوزه می‌توان به نبود اختیارات بیشتر از جمله مجوزهای تمدید تسهیلات، میزان بخشدگی جرائم تاخیر وام‌ها و ... در شبکه بانکی استان، عدم وجود نمایندگی صندوق توسعه ملی در استان‌ها و متمرکز بودن امور مربوط به صندوق توسعه ملی کشور در تهران، طی مراحل و فرآیندهای طولانی اداری (از قبیل اخذ مجوز شورای اقتصاد، اخذ مجوز ماده ۶۲، بررسی موضوع استفاده از منابع مالی خارجی در خود وزارتخانه صاحب پروژه و ...) در استفاده از تسهیلات مالی خارجی (فاینانس) و ... اشاره نمود.

۵) تسریع در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی:

رشد اقتصادی مستلزم سرمایه‌گذاری است. اگر در جامعه‌ای سرمایه‌گذاری در حد و اندازه لازم صورت نگیرد، رشد اقتصادی کند یا متوقف خواهد شد. نتیجه این امر کاهش سطح رفاه عمومی جامعه است. انجام سرمایه‌گذاری و موفقیت در این امر شرایط خاص خود را می‌طلبد و باید محیط مناسب و امنیت لازم برای آن از سوی دولت‌مردان فراهم شده باشد. به نظر می‌رسد انجام برخی از اصلاحات بتواند در پیش‌برد اهداف اقتصادی موثر باشد و انجام سرمایه‌گذاری را تسهیل نماید.

باتوجه به موارد مطرح شده فوق و به‌منظور پیش‌برد اهداف اقتصادی و توسعه اقتصاد استانی، موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:

- به منظور موفقیت در واگذاری و اجرای پروژه‌های نیمه‌تمام استان اولین شرط، جذاب بودن این پروژه‌ها برای سرمایه‌گذاران می‌باشد. از روش‌های تامین مالی که می‌تواند برای اجرایی نمودن پروژه‌های نیمه‌تمام استان به کار گرفته گردد، می‌توان به استفاده از ترتیبات قراردادی در واگذاری این پروژه‌ها اشاره نمود ترتیبات قرارداد شامل مواردی هم‌چون (BOT، BOO و ...) می‌باشد. در همین راستا و به منظور تسریع در واگذاری پروژه‌های نیمه‌تمام استان به بخش خصوصی و تامین‌کنندگان مالی، تدابیری اتخاذ گردد تا تصمیم‌گیری برای واگذاری این پروژه‌ها توسط شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان صورت پذیرد.
- به منظور تسهیل در امور مربوط به اخذ تسهیلات از صندوق توسعه ملی ترتیبی اتخاذ گردد تا نسبت به دایر کردن نمایندگی صندوق توسعه ملی در استان‌ها اقدام لازم به‌عمل آید تا امور مربوط به صندوق توسعه ملی کشور از حالت متمرکز بودن در تهران خارج گردد.
- جهت تسریع در روند بررسی و اعطای تسهیلات بانکی حدود و اختیارات بانک‌های استان افزایش یابد. چرا که با افزایش حدود اختیارات اعتباری بانک‌های استان و مدیریت استانی آن‌ها و حذف ارجاع پرونده‌های دریافت تسهیلات به ارکان اعتباری بانک‌ها در تهران، شاهد کاهش روند بررسی

- پرونده‌های متقاضیان استفاده از تسهیلات و دریافت پاسخ مناسب و به موقع صاحبان صنایع از سیستم بانکی خواهیم بود.
- ناکافی بودن منابع مالی ادارات کل امور اقتصادی و دارایی برای انجام کلیه امور مرتبط با سرمایه‌گذاری در استان‌ها از مواردی است که اقدامات مرتبط با جذب سرمایه‌گذاری خارجی را با مشکل مواجه می‌سازد.
 - به منظور تسریع و تسهیل در جذب منابع مالی خارجی (فاینانس) و منابع بانک‌ها و موسسات مالی و توسعه‌ای بین‌المللی (بانک توسعه اسلامی، بانک تجارت و توسعه اکو و بانک جهانی) برای اجرای این طرح‌ها که نیازمند استفاده از منابع ذکر شده می‌باشند؛ با تعریف سقف معینی از منابع مالی خارجی و منابع این بانک‌ها، تصمیم‌گیری و صدور مجوزهای لازم (ترک تشریفات مناقصه، صدور مجوزهای خود وزارتخانه و ...) در مورد استفاده دستگاه‌های زیربنایی استان از منابع ذکر شده در راستای توسعه منطقه‌ای به دستگاه‌های مربوطه استانی (از قبیل دستگاه صاحب پروژه، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان، نمایندگی بانک مرکزی در استان و در نهایت و پس از طی مراحل لازم در دستگاه‌های استانی، تصمیم‌گیری نهایی به شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان تفویض گردد.
 - با توجه به درآمد حاصله شرکت‌های بیمه‌ای در استان‌ها و وجود مازدا حق بیمه‌های دریافتی، بخشی از این درآمدها با هدف توزیع عادلانه آن‌ها با لحاظ اولویت‌های سرمایه‌گذاری شرکت‌های بیمه در خود استان‌ها سرمایه‌گذاری گردد.
 - به منظور گرایش و استفاده بهینه متقاضیان تامین مالی (دولتی و خصوصی) به استفاده از منابع بازار سرمایه برای تامین منابع مالی اقدامات لازم به منظور بازبینی در نرخ‌ها و کارمزدهای مربوط به تامین مالی از طریق بازار سرمایه، به عمل آید. عدم صدور ضمانت‌نامه وزارت امور اقتصادی و دارایی و بانک مرکزی برای طرح‌های بخش خصوصی متقاضی فاینانس، لزوم دریافت مجوز شورای اقتصاد برای طرح‌های بخش خصوصی متقاضی فاینانس براساس قانون بودجه ۹۵، مشکلات اغلب دستگاه‌های عمومی و یا دولتی متقاضی استفاده از فاینانس برای تأمین حداقل آورده متقاضی که معمولاً ۱۵ درصد کل مبلغ می‌باشد، از دیگر چالش‌های تأمین منابع مالی می‌باشد که لازم است مورد توجه قرار گیرد.
 - به منظور تشویق و نیز مشارکت هر چه بیشتر شرکت‌های مردمی و خیرین و نهادهای مدنی در اجرای طرح‌ها و پروژه‌های استان و اثربخش نمودن فعالیت آن‌ها، این بنیادها نیازمند حمایت‌های دستگاه‌های استانی و دستگاه‌های فرا

استانی و نیز دولت محترم می‌باشد که برای این منظور پیشنهاد می‌گردد موضوع معافیت مالیات بر ارزش افزوده این‌گونه خیرین که برای پروژه‌های استان در زمینه‌های عمرانی، آموزشی، خدماتی و ... هزینه می‌شوند، از طریق مجرای قانونی، خرید کالا برای اجرای این پروژه‌ها از مالیات بر ارزش افزوده معاف و مبالغ کسر شده آن‌ها از بابت مالیات بر ارزش افزوده به گونه‌ای اقدام گردد که مجدداً در همان پروژه هزینه گردد.

▪ به منظور تحقق جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رسیدن به اهداف مورد نظر برای توسعه اقتصادی کشور، به نظر می‌رسد باید اصلاحات نهادی در اقتصاد ایران با اولویت اصلاحات برای بهبود شاخص‌های فضای کسب و کار از جمله کاستن از بورکراسی‌های اداری صورت گیرد.

▪ برای توسعه کشور و ایجاد رقابت بین استان‌ها پیشنهاد می‌گردد که دولت مشوق‌های منطقه‌ای را در اختیار شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان‌ها قرار دهد تا با لحاظ نمودن جمیع شرایط نسبت به اعطای آن‌ها به سرمایه‌گذاران اقدام کنند. در حال حاضر مشوق‌های تولید و سرمایه‌گذاری در کشور برای همه‌ی استان‌ها یکسان می‌باشد.

▪ تعریف نقشه جامع سرمایه‌گذاری در کشور به تفکیک بازار داخلی و خارجی، به عنوان استراتژیک‌ترین کشور منطقه با تعریف نقش خاص به هر یک از استان‌ها با توجه به موقعیت آن استان.

▪ تسریع در اصلاح قوانین و مقررات مالیاتی و مقررات صادرات و واردات؛ چرا که با اصلاح قوانین مالیاتی و گمرکی که نقش به‌سزایی در روند تولید و سرمایه‌گذاری دارند و کارآمد کردن سیستم و مکانیزم اخذ مالیات، شفاف‌سازی قانون مالیات بر ارزش‌افزوده می‌توان قدم مؤثری در جذب سرمایه‌گذاری خارجی برداشت.

▪ به‌منظور توسعه سرمایه‌گذاری خارجی در کشور و انجام امور سرمایه‌گذاری با کشورهای همسو و هم‌جوار، وزارت امور اقتصادی و دارایی و وزارت امور خارجه با همکاری سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی نسبت به ایجاد دفاتر نمایندگی سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران با تعیین استان‌های معین در کشورهای هدف اقدام کنند.

▪ پشتیبانی لازم از طرف بیمه‌ها (هچینگ نرخ ارز) در داخل کشور برای جبران نوسانات ارزی برای استفاده‌کنندگان تسهیلات خارجی.

۳. بخش کشاورزی

در این فصل ویژگی‌های اقلیمی استان، ارزش افزوده زیربخش‌های گروه کشاورزی و نیز مصرف واسطه و ستانده آن‌ها، وضعیت تولید محصولات زراعی و باغی و سطح زیر کشت آن‌ها، تولید محصولات پروتئینی، صادرات و قیمت خرید محصولات کشاورزی و میزان تسهیلات اعطایی به بخش کشاورزی استان مورد بررسی قرار گرفته است. در پایان فصل نیز پیشنهادات لازم برای توسعه کشاورزی استان ارائه شده است.

۳-۱. سیاست‌های اقتصادی بخش کشاورزی و جهت‌گیری‌های استان

بخش کشاورزی، به عنوان موتور اصلی رشد و توسعه اقتصادی و بزرگ‌ترین بخش در اقتصاد کشورهای در حال توسعه می‌تواند به شیوه‌های گوناگون مانند عرضه نیروی کار و سرمایه، تأمین مواد خام و غذای ارزان، بازار برای کالاهای تولیدی در بخش صنعت و تأمین ارز خارجی به توسعه اقتصادی کمک نماید.

کشورهای در حال توسعه برای گذر از بحران‌های عدم توسعه، باید به سراغ بخش کشاورزی خود رفته و ضمن تلاش برای گسترش تولیدات کشاورزی، در تفکر آن باشند که این بخش را با تکنولوژی‌های پیشرفته آمیخته کرده و از این رهگذر، تولیدات خود را کارا نمایند.

بخش کشاورزی معمولاً با بخش‌های دیگر به صورت رقابتی عمل نمی‌کند، بلکه رشد آن می‌تواند مکمل رشد بخش‌های دیگر باشد. توجه دقیق‌تر به اکثر عواملی که مورد استفاده بخش کشاورزی است، می‌تواند رقیب نبودن رشد این بخش را با رشد سایر بخش‌ها توجیه نماید. این بخش به علت ارتباطات گسترده‌ای که با سایر بخش‌های اقتصادی دارد می‌تواند با رشد خود زمینه تولید ثروت، ایجاد بازار، ارزآوری و رشد صنعت را فراهم نماید. بنابراین کشورهای در حال توسعه برای برون رفت از بحران‌های اقتصادی باید بخش کشاورزی را از ارکان اصلی توسعه اقتصادی به شمار آورده و به دلیل نقش به سزایی که این بخش در تأمین غذا، رفاه جامعه، تولید ناخالص ملی و در نهایت رشد اقتصاد ملی ایفا می‌کند، آن را سرلوحه برنامه‌های اقتصادی خود قرار دهند.

۳-۲. بررسی وضعیت تحولات بخش کشاورزی استان

آب و هوای استان به طور کلی سرد و خشک است ولی به علت تنوع توپوگرافیکی از اقلیم‌های متفاوتی برخوردار می‌باشد. از نظر اقلیمی جزو مناطق نیمه خشک به حساب آمده و میانگین بارندگی آن سالیانه ۲۵۰ تا ۳۰۰ میلی‌متر است.

۴۰ درصد سطح استان را نقاط کوهستانی، ۲۸.۲ درصد را تپه ماهور و ۳۱.۸ درصد را زمین‌های هموار شامل دشت‌ها و جلگه‌های میان کوهی تشکیل می‌دهند که مناطق کوهستانی بستری مستعد برای مراتع گسترده استان محسوب می‌شود. از نظر تقسیمات حوزه‌های آبریز کشور، سه حوزه ارس (۱۳۹۶ هزارهکتار)، قزل اوزن (۱۱۵۸ هزارهکتار) و ارومیه (۱۹۹۲ هزارهکتار)؛ به‌ترتیب ۳۱، ۲۵ و ۴۴ درصد پهنه استان را پوشش می‌دهند.

نظر به تنوع اقلیمی، کوهستان‌های مرتفع و دشت‌های گسترده، تنوع گیاهی و جانوری در آن فراوان بوده و از بارزترین نمودهای آن، منطقه حفاظت شده ارسباران در شمال استان با وسعت ۸۰۶۵۴ هکتار می‌باشد که به دلیل تنوع شگفت‌انگیز گونه‌های گیاهی و جانوری در جنگل‌ها و مراتع آن به عنوان ذخیره‌گاه بیوسفر شناخته شده و طرح مستمر صیانت از جنگل‌های ارسباران توسط وزارت جهاد کشاورزی در حال اجرا می‌باشد.

پناه گاه حیات وحش کیامکی و مناطق شکار ممنوع سهند، کاغذکنان، یکانات، چاراویماق، جزیره اسلامی، میشوداغ، قوریگل و قره قشلاق و نیز منطقه فسیلی مراغه از دیگر مناطق چهارگانه تحت مدیریت حفاظت محیط زیست استان می‌باشند. در این میان قسمت‌هایی از پارک ملی دریاچه ارومیه و منطقه حفاظت شده ماراکان که در آذربایجان شرقی واقع شده است تحت مدیریت حفاظت محیط زیست آذربایجان غربی قرار دارد.

۳-۳. بررسی شاخص‌های بخش کشاورزی

از ۴۵۴۹ هزارهکتار اراضی استان، ۱۲۲۲ هزارهکتار (۲۷ درصد اراضی استان) اراضی کشاورزی (شامل ۸۰۷ هزارهکتار اراضی دیم و ۴۱۵ هزارهکتار اراضی آبی) می‌باشد. قسمت عمده اراضی آبی استان را اراضی نیمه آبی تشکیل می‌دهند. این استان با دارا بودن ۴ درصد سطح برداشت محصولات زراعی از اراضی آبی و ۷.۹۳ درصد از اراضی دیم کشور در رتبه‌های هفتم و سوم کشوری و در مجموع با دارا بودن ۵.۹۱ درصد اراضی آبی و دیم کشور، رتبه پنجم کشوری را به خود اختصاص داده است.

میزان مراتع استان در سال زراعی ۹۵-۱۳۹۴ بالغ بر ۲۴۷۳ هزارهکتار (۵۴ درصد مساحت استان) بوده و میزان علوفه تولیدی مراتع براساس آمارنامه کشاورزی سال زراعی ۹۴-۱۳۹۳، بیش از ۸۰۹ هزارتن می‌باشد که با توجه به ظرفیت مراتع، این استان به یکی از قطب‌های دامپروری کشور تبدیل شده است. هم‌چنین ۱۸۸ هزارهکتار از اراضی استان (۴.۱۳ درصد کل اراضی استان) را جنگل تشکیل

می دهد که ۱۶۴ هزارهکتار آن متعلق به جنگل های ارسباران است و در پنج شهرستان شمالی استان پراکنده می باشد.

۳-۳-۱. تولید محصولات اساسی بخش کشاورزی

جدول ۷. ارزش افزوده زیربخش های گروه کشاورزی استان در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	سهم هر بخش (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۱	۶۹.۹	۱۳.۹	۳۲۲۵۶	زراعت و باغداری
۲	۲۸.۷	-۷.۲۹	۱۳۲۳۷	دامداری (گاوداری صنعتی، دام سنتی، مرغداری، پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیتهای کشاورزی)
۴	۰.۶	۷.۱	۲۵۹	جنگلداری
۳	۰.۸	۳۴.۵	۳۹۰	ماهیگیری
-	۱۰۰	۶.۹	۴۶۱۴۲	کل بخش کشاورزی

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

جدول ۸. مصرف واسطه زیربخش های گروه کشاورزی استان در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	سهم هر بخش (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۲	۳۵.۳	۱۳.۳	۱۳۷۲۱	زراعت و باغداری
۱	۶۳.۷	-۵.۷	۲۴۷۸۹	دامداری (گاوداری صنعتی، دام سنتی، مرغداری، پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیتهای کشاورزی)
۴	۰.۴	-۱۵	۱۵۴	جنگلداری
۳	۰.۶	۳۴.۸	۲۳۸	ماهیگیری
-	۱۰۰	۰.۴	۳۸۹۰۳	کل بخش کشاورزی

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

جدول ۹. ستانده زیربخش‌های گروه کشاورزی استان در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	سهم هر بخش (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۱	۵۴.۱	۱۳.۷	۴۵۹۷۷	زراعت و باغداری
۲	۴۴.۷	-۶.۳	۳۸۰۲۶	دامداری (گاو‌داری صنعتی، دام سنتی، مرغداری، پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیتهای کشاورزی)
۴	۰.۵	-۲.۴	۴۱۳	جنگلداری
۳	۰.۷	۳۴.۶	۶۲۹	ماهگیری
-	۱۰۰	۳.۸	۸۵۰۴۵	کل بخش کشاورزی

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

استان آذربایجان شرقی از نظر تولید محصولات زراعی کشور در بخش تولید آبی در رتبه ۱۵ و در تولید دیم در رتبه نهم کشور قرار دارد و از نظر میزان تولید محصولات زراعی در سال زراعی ۹۶-۱۳۹۵ در رتبه دهم کشور و از نظر سطح زیر کشت محصولات زراعی در رتبه چهارم قرار دارد. عمده‌ترین تولیدات محصولات زراعی استان در سال مزبور به شرح زیر می‌باشد:

- رتبه اول کشور در تولید یونجه با ۱۰.۴ درصد؛
- رتبه دوم کشور در تولید عدس با ۱۷.۷ درصد؛
- رتبه دوم کشور در سطح آبی نباتات علوفه ای با ۱۳.۵ درصد؛
- رتبه دوم کشور در تولید نباتات علوفه ایی دیم با ۱۱ درصد و رتبه اول در سطح برداشت نباتات علوفه ایی دیم با ۲۸ درصد؛
- رتبه چهارم کشور در سطح برداشت غلات دیم با ۹ درصد؛
- رتبه چهارم کشور در تولید سیب زمینی با ۶.۳ درصد؛

جدول ۱۰. سطح زیر کشت و تولید محصولات زراعی استان در سال زراعی ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	سطح زیر کشت			میزان تولید	
	مقدار (هزار هکتار)	سهم کشوری (درصد)	رتبه کشوری	مقدار (هزار تن)	سهم کشوری (درصد)
غلات	۵۲۷.۹۲	۶.۲	۶	۵۰۶.۶	۲.۷
حبوبات	۶۲.۹۰	۸.۱	۵	۴۴.۰۵	۶
محصولات صنعتی	۹.۹	۱.۸	۱۳	۳۱.۳۲	۰.۲
سبزیجات	۱۸.۴۲	۳.۷	۱۱	۶۷۸.۵	۴
محصولات جالیزی	۲.۷۵	۰.۹	۲۷	۶۳	۰.۷
نباتات علوفه‌ای	۱۰۳.۴۳	۱۱	۱	۸۸۴.۴	۴.۴
جمع کل	۷۳۵.۳۳	-	-	۲۲۰۷.	-

مأخذ: سازمان جهاد کشاورزی استان آذربایجان شرقی

جدول ۱۱. تولید محصولات باغی استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	سال ۱۳۹۵ (هزار تن)	سال ۱۳۹۶ (هزار تن)	درصد رشد سالانه	سهم کشوری (درصد)	رتبه کشوری
سیب	۵۰۰.۷	۵۸۶.۱	۱۷.۱	۱۵.۸	۲
زردآلو	۶۸.۵	۱۰۵.۱	۵۳.۴	۲۲	۱
انگور	۳۳۹.۹	۱۹۶.۵	-۴۲.۲	۶.۲	۵
بادام	۱۱.۹	۱۴.۲	۱۹.۸	۹.۷	۴
گردو	۲۸.۲	۲۷.۶	-۲.۳	۱۰.۶	۲

مأخذ: سازمان جهاد کشاورزی استان آذربایجان شرقی

جدول ۱۲. تولید محصولات دامی و پروتئینی استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

رتبه کشوری	سهم کشوری (درصد)	درصد رشد سالانه	سال ۱۳۹۶ (تن)	سال ۱۳۹۵ (تن)	عنوان
۳	۶.۰۹	۱	۵۲۳۸۰	۵۱۸۸۰	تولید گوشت قرمز
۶	۵.۱۱	۱.۵	۵۱۹۵۷۰	۵۱۱۷۴۰	تولید شیر
۴	۸.۷۷	-۶.۷	۸۰۳۹۰	۸۶۲۰۰	تولید تخم مرغ
۹	۳.۳۶	۱	۸۰۸۵۰	۸۰۰۷۰	تولید گوشت مرغ
۲	۱۳.۳۵	-۹.۷	۱۱۷۸۰	۱۳۰۴۰	تولید عسل
۶	۵.۳۳	-	۷۴۴۹۷۰	۷۴۲۹۳۰	جمع کل تولید (به غیر از شیلات)

مأخذ: سازمان جهاد کشاورزی استان آذربایجان شرقی

براساس آمارنامه کشاورزی ۹۶-۱۳۹۵ وزارت جهاد کشاورزی، وضعیت استان آذربایجان شرقی در طول سال ۱۳۹۶ در تولید محصولات دامی به شرح زیر می‌باشد:

- رتبه ششم کشور در تولید محصولات دامی با ۷۳۶ هزارتن؛
- رتبه دوم کشور در تولید عسل (۱۳.۳۵ درصد)؛
- رتبه سوم کشور در تولید گوشت قرمز (۶.۰۹ درصد کشوری)
- رتبه چهارم کشور در تولید تخم مرغ (۸.۷۷ درصد کشوری) و رتبه ششم در تولید شیر (۵.۱۱ درصد کشوری).

جدول ۱۳. عملکرد در هکتار محصولات زراعی و باغی استان در سال ۱۳۹۶

عنوان	رقم سال ۱۳۹۶
محصولات زراعی	۳ تن در هر هکتار
محصولات باغی	۱۰ تن در هر هکتار

مأخذ: آمارنامه کشاورزی ۹۵-۱۳۹۴ وزارت جهاد کشاورزی، محاسبات کارشناسی

۳-۳-۲. صادرات محصولات بخش کشاورزی

مهمترین اقلام صادراتی استان آذربایجان شرقی عبارتند از

کشمش (تقریباً نصف صادرات محصولات کشاورزی استان به کشمش اختصاص دارد) سیب درختی، جوجه یک روزه، لبنیات و فراورده های آن، رب گوجه فرنگی، سبزی و صیفی از جمله پیاز؛

در سال ۱۳۹۶ ارزش صادرات محصولات کشاورزی استان ۲۶۷ میلیون دلار بوده است.

در سال ۱۳۹۶ ارزش صادرات محصولات کشاورزی استان ۲۶۷ میلیون دلار بوده می باشد.

جدول ۱۴. وضعیت صادرات محصولات کشاورزی استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۶

عنوان	رقم
وزن صادرات کشاورزی استان (هزار تن)	۱۷۲
ارزش صادرات (میلیون دلار)	۲۶۷
نسبت ارزش صادرات به ارزش واردات	۲

مأخذ: سازمان جهاد کشاورزی استان آذربایجان شرقی

۳-۳-۳. حمایت‌های صورت گرفته از بخش کشاورزی

جدول ۱۵. قیمت خرید تضمینی محصولات زراعی استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۶

محصول	قیمت هر محصول (ریال در هر کیلو)	محصول	قیمت محصول (ریال در هر کیلو)
گندم معمولی	۱۳۰۰۰	لوبیا چیتی	۲۶۱۰۳
گندم دوروم	۱۳۳۰۰	لوبیا سفید	۲۶۰۹۶
جو	۱۰۳۰۰	لوبیا قرمز	۲۴۹۴۸
ذرت دانه‌ای	۱۰۶۵۰	برنج گروه یک	۳۸۳۶۸
چغندر قند بهاره	۳۱۲۲	برنج گروه دو	۳۴۴۸۲
پنبه وش	۳۱۹۶۴	برنج گروه سه	۲۸۶۱۳
دانه سویا	۲۴۶۹۴	سیب زمینی پاییزه	۴۲۳۶
آفتاب گردان	۲۶۶۴۴	سیب زمینی بهاره	۴۱۲۲
کلزا	۲۷۸۳۰	پیاز پاییزه	۲۸۲۵
گلرنگ	۲۶۱۸۶	پیازه بهاره	۲۷۴۸
عدس	۲۸۸۳۱	نخود	۲۶۸۵۸

مأخذ: سازمان جهاد کشاورزی استان آذربایجان شرقی

جدول ۱۶. تسهیلات اعطایی به بخش کشاورزی استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	پایان اسفند ماه سال ۱۳۹۵ (میلیارد ریال)	پایان اسفند ماه سال ۱۳۹۶ (میلیارد ریال)	درصد رشد سالانه	سهم از کل تسهیلات اعطایی (درصد)
مانده ناخالص تسهیلات اعطایی	۳۲۳۰۷	۳۶۹۰۴	۱۴.۲۳	۱۳.۷۲

مأخذ: بانک‌های دولتی و دارای سهام دولتی استان آذربایجان شرقی

مانده ناخالص تسهیلات اعطایی به بخش کشاورزی استان در پایان اسفند ماه سال ۱۳۹۶ مبلغ ۳۶۹۰۴ میلیارد ریال می باشد که نسبت به سال ۱۳۹۵ حدود ۱۴.۲۳ درصد رشد داشته و ۱۳.۷۲ درصد از کل تسهیلات اعطایی استان می باشد.

۳-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی برای استان

- تاکید بر رشد کمی و کیفی تولید محصولات استراتژیک و نگاه تأمینی برای تولید محصولات برای ایجاد امنیت غذایی؛
- نظارت بر تولید محصولات سالم و کیفی در بخش کشاورزی؛
- تکمیل زنجیره تولید محصولات و نهاده‌های کشاورزی؛
- پایداری عملکرد در راستای کشاورزی پایدار و گسترش کشاورزی حفاظتی؛
- افزایش بهره‌وری در استفاده از منابع آبی؛
- توسعه فعالیت‌های دانش بنیان در بخش کشاورزی؛
- آموزش و توسعه اشتغال زنان روستایی در بخش کشاورزی؛
- طرح پهنه‌بندی و نظام نوین ترویج؛
- ابلاغ اولویت‌های توسعه استان و توسعه کشت گلخانه‌ای جهت محصولات سبزی و صیفی؛
- ابلاغ تمرکز زدایی برای واحدها و ادارات تابعه و وابسته بخش کشاورزی در استان‌ها؛
- ابلاغ سیاست‌های آموزش کشاورزی، تمرکز آموزش بهره‌برداران در مرکز آموزش و ادغام مرکز آموزش در مرکز تحقیقات استان؛
- ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه ششم در بخش کشاورزی و اقتصاد مقاومتی بخش کشاورزی.

۴. بخش صنعت و معدن استان

در این فصل آمار ارزش افزوده زیربخش‌های گروه صنعت و معدن و نیز مصرف واسطه و ستانده آن‌ها، وضعیت تولید محصولات عمده صنعتی و میزان تسهیلات اعطایی به بخش صنعت و معدن در استان مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین با بررسی سیاست‌های اجرایی در ارتباط با صنعت استان، راهکارها و پیشنهادات لازم برای توسعه و پیشرفت صنعت استان مورد بحث قرار گرفته است.

۴-۱. سیاست‌های اقتصادی بخش صنعت و معدن و جهت‌گیری‌های استان
به دلیل نقش صنعت و تولید در رشد اقتصادی کشور، در سیاست‌های توسعه صنعتی باید این موارد را در نظر گرفت که اولاً متنوع سازی کارآمد محصولات، لازمه‌ی توسعه اقتصادی می‌باشد. کشورهای فقیر نسبتاً در تولید معدودی از محصولات تخصص دارند که این امر می‌تواند با کاهش تقاضا برای این محصولات محدود، اقتصاد این کشورها را مبتلا به رکود اقتصادی نماید. در حالی که در اکثر کشورهای ثروتمند، محصولات متنوع‌تری تولید می‌شود. به این مفهوم که افزایش توان تولیدی اقتصاد از طریق متنوع سازی محصولات فرآوری شده و صنعتی، جزء لاینفک توسعه اقتصادی و راهکار خروج از رکود اقتصادی است. با افزایش تولید محصولات صنعتی که تقاضای جهانی برای آن وجود دارد و صادرات آن درآمد سایر کشورها را به اقتصاد داخلی جذب کرده و اشتغال زایی و افزایش درآمد سرانه را موجب می‌شود. ثانیاً کشورهای دارای رشد اقتصادی بالا کشورهایی هستند که از بخش‌های تولید نسبتاً بزرگ برخوردار هستند. هر چه سهم بخش تولیدی کشور از تولید ناخالص داخلی بیش‌تر باشد آن کشور در فراهم نمودن زیرساخت‌های توسعه بهتر عمل خواهد کرد و رشد اقتصادی بالاتری را نیز تجربه خواهد کرد. ثالثاً، شتاب رشد اقتصادی توأم با تغییرات ساختاری در جهت تسهیل تولیدات صنعتی می‌باشد.

طراحی و اجرای سیاست‌های توسعه صنعت، معدن و تجارت کشور باید منطبق با منابع اقتصادی و سیستم سیاسی، محصولات جدید و شیوه‌های نوین پردازش و روند رو به تغییر جغرافیای تولید و مصرف باشد. در این راستا در سال ۱۳۹۶ در راستای ادامه روند برنامه‌های ستاد فرماندهی اقتصاد مقاومتی، برنامه‌هایی از قبیل اجرای طرح حمایتی رونق تولید و همچنین، پرداخت تسهیلات از طریق سامانه بهین‌یاب در دستور کار قرار گرفت.

۴-۲. بررسی وضعیت تحولات بخش صنعت و معدن

در سال‌های اخیر صنایع استان با مشکلاتی مواجه بوده‌اند که روند رو به رشد آن‌ها را مختل کرده و از میزان تولید و اشتغال آن‌ها کاسته است. بی‌ثباتی‌های اقتصاد کلان که موجب تغییرات ناگهانی سطح عمومی قیمت‌ها (خصوصاً قیمت مواد اولیه) و تغییرات نرخ ارز می‌شود، آینده سرمایه‌گذاری در کشور را دچار ابهام نموده و فعالین کنونی را با مشکلات جدی مواجه کرده است. هم‌چنین، خلف وعده برخی ارگان‌ها و تغییر ناگهانی قوانین و برخی بخشنامه‌ها از جمله عواملی هستند که ضربه‌های جبران‌ناپذیری را به برخی از تولیدکنندگان وارد کرده است. گلایه برخی از مدیران از شرایط نابرابر آن‌ها و رقبايشان است که در سایه و به صورت زیرزمینی به ادامه فعالیت می‌پردازند و با فرار مالیاتی و عدم رعایت قوانین کار و ... توانسته‌اند با کاهش قیمت تمام شده محصولات خود رقیبان خود را از بازار خارج کنند. خصوصاً بنگاه‌هایی که با شفافیت صورت‌های مالی و پرداخت مالیات بر ارزش افزوده تلاش کرده‌اند مقید به قوانین کشور باشند از سوی مشتریان خود کنار گذاشته شده‌اند و در برخی موارد به منظور حفظ مشتری علی‌رغم پرداخت مالیات بر ارزش افزوده به اداره کل امور مالیاتی از اخذ مالیات بر ارزش افزوده از مشتریان خود صرف‌نظر کرده‌اند (به منظور عدم ارائه اطلاعات خریداران به اداره کل امور مالیاتی) که این نیز به معنی تحمیل هزینه‌های اضافی به تولیدکنندگانی است که در شرایط نابرابر قانونی به ادامه فعالیت می‌پردازند. بهره‌های بالای بانکی همان‌طور که در علم اقتصاد نیز بر آن تأکید شده است موجب آسیب‌پذیری بخش تولید می‌شود از سویی سود سرمایه‌گذاری بدون ریسک بالاتر از سود سرمایه‌گذاری دارای ریسک در کشور می‌باشد که این امر رغبت افراد را به سرمایه‌گذاری در بخش تولید از بین می‌برد و ترجیح افراد بر آن خواهد بود که با فروش دارایی‌های خود و سپرده‌گذاری در بانک‌ها به سود بانکی بالاتر از سود تولید و بدون ریسک دست یابند، از سوی دیگر با افزایش نرخ بهره بانکی، هزینه سرمایه‌افزایش پیدا کرده که این به معنی افزایش قیمت تمام شده کالاها و کاهش رقابت‌پذیری آن‌ها خواهد بود که در نهایت موجب کاهش سرمایه‌گذاری، تولید و اشتغال خواهد شد. تعرفه واردات نیز از جمله مواردی است که برخی از تولیدکنندگان از آن گلایه‌مند هستند. تعرفه واردات مواد اولیه، ابزارآلات و ماشین‌های تولیدی موجب افزایش هزینه‌ها و در نتیجه از بین رفتن قدرت رقابت‌پذیری تولیدکنندگان می‌شود. این در حالی است که برخی از افراد با عنوان واردات ضایعات و آهن قراضه اقدام به واردات بدون تعرفه برخی دستگاه‌ها و حتی محصولات نموده و در داخل کشور با مونتاژ آن و فروش با قیمت بسیار کم بازار را از حضور تولیدکنندگان داخلی خالی می‌کنند.

تحریم‌هایی که کشور با آن مواجه بوده است نیز از جمله عواملی است که برخی تولیدکنندگان را از چرخه اقتصادی حذف کرده است. عدم امکان واردات برخی قطعات و مواد اولیه، افزایش هزینه‌های نقل و انتقال پول، عدم انجام تعهدات توسط برخی از شرکت‌های خارجی از جمله آثار تحریم‌ها بر تولید کشور بوده است. همچنین محدودیت‌هایی که در بروزرسانی فناوری تولید و ماشین‌آلات در دوران تحریم وجود داشته است رقابت‌پذیری تولیدکنندگان را در برابر رقبای خارجی کاهش داده و عملاً در بخشی از اقتصاد واردات محصولات ارزان‌تر از تولید آن در داخل کشور و با فناوری قدیمی می‌باشد.

در حال حاضر نیز بدهی‌های معوق این بنگاه‌ها به ادارات کل امور مالیاتی و بانک‌ها موجب تشدید مشکلات شده است. عدم امکان ثبت شرکت و دریافت گواهی‌نامه ارزش‌افزوده، مسدود بودن حساب‌های بانکی و ممنوع‌الخروج بودن از جمله مواردی است که عملاً امکان تجارت و تولید را آن‌ها سلب کرده است.

۳-۴. بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش صنعت و معدن

۳-۴-۱. بررسی وضعیت تولید بخش صنعت و معدن

ارزش افزوده بخش‌های معدن، تأمین آب، برق و گاز طبیعی در سال ۱۳۹۴ نسبت به سال ۱۳۹۳ دارای نرخ رشد مثبت بوده است و بیشترین نرخ رشد ارزش افزوده در این گروه با ۳۱ درصد به بخش معدن مربوط می‌باشد. اما ارزش افزوده بخش‌های صنعت و ساختمان به میزان کاهش داشته است که برخی از دلایل آن در بخش اول این فصل مطرح شد. روند مصرف واسطه برای همه زیربخش‌ها به جز آبرسانی، مدیریت پسماند منفی بوده است. روند ستانده نیز مشابه روند مصرف واسطه می‌باشد با این تفاوت که ستانده بخش معدن برخلاف مصرف واسطه دارای رشد مثبت می‌باشد.

جدول ۱۷. ارزش افزوده زیربخش‌های گروه صنعت و معدن استان در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	سهم هر بخش (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۴	۳	۳۱	۴۵۶۸	معدن
۱	۷۷	-۱۹	۱۱۵۶۱۲	صنعت
۳	۶	۱۱	۹۱۷۰	تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا
۵	۱	۲۲	۸۰۵	آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه
۲	۱۳	-۱	۱۹۸۹۲	ساختمان
-	۱۰۰	-۱۴	۱۵۰۰۴۷	کل بخش صنعت و معدن

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

جدول ۱۸. مصرف واسطه زیربخش‌های گروه صنعت و معدن استان در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	سهم هر بخش (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۵	۰.۳۱	-۳۱	۹۲۶	معدن
۱	۸۷	-۱۸	۲۵۷۲۰۹	صنعت
۳	۱.۵۰	-۲۰	۴۴۱۱	تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا
۴	۰.۴۴	۱۶	۱۳۰۵	آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه
۲	۱۰.۲۹	-۴	۳۰۲۷۱	ساختمان
-	۱۰۰	-۱۷	۲۹۴۱۲۴	کل بخش صنعت و معدن

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

جدول ۱۹. ستانده زیربخش‌های گروه صنعت و معدن استان در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	سهم هر بخش (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۴	۱.۲۴	۱۴	۵۴۹۵	معدن
۱	۸۳.۹۴	-۱۸	۳۷۲۸۲۱	صنعت
۳	۳.۰۶	-۱	۱۳۵۸۱	تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا
۵	۰.۴۸	۱۸	۲۱۱۰	آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه
۲	۱۱.۲۹	-۳	۵۰۱۶۴	ساختمان
-	۱۰۰	-۱۶	۴۴۴۱۷۱	کل بخش صنعت و معدن

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

جدول ۲۰. نسبت مصرف واسطه به ستانده زیربخش‌های گروه صنعت و معدن در سال ۱۳۹۴

رتبه	نرخ تغییرات	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۳	عنوان
۵	-۰.۱۱	۰.۱۷	۰.۲۸	معدن
۱	۰	۰.۶۹	۰.۶۹	صنعت
۴	-۰.۰۸	۰.۳۲	۰.۴۰	تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا
۲	-۰.۰۱	۰.۶۲	۰.۶۳	آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه
۳	-۰.۰۱	۰.۶۰	۰.۶۱	ساختمان
-	-۰.۰۱	۰.۶۶	۰.۶۷	کل بخش صنعت و معدن

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

نسبت مصرف واسطه به ستانده زیربخش های صنعت و معدن در سال ۱۳۹۴، بیشترین مقدار با ۰.۶۹ به بخش صنعت مربوط می باشد و حاکی از آن است که توسعه صنعت در استان می تواند با رونق بخشیدن به صنایع بالادستی و تکمیل زنجیره ارزش به ایجاد اشتغال و درآمد کمک شایانی نماید. این نسبت برای زیربخش معدن استان در سال ۱۳۹۴ نسبت به سال ۱۳۹۳ کاهش ۱۱ درصدی داشته است که می توان آن را افزایش بهره‌وری بخش معدن تلقی کرد.

جدول ۲۱. محصولات^۵ عمده تولیدی صنعتی آذربایجان شرقی طی سال های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد رشد
الکتروموتور (هزار دستگاه)	۳۳۱۱	۳۵۳۵	۶.۷۷
انواع پاپوش (هزار جفت)	۱۲۲۹	۱۱۲۹	-۸.۱۴
چرم (هزار فوت مربع)	۲۷۴۲	۲۹۲۹	۶.۸۲
دارو (میلیون عدد)	۲۴۴۳	۲۰۳۰	-۱۶.۹۱
تراکتور (دستگاه)	۱۱۷۱۴	۱۴۵۶۴	۲۴.۳۳
کاشی (هزار متر مربع)	۱۵۸۲	۸۵۳	-۴۶.۰۸
محصولات فولادی (هزار تن)	۹۴۳۰.۲	۱۴۰۰۱۵	۴۸.۴۸
یخچال و فریزر (دستگاه)	۳۴۹۴۳	۳۲۵۳۱	-۶.۹۰
انواع دستگاه تهویه مطبوع غیر خانگی (دستگاه)	۵۴۷	۴۶۲	-۱۵.۵۴
انواع کمپرسور (دستگاه)	۳۳۱۱	۳۵۳۵	۶.۷۷

مأخذ: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان

۵. با توجه به مذاکرات صورت گرفته با سازمان صنعت، معدن و تجارت استان، منبع آمار شاخص های بخش صنعت سامانه مدیریت فرایند بهین یاب می باشد. در سامانه مزبور واحدهایی که اقدام به تمدید مجوزهای مربوطه نکرده باشند خود به خود حذف گردیده و آمار آنها در این سامانه محاسبه نمی شود. بنابراین ارقام فوق و درصد رشد محاسبه شده از آنها نشانگر وضعیت واقعی تولید استان در این بخش نبوده و تنها شامل اطلاعات واحدهایی است که در زمان گزارش گیری از سامانه مزبور، اطلاعات خود را به روزرسانی نموده اند.

محصولات عمده تولیدی صنعتی استان آذربایجان شرقی شامل الکتروموتور، انواع پاپوش، چرم، دارو، تراکتور، محصولات فولادی، یخچال و فریزر، انواع دستگاه تهویه مطبوع غیرخانگی و انواع کمپرسور می باشد. برخی از اقلام به دلیل کمبود مواد اولیه و برخی تجهیزات و قطعات یا واردات بی حد و اندازه کالاهای بی کیفیت ولی ارزان قیمت در دوره مورد بررسی کاهش در میزان تولید را تجربه کرده‌اند.

۴-۳-۲. بررسی وضعیت کارگاه‌های صنعتی

جدول ۲۲. وضعیت کارگاه‌های صنعتی استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد رشد
تعداد پروانه‌های بهره‌برداری صنعتی صادره (فقره)	۱۵۷	۲۲۴	۴۲.۶۸
میزان سرمایه‌گذاری بر اساس پروانه‌های بهره‌برداری ایجاد (میلیارد ریال)	۳۹۶۲	۶۲۸۶	۵۸.۵۶
میزان اشتغال بر اساس پروانه‌های بهره‌برداری صنعتی صادره (نفر)	۲۲۹۵	۳۱۸۳	۳۸.۶۹
سرمایه‌گذاری به ازای هر نفر شاغل (میلیون ریال)	۱۷۲۶	۱۹۷۳	۱۴.۳۱
تعداد جوازهای تأسیس صادره به تفکیک گروه صنعت (فقره)	۱۰۲۶	۱۰۷۰	۴
میزان اشتغال بر اساس پروانه‌های جواز تأسیس (نفر)	۲۷۲۹۱	۲۸۷۲۲	۵
سهم کارگاه‌های صنعتی بالاتر از ۱۰۰ نفر کارکن از کل کارگاه‌های صنعتی استان (درصد)	۳.۴۳	۴.۳۲	۲۵.۹۵

مأخذ: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان آذربایجان شرقی

تعداد پروانه‌های بهره‌برداری صادره با رشد ۴۲.۶۸ درصدی به ۲۲۴ فقره در سال ۱۳۹۶ رسیده است که نشانگر رشد بخش صنعتی است از سوی دیگر میزان سرمایه‌گذاری بر اساس پروانه‌های بهره‌برداری ایجاد نیز با رشد ۵۸.۵۸ درصدی نشان از رشد سرمایه‌گذاری طی دوره مذکور را دارد. میزان اشتغال بر اساس پروانه‌های بهره‌برداری صادره و بر اساس پروانه‌های جواز تأسیس نیز به ترتیب رشد ۳۸.۶۹ و ۵ درصدی را نشان می‌دهد. تعداد جوازهای تأسیس صادره در بخش صنعت در سال ۱۳۹۶ نسبت به سال ۱۳۹۵ افزایش یافته و برابر با ۱۰۷۰ فقره می‌باشد. سهم کارگاه‌های صنعتی بالاتر از ۱۰۰ نفر کارکن از کل کارگاه‌های

صنعتی استان نیز رشد ۲۵.۹۵ درصدی را دارد. ایجاد کارگاه های بزرگ اولاً می تواند اشتغال غیرمستقیم ایجاد نماید و ثانیاً صرفه های نسبت به مقیاس و انباشت سرمایه در این کارگاه ها می تواند عاملی برای بالا بودن قدرت رقابت پذیری این کارگاه ها نسبت به واحدهای صنعتی کوچک تر باشد.

جدول ۲۳. شاخص های بهره وری بخش صنعت استان طی سال های ۹۰-۱۳۸۹

عنوان		رقم شاخص		درصد رشد	
		۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۸۹	۱۳۹۰
بهره وری نیروی کار بر مبنای ارزش ستانده		۱۵۳	۱۳۴	۲.۳۳	-۱۲.۰۶
بهره وری نیروی کار بر مبنای ارزش افزوده		۶۲	۵۴	-۳.۰۴	-۱۳.۸۸
بهره وری دستمزد بر مبنای ارزش ستانده		۱۴۳	۱۶۹	۱۰.۶۷	۱۸.۴۸

مأخذ: سازمان ملی بهره وری

جدول ۲۴. شاخص بهره وری انرژی کارگاه های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر استان طی سال های ۹۳-۱۳۹۲

عنوان		رقم شاخص		درصد رشد	
		۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۳
شاخص بهره وری انرژی کارگاه های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر		۱۰.۳	۱۱۰	۱۱.۹۶	۶.۸

مأخذ: سازمان ملی بهره وری و محاسبات کارشناسی

طی سال های ۹۰-۱۳۸۸ شاهد کاهش بهره وری نیروی کار در صنعت بوده ایم. به منظور ارتقای بهره وری نیروی کار روش های مختلفی وجود دارد. سرمایه، مکمل نیروی کار می باشد که به منظور افزایش بهره وری نیروی کار بایستی سرمایه مورد نیاز در اختیار وی قرار بگیرد و حتی الامکان از فناوری های روز دنیا در تولید بهره برد. متأسفانه به دلیل تنگنایی که در کشور برای واردات ماشین آلات و کالاهای سرمایه ای طی سال های اخیر وجود داشته است، بخش عمده ای از سرمایه بنگاه های اقتصادی مستهلک شده و همین امر باعث گردیده بهره وری نیروی کار کاهش پیدا کند. بنابراین ضرورت دارد نوسازی صنایع استان در اولویت برنامه های توسعه استان قرار گیرد. طی سال های اخیر بهای حامل های انرژی در نتیجه هدفمندی یارانه ها افزایش یافته و باعث رشد بهره وری انرژی استان شده است.

۴-۳-۳. بررسی وضعیت بخش معدن

جدول ۲۵. وضعیت بخش معدن در استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد رشد
تعداد پروانه‌های بهره برداری صادره در بخش معدن (فقره)	۱۰۷	۱۷۶	۶۴.۵
میزان سرمایه‌گذاری بر اساس پروانه‌های بهره‌برداری ایجاد (میلیارد ریال)	۶۵۱	۶۷۵	۳.۷
میزان اشتغال بر اساس پروانه های بهره برداری صادره (نفر)	۷۸۶	۸۶۵	۱۰

مأخذ: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان آذربایجان شرقی

در سال ۱۳۹۶ تعداد پروانه‌های بهره‌برداری صادره با ۶۴.۵ درصد افزایش به ۱۷۶ پروانه رسیده است. میزان سرمایه‌گذاری براساس پروانه‌های بهره‌برداری ایجاد با ۳.۷ درصد رشد به ۶۷۵ میلیارد ریال افزایش یافته است. از طرفی میزان اشتغال نیز براساس پروانه‌های بهره‌برداری صادره با ۱۰ درصد رشد به رقم ۸۶۵ نفر رسیده است که تمامی موارد نشان از بهبود وضعیت بخش معدن دارد.

سرمایه‌گذاری در زیربخش‌های مختلف صنعت استان را به‌صورت زیر می‌توان تحلیل نمود:

- کاهش سرمایه‌گذاری در زیربخش‌های استخراج سایر معادن، پوشاک و عمل آوردن پوست خز، چوب و محصولات چوبی به‌جز مبیل، کک و فرآورده‌های حاصل از نفت، ساخت مواد و محصولات شیمیایی، وسایل نقلیه موتوری، سایر تجهیزات حمل و نقل، بازیافت و فعالیت‌های پشتیبانی و کمکی حمل و نقل و فعالیتهای آژانسهای مسافرتی عامل کاهش مجموع سرمایه‌گذاری در استان می‌باشد.
- کاهش سرمایه‌گذاری در ساخت مواد و محصولات شیمیایی که به جرات می‌توان گفت ناشی از واردات بی‌رویه این محصولات می‌باشد جای تأمل و تأسف دارد.
- افزایش سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات می‌تواند تاثیرات چشمگیری را برای صنعت کشور در پی داشته باشد، چرا که آذربایجان شرقی به عنوان قطب صنعتی کشور اغلب ماشین‌آلات مورد نیاز برای بخش صنعت کشور را تأمین می‌کند.

▪ استان آذربایجان شرقی قطب چرم و کفش کشور تلقی می گردد و از دیرباز جزو صنایع اصلی این استان به شمار می آید. افزایش سرمایه گذاری در این صنعت می تواند نوید بخش توجه بیشتر به این صنعت و احیای دوباره آن و کاهش واردات باشد.

▪ بخش های ساخت فلزات اساسی، سایر محصولات کانی غیرفلزی، محصولات غذایی و آشامیدنی ها، ساخت ماشین آلات و تجهیزات، ساخت منسوجات و محصولات از لاستیک و پلاستیک به ترتیب بیشترین اشتغال را در میان صنایع داشته اند. با توجه به نقش این صنایع در اشتغال زایی و معضل بیکاری در کشور و استان ضرورت دارد توجه بیشتری به این بخش داشته باشیم.

جدول ۲۶. میزان سرمایه گذاری و اشتغال براساس پروانه های بهره برداری در بخش صنعت استان آذربایجان شرقی طی سال های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان		میزان سرمایه گذاری (میلیارد ریال)		تعداد اشتغال (نفر)	
		۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۶
استخراج کانه های فلزی (۱۳)		۰	۲۶۸	۰	۱۰۲
استخراج سایر معادن (۱۴)		۴۸	۴۷	۳۷	۲۳
محصولات غذایی و آشامیدنی ها (۱۵)		۵۶۱	۱۱۹۵	۴۲۶	۴۰۱
ساخت منسوجات (۱۷)		۲۴۸	۴۳۱	۱۰۱	۲۷۵
پوشاک و عمل آوردن پوست خز (۱۸)		۱۴	۶	۴۹	۱۷
دبازی - چرم - کیف - چمدان - کفش (۱۹)		۳۸	۱۴۱	۳۵	۶۴
چوب و محصولات چوبی بجز مبیل (۲۰)		۲۹	۰	۱۲	۰
ساخت کاغذ و محصولات کاغذی (۲۱)		۷۷	۲۸۱	۹۹	۱۳۶
انتشار و چاپ و تکثیر (۲۲)		۴۱	۱۱۴	۱۲	۴۲
کک و فرآورده های حاصل از نفت (۲۳)		۶۵	۷	۲۵	۷
ساخت مواد و محصولات شیمیائی (۲۴)		۶۷۹	۱۳۶	۱۳۶	۱۲۳

جدول ۲۶. میزان سرمایه‌گذاری و اشتغال براساس پروانه‌های بهره‌برداری در بخش صنعت
استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان		میزان سرمایه‌گذاری (میلیارد ریال)		تعداد اشتغال (نفر)	
		۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۵
محصولات ازلاستیک وپلاستیک (۲۵)		۳۴۵	۳۷۳	۱۷۹	۲۴۰
سایر محصولات کانی غیرفلزی (۲۶)		۱۴۸	۸۳۶	۱۱۹	۴۴۰
ساخت فلزات اساسی (۲۷)		۶۳۳	۱۰۵۶	۱۰۷	۴۷۱
محصولات فلزی فابریکی (۲۸)		۲۴۰	۲۸۴	۱۹۹	۱۸۳
ساخت ماشین‌آلات و تجهیزات (۲۹)		۴۱۷	۶۶۰	۴۰۹	۳۳۸
ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی (۳۱)		۳۵	۱۰۸	۳۱	۲۷
رادیو تلویزیون و سایر ارتباط (۳۲)		۰	۸	۰	۱۰
ابزار پزشکی-اپتیکی-دقیق-ساعت (۳۳)		۳۳	۹۹	۳۶	۵۶
وسایل نقلیه موتوری (۳۴)		۱۷۰	۸۶	۱۹۹	۱۰۲
سایر تجهیزات حمل و نقل (۳۵)		۱۲	۴	۹	۹
مبللمان سایر مصنوعات (۳۶)		۸	۴۷	۱۱	۱۶
بازیافت (۳۷)		۴۷	۲۲	۲۸	۴۷
فعالیت‌های پشتیبانی و کمکی حمل و نقل؛ فعالیت‌های آژانس‌های مسافرتی (۶۳)		۷۰	۶۲	۲۶	۲۲
سایر فعالیت‌های خدمات مهندسی (۷۴)		۲	۱۲	۱۰	۳۲
مجموع		۳۹۶۲	۶۲۸۲	۲۲۹۵	۳۱۸۳

مأخذ: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان آذربایجان شرقی

۴-۳-۴. صادرات و واردات محصولات بخش صنعت و معدن

ارزش و وزن صادرات در سال ۱۳۹۶ نسبت به سال قبل افزایش داشته است در حالی که درصد رشد ارزش و وزن واردات منفی بوده است که می تواند نتایج مثبت برای اقتصاد در برداشته باشد. اقلام عمده صادراتی و وارداتی استان نیز به شرح جدول ۲۸ می باشد که وجود توتون و تنباکو در لیست اقلام عمده وارداتی جای بحث و تأمل را دارد.

جدول ۲۷. صادرات و واردات محصولات بخش صنعت و معدن طی سال های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد رشد
صادرات	۱۰۲۶.۳	۱۲۳۱.۶	۲۰
	۱۱۴۸	۱۵۰۳.۸	۳۱
	۰.۹	۰.۸	-۰.۱
واردات	۱۲۰۷.۸	۱۰۷۵	-۱۱
	۵۶۴.۸	۴۹۱.۴	-۱۳
	۲.۱	۲.۱	-

مأخذ: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان آذربایجان شرقی

جدول ۲۸. اقلام عمده صادراتی و وارداتی در بخش صنعت و معدن استان

عنوان	شرح
اقلام عمده صادراتی	مواد پلاستیکی و اشیای ساخته شده از این مواد، میوه های خوراکی، راکتورهای هسته ای، سوخت های معدنی، قند شکر و شیرینی، کاکائو، فرش، شیشه و مصنوعات شیشه ای ، چرم و کفش، مصنوعات از چدن، آهن و فولاد
اقلام عمده وارداتی	وسایل مکانیکی، چوب و اشیا چوبی، توتون و تنباکو، کاغذ و مقوا، ماشین آلات و دستگاه های برقی، گوشت و احشای خوراکی، الیاف سنتتیک یا مصنوعی، میوه های خوراکی پوست مرکبات یا پوست خربزه

مأخذ: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان آذربایجان شرقی

۴-۳-۵. حمایت‌های دولت از بخش صنعت و معدن

جدول ۲۹. تسهیلات اعطایی^۶ به بخش صنعت و معدن استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	پایان اسفند ماه سال ۱۳۹۵ (میلیارد ریال)	پایان اسفند ماه سال ۱۳۹۶ (میلیارد ریال)	درصد رشد سالانه	سهم از کل تسهیلات اعطایی (درصد)
مانده ناخالص تسهیلات اعطایی	۳۸۴۵۰	۴۶۵۵۷	۲۱.۱	۱۷.۳۱

مأخذ: بانک‌های دولتی و دارای سهام دولتی استان آذربایجان شرقی

مانده ناخالص تسهیلات اعطایی به بخش صنعت و معدن استان در پایان اسفند ماه سال ۱۳۹۶ مبلغ ۴۶۵۵۷ میلیارد ریال می‌باشد که نسبت به سال ۱۳۹۵ حدود ۲۱.۱ درصد رشد داشته و ۱۷.۳۱ درصد از کل تسهیلات اعطایی می‌باشد.

جدول ۳۰. تسهیلات پرداختی بانک‌های عامل استان به طرح‌های بخش صنعت و معدن استان از محل منابع صندوق توسعه ملی در پایان سال ۱۳۹۶

عنوان	رقم
تسهیلات ریالی پرداختی	۶۷۷۲ میلیارد ریال
تسهیلات ارزی پرداختی	۲۲.۶۹ میلیون دلار ۴۳.۶۶ میلیون یورو ۲۳ میلیون یوان چین

مأخذ: بانک‌های عامل استان آذربایجان شرقی

جدول ۳۱. اعتبارات بودجه‌ای تخصیص یافته به طرح‌های صنعتی استان در سال ۱۳۹۵

عنوان	رقم
اعتبارات بودجه‌ای	۵۳۵۰۰ میلیون ریال ^۷

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان آذربایجان شرقی

۶. ارقام این جدول شامل تسهیلات اعطایی به بخش ساختمان و مسکن نمی‌باشد.

۷. شامل اعتبار تخصیص یافته به برق شهرک‌ها نیز می‌باشد.

۴-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی برای استان

با عنایت به این موارد و لزوم تقویت بنگاه‌های اقتصادی به منظور افزایش اشتغال و ارتقای معیشت جامعه پیشنهاد می‌شود با نظارت متخصصین هر حوزه (بهتر است در هر شاخه از صنعت و تولید از متخصصین و فارغ‌التحصیلان همان صنعت استفاده شود) بنگاه‌های اولویت‌دار شناسایی شوند و حمایت‌های واقعی مادی و قانونی از بنگاه‌های واجد شرایط صورت گیرد تا با رونق دوباره آن‌ها شاهد افزایش تولید، اشتغال و درآمد کشور و همچنین وصول مطالبات سازمان‌ها و بانک‌ها باشیم. در این زمینه، آموزش مدیران بنگاه‌ها به صورت اثربخش نیز پیشنهاد می‌گردد. دانشگاه‌های کشور نیز از ظرفیت لازم برخوردار هستند تا نیروهای جوان و تحصیلکرده خود را در اختیار بانک‌ها، سازمان‌ها و بنگاه‌ها قرار دهند تا به صورت علمی و مشاوره‌ای نسبت به شناسایی مشکلات، رفع آن‌ها و همچنین توسعه بنگاه‌ها کمک نمایند. در تعیین اولویت‌ها بهتر است به ارزش افزوده‌ای که هر بنگاه می‌تواند ایجاد نماید، تکمیل زنجیره ارزش و دوره بازگشت سرمایه توجه شود. به طور کلی در جهت رفع مشکلات و تحقق توسعه اقتصادی و صنعت کشور راهکارهای زیر می‌تواند راهگشا باشد:

- بهبود فضای کسب و کار و اصلاح قوانین و مقررات؛
- آموزش مهارت‌های لابی‌گری و مذاکره برای فعالان بخش خصوصی؛
- تشکیل و حمایت از کنسرسیوم‌ها و شرکت‌های مدیریت صادرات (EMC) برای انجام سریع صادرات، صرفه‌جویی در وقت و هزینه‌ها، کاهش ریسک صادراتی، افزایش قدرت رقابتی و ...؛
- فراهم نمودن شرایط لازم برای انتقال دانش فنی به روز از سایر کشورها به بنگاه‌های بخش خصوصی در جهت افزایش قدرت رقابت‌پذیری آن‌ها؛
- ایجاد ارتباط مستمر بین بنگاه‌های بخش خصوصی و دانشگاه‌ها؛
- آموزش شیوه‌های مدرن تأمین مالی برای فعالان بخش خصوصی؛
- حمایت کارآمد بانک‌ها از بخش خصوصی از طریق اعطای تسهیلات و ارائه مشاوره؛
- اصلاح قوانین کار و بیمه‌ای در جهت تسهیل جذب نیروی کار توسط بخش خصوصی؛
- تسهیل فرآیند صادرات کالاها و خدمات تولیدی بخش خصوصی؛
- نظارت جدی مقامات ارشد استان در خصوصی‌سازی صنایع استان و توجه به واگذاری واحدها به سرمایه‌گذاران دارای صلاحیت جهت جلوگیری از بروز

بحران‌های کارگری که در حال حاضر در برخی از این واگذاری‌ها به وجود آمده است؛

- شناسایی، بهبود کیفیت، ایجاد و توسعه زیربناهای سخت‌افزاری (آب، برق و گاز) جهت سازمان‌دهی استقرار صنایع در شرکت‌ها و نواحی صنعتی به ویژه در مناطقی که با محدودیت‌های اراضی یا محیط‌زیستی مواجه هستند؛
- تدوین شناسنامه طرح‌های صنعتی و معدنی در حال اجرا و واحدهای صنعتی، معدنی و تجاری براساس آخرین وضعیت فعالیت آن‌ها در راستای بهبود فضای کسب و کار؛
- اصلاح نظام آمار و اطلاعات صنعتی و معدنی در دستگاه‌های مسئول استان (آمار و اطلاعات صحیح زیربنای هرگونه برنامه‌ریزی است)؛
- تغییر رویکرد و توجه به ایجاد صنایع مادر و بزرگ و برنامه‌ریزی کامل جهت توسعه صنایع پایه همانند دیگر پیش‌نیازهای توسعه‌ی اقتصادی؛
- حمایت از توسعه بخش خصوصی و محصولات با فن‌آوری برتر و با ارزش‌افزوده بالا؛
- تشکیل کمیته تخصصی سرمایه‌گذاری در سازمان صنعت، معدن و تجارت، با هدف بررسی قوانین، مشکلات، موانع اداری و بازاریابی در سطح کشوری و استانی و ارائه پیشنهادات لازم به مسئولان ذی‌ربط جهت رفع موانع سرمایه‌گذاری؛
- توسعه روابط تجاری بین‌المللی؛
- تعیین اولویت‌های سرمایه‌گذاری و شاخص‌های حمایتی از صنایع؛
- جهت‌گیری کلیه سیاست‌های اقتصادی و بهره‌گیری از مزیت‌های نسبی در جهت ایجاد مزیت‌های رقابتی و افزایش شاخص رقابت‌پذیری در بخش صنعت و معدن در مقایسه با شاخص‌های کشوری و جهانی؛
- حمایت همه‌جانبه از برندهای مطرح؛ این شرکت‌ها دارای ریسک اعتباری کم‌تر و صورت‌های مالی شفاف هستند، تقویت آن‌ها به بهبود تولید و ایجاد اشتغال می‌انجامد؛
- توجه به توسعه صنایع دارویی و تجهیزات پزشکی با توجه به ارزش بودن آن‌ها و ارزش‌افزوده‌ی بالای این صنعت و صنعت پوشاک به عنوان حلقه پایانی ارزش صنایع نساجی و مذاکره با برندهای مطرح این صنعت در خارج از کشور جهت سرمایه‌گذاری؛
- در کشورهایی که نرخ تورم بالاست فعالیت‌های واسطه‌گری و غیرمولد از سودآوری بیش‌تری برخوردار است و از این‌رو ضروری است که استفاده صحیح

- از تسهیلات در روند اجرایی طرح های مولد صنعتی و تولیدی مورد نظارت دقیق قرار گیرد؛
- افزایش سرمایه صندوق توسعه ملی در بانک های عامل تخصصی توسعه صادرات، صنعت و معدن و صندوق ضمانت صادرات برای کمک به افزایش سرمایه در گردش واحدهای تولیدی؛
 - بخشی از مشکلات توسعه فعالیت های حوزه معدن مربوط به آیین نامه ها، مقررات و دستورالعمل های اکتشاف و بخش دیگر به صدور مجوز و اختصاص بودجه های دولتی بدون داشتن نتیجه به شرکت های فاقد صلاحیت اکتشاف است.
 - همراهی بیش تر سیستم بانکی با صنعت.

۵. بخش ساختمان و مسکن استان

در این فصل تحولات صورت گرفته در بخش ساختمان و مسکن در طول برنامه‌های توسعه و سیاست‌های اجرا شده، آمار ارزش افزوده زیربخش‌های گروه ساختمان و مسکن و میزان تسهیلات اعطایی به این بخش در استان مورد بررسی قرار گرفته است. هم‌چنین در پایان فصل پیشنهادهای در ارتباط با مشکلات موجود در این حوزه ارائه شده است.

۵-۱. سیاست‌های اقتصادی بخش ساختمان و مسکن و جهت‌گیری‌های استان

در برنامه‌های اول و دوم عمرانی، به دلیل کم بودن جمعیت شهرنشین در کشور و وجود اراضی شهری مورد نیاز برای ساخت و سازها، بخش مسکن هنوز جایگاه معینی را به خود اختصاص نداده بود. موضوع زمین در تدوین سیاست‌های مسکن، اولین بار در برنامه سوم عمرانی مطرح شد. با شروع برنامه سوم عمرانی، نظارت بر کلیه فعالیت‌های مربوط به تأمین مسکن به طور جدی در دستور مهمترین سیاست‌ها و خط مشی برنامه کار قرار گرفت و وزارت آبادانی و مسکن تأسیس شد. هدف اصلی برنامه سوم، ساختن خانه‌های ارزان قیمت برای طبقه کم درآمد، تأمین حداقل واحدهای مسکونی شهری و روستایی و ایجاد ساختمان‌های اداری مطابق روش‌ها و استانداردهای بین‌المللی با توجه به شرایط اقلیمی ایران بوده است. برنامه چهارم عمرانی کشور در زمانی تدوین شد که شهرهای کشور به دلیل عواقب اصلاحات ارضی با موجی از مهاجرت مواجه شدند و مسکن به عنوان یک معضل اجتماعی مطرح و برای اولین بار یک سرفصل اصلی به مسکن اختصاص داده شد. در این برنامه، سیاست استمرار ساخت خانه‌های ارزان قیمت، افزایش سرمایه بانک رهنی جهت اعطای وام بخش خصوصی ایجاد ارتباط بین مسکن و شهرسازی در قالب طرح‌های ملی و نوسازی محلات و خانه‌های فرسوده مورد توجه واقع شد و برای ساخت ۲۷۵ هزار واحد مسکونی جدید برنامه ریزی گردید. در برنامه پنجم، مسکن روستایی از بخش عمران روستایی خارج و وارد بخش مسکن شد، بخش مسکن از بخش ساختمان جدا و فصلی مستقل را تشکیل داد، عملیات خانه‌سازی سایر بخش‌ها وارد فصل مسکن شد و تعداد شاخص‌های هدف نسبت به برنامه چهارم افزایش یافت.

با وجود تغییرات اساسی که وقوع انقلاب اسلامی در گرایش‌ها، شعارها و اهداف نهادهای برنامه‌ریز و مجری در امر مسکن پدید آورد، مسائل ماهوی بخش مسکن هم‌چنان برجای خود باقی ماند و با وجود تلاش‌هایی در بخش مسکن به دلیل

بروز مسائلی چون جنگ و تأثیر آن بر تخریب واحدهای مسکونی و مهاجرت از مناطق جنگی به مناطق مرکزی و نیز اختصاص حجم قابل توجهی از بودجه برنامه‌ها برای جنگ، باعث گردید تا موضوع مسکن همچنان به عنوان یک مسأله باقی بماند.

تحولات ناشی از وقوع انقلاب در این دوره موجب گردید که کلیه امور اجرایی دولت از جمله برنامه‌های مسکن بدون برنامه مصوب انجام گردد. در سال‌های ۵۷ و ۵۸ به رغم آنکه سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در بخش مسکن شهری نسبت به سال ۵۶ کاهش داشته است به دلیل کاهش متوسط زیربنا، تعداد واحدهای مسکونی احداث شده افزایش یافته است. در سال ۱۳۵۹ فعالیت بخش خصوصی به بالاترین حد خود می‌رسد و دوره رونق بخش مسکن فرا می‌رسد ولی در سال‌های ۶۰ و ۶۱ فعالیت بخش خصوصی در کلیه مناطق شهری کاهش و متوسط سطح زیربنای واحدهای جدید الاحداث افزایش می‌یابد و بخش وارد رکود می‌شود.

در سال ۱۳۶۱، اولین برنامه پنجساله مسکن جمهوری اسلامی ایران تدوین می‌گردد ولی مصوب نمی‌شود. در این برنامه، مسکن روستایی، مسکن در شهرهای کوچک، مسکن در شهرهای میانه، مسکن در تهران و شهرهای بزرگ، سیاست‌های مربوط به عوامل تولید و سیاست‌های مربوط به تحقیقات و استانداردها مورد بررسی قرار گرفتند.

آماده‌سازی زمین و ایجاد شهرهای جدید از عمده‌ترین سیاست‌های دولت طی دوره ۶۲-۶۶ می‌باشد که موجب از دست دادن جمعیت و افت خدمات شهری در بافت مرکزی شهرهای تاریخی و فرسودگی بافت شهری شد. از سوی دیگر نبود هماهنگی بین اسکان و اشتغال، به رشد سکونت‌گاه‌های خودرو دامن زد براساس مطالعات طرح مجموعه شهری تهران سکونت‌گاه‌های غیررسمی این منطقه شهری بیش از ۲۰ برابر شهرهای جدید جمعیت‌پذیر بوده‌اند.

▪ **برنامه اول توسعه کشور ۱۳۷۳-۱۳۶۸:** در این برنامه به دنبال رکود حاکم بر بخش مسکن، مجموعه‌ای از سیاست‌های مرتبط با تقویت سمت عرضه مسکن اتخاذ شد. ولی به دلیل تقابل با سیاست‌های تعدیل و تثبیت اقتصادی، نتوانست رکود موجود در بخش مسکن را از بین ببرد. اعتبارات عمرانی و بانکی کمتری به بخش مسکن تخصیص یافت و از سوی دیگر، افزایش سود بانکی، افزایش سریع قیمت مصالح ساختمانی و تورم شدید باعث کاهش توان مالی خانوارها شد و آثار مخربی را بر بخش مسکن به جای گذارد. در سال‌های اول برنامه، سرازیر شدن سرمایه‌ها به بخش زمین باعث افزایش سریع قیمت آن شد. ناهماهنگی در

سیاست‌گذاری‌های مربوط به اعتبارات بانکی، آماده‌سازی زمین و ... باعث عدم تحقق اهداف برنامه گردید که خود باعث افزایش تراکم خانوار در واحد مسکونی شد.

▪ **برنامه دوم توسعه کشور ۱۳۷۸-۱۳۷۴:** برنامه دوم با اتکاء به تامین بخشی از سود مورد انتظار سیستم بانکی و همچنین تامین بخشی از سرمایه مورد نیاز ساخت مسکن گروه‌های کم‌درآمد توسط دولت به طور روشن و دقیق به تعریف و شناسایی گروه‌های هدف می‌پردازد و در این راستا با تعریف مسکن اجتماعی برای گروه‌های کم‌درآمد، مسکن حمایتی برای گروه‌های میان‌درآمد و مسکن آزاد برای گروه‌های درآمدی بالا، سعی در طبقه‌بندی طرف تقاضا نمود و اهداف و سیاست‌ها را بر مبنای تقویت سیاست‌های طرف عرضه تعیین نمود.

▪ **برنامه سوم توسعه کشور ۱۳۸۳-۱۳۷۹:** در این برنامه مانند برنامه‌های قبلی بر حل مشکل مسکن گروه ای کم‌درآمد و آزادسازی بازار مسکن تأکید شده است. همچنین حمایت از کوچک‌سازی و انبوه‌سازی از زمره سیاست‌های مورد تأکید در این برنامه است. در این برنامه بر نقش سیاست‌های پولی و تسهیل شرایط اعطای وام تأکید شده و براساس قانون، دولت مکلف شده است که اقدامات لازم را در رابطه با ایجاد بازار ثانویه رهن و امکان خرید و فروش اوراق رهن ثانویه در بازار سرمایه و مشارکت بخش مسکن در بازار بورس به عمل آورد. همچنین پلکانی کردن اقساط تسهیلات بانکی برای دریافت کنندگان وام و پرداخت تسهیلات بانکی تدریجی برای ساخت مرحله‌ای مسکن گروه‌های کم‌درآمد از زمره سیاست‌های پیشنهادی در برنامه سوم توسعه است. درخصوص بازار زمین، برنامه سعی بر اتکاء صددرصد به ساز و کار بازار در نتیجه آزادسازی کامل بازار زمین دارد.

▪ **برنامه چهارم توسعه کشور ۱۳۸۸-۱۳۸۴:** مهم‌ترین ویژگی این برنامه، نظم منطقی و پیوستگی آن است، که آن را از برنامه‌های قبلی متمایز می‌کند. رویکرد بخش مسکن در این برنامه ایجاد تعادل در برخورداری از مسکن مناسب در بین گروه‌ها و مناطق مختلف کشور و مهم‌ترین اهداف آن، تأمین مسکن خانوارهای کم‌درآمد، تأمین مسکن جوانان و خانوارهای دارای سرپرست زن، ارتقاء فناوری ساخت، صنعتی کردن ساخت و ساز، استاندارد کردن مصالح ساختمانی و ... است. تدوین طرح جامع مسکن در قالب ۹ محور و ۵۵ برنامه عملیاتی، تصویب قانون ساماندهی و حمایت از تولید و عرضه مسکن و اجرای گسترده یکی از راهکارهای اجرایی طرح جامع مسکن تحت عنوان واگذاری حق بهره‌برداری از

زمین به صورت اجاره بلند مدت ۹۹ ساله (مسکن مهر) از مهم ترین سیاست هایی است که در طول برنامه چهارم به اجرا گذاشته شد.

▪ **برنامه پنجم توسعه کشور ۱۳۹۴-۱۳۹۰:** برنامه پنجم کشور با الهام از سند چشم انداز ۱۴۰۴ و سیاست های کلی نظام و به خصوص طرح جامع مسکن تهیه شد، به نحوی که هدف کلان طرح جامع مسکن تأمین مسکن اقشار کم درآمد، احداث مسکن امن و بادوام، تنظیم بازار، ایجاد هماهنگی بین سیاست های مسکن و سیاست های آمایشی و توسعه و کاهش نابرابری های منطقه ای در برخورداری از مسکن مناسب به عنوان اهداف برنامه نیز دیده شدند. هرچند برنامه پنجم به طور رسمی ابلاغ نگردید ولی برای تحقق اهداف، تعداد قابل توجهی از راهبردها، سیاست های اجرایی و برنامه های اجرایی تهیه و به صورت موردی ابلاغ و مورد اجرا قرار گرفتند.

▪ **برنامه ششم توسعه کشور ۱۴۰۰-۱۳۹۶:**

ماده ۵۹ - در چهارچوب قانون ساماندهی و حمایت از تولید و عرضه مسکن مصوب ۱۳۸۷/۲/۲۵:

الف - وزارتخانه های راه و شهرسازی و کشور و شهرداری ها مکلفند در طول برنامه نسبت به احیاء، بهسازی، نوسازی و مقاوم سازی و بازآفرینی سالانه حداقل دویست و هفتاد محله در قالب مطالعات مصوب ستاد ملی بازآفرینی شهری پایدار بر حسب گونه های مختلف (شامل ناکارآمد - تاریخی - سکونتگاه های غیررسمی و حاشیه ای) و ارتقای دسترسی به خدمات و بهبود زیرساخت ها با رویکرد محله محور در چهارچوب قوانین و مقررات ذی ربط اقدام نمایند. تسهیلات و اعتبارات مورد نیاز سهم دولت همه ساله با پیشنهاد وزارت راه و شهرسازی و هماهنگی شهرداری ها به تصویب ستاد ملی بازآفرینی شهری پایدار می رسد و در قالب بودجه سنواتی پیش بینی می شود و در اختیار دستگاه های اجرایی ذی ربط و شهرداری ها قرار می گیرد. برنامه عملیاتی در دو بخش نوسازی مسکن و تأمین خدمات و زیرساخت، در سه ماهه اول اجرای قانون برنامه توسط وزارتخانه های راه و شهرسازی و کشور، سازمان، شورای عالی استان ها و کلیه دستگاه های عضو ستاد ملی بازآفرینی شهری پایدار در سطح مدیریت ملی، استانی و شهری تهیه و تعهد و التزام به اجرای برنامه های بازآفرینی شهری خواهند داشت.

تبصره - در تهیه برنامه عملیاتی محدوده های تاریخی شهرها، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری به دستگاه های موصوف اضافه می شود.

ب - دولت موظف است به منظور کاهش آسیب پذیری سکونت‌گاه‌های روستایی (با هدف بهسازی و نوسازی مسکن روستایی) و هم‌چنین تامین مسکن برای اقشار کم‌درآمد شهری (در شهرهای کوچک) منابع مالی و تسهیلات ارزان قیمت و زمین مورد نیاز را در قالب بودجه سنواتی در طول اجرای قانون برنامه تامین و اقدامات مرتبط را از طریق بنیاد مسکن انقلاب اسلامی به‌عمل آورد.

هم‌زمان با اجرای این سیاست‌ها در کل کشور، استان آذربایجان شرقی نیز همسو با این سیاست‌ها اقدام نموده و جهت‌گیری‌های مشابهی را اتخاذ نموده است.

۵-۲. بررسی وضعیت تحولات بخش ساختمان و مسکن

بخش مسکن به دلیل ارتباطات قوی با سایر بخش‌های اقتصادی به عنوان یکی از بخش‌های محرک رشد اقتصادی در کشور مطرح بوده و هرگونه تحرک تولید در این بخش زمینه‌ساز رشد تولید و اشتغال در سایر بخش‌ها وابسته می‌شود. بر همین اساس نیز در مجموعه سیاست‌های خروج از رکود اقتصادی، بخش مسکن به عنوان یکی از عوامل اولیه و بخش‌های پیشران اثرگذار بر خروج از رکود، مبنای سیاست‌گذاری ویژه‌ای قرار گرفته است.

با توجه به هدف اصلی گزارش پیش رو که همانا سیاست‌گذاری برای خروج پایدار و غیرتورمی از رکود سمت عرضه است، ارائه راهکارهای ایجاد رونق تولید در بخش مسکن نیز با توجه به هدف ایجاد رونق غیرتورمی تدوین و نهایی شده است. بر این اساس یکی از معیارهای اصلی دولت برای سیاست‌گذاری در بخش مسکن، عدم اثرگذاری تامین منابع مالی این سیاست‌ها بر افزایش پایه پولی بوده است. یکی از برنامه‌های قطعی دولت در بخش مسکن، تشکیل صندوق‌های پس‌انداز مسکن با هدف ارائه تسهیلات با مبلغ و نرخ سود مناسب به خانوارها است تا از این طریق اولاً امکان خانه‌دار شدن بخش بزرگی از خانوارهای کشور فراهم شود و ثانیاً با تحریک سمت تقاضای مسکن، تولید در بخش مسکن و بخش‌های وابسته به آن از رکود فعلی خارج شوند. تامین مالی طرح‌ها و پروژه‌های ملی عمدتاً باید در قالب سازوکارهای مشخص هم‌چون بودجه‌های سنواتی و طرح‌های مالی دولت تعریف و اجرایی شوند. با این حال نظام بانکی همواره مساعدت‌های لازم را جهت تامین بخشی از منابع مورد نیاز این طرح‌ها در قالب روش‌های مختلف تامین مالی (مانند انتشار اوراق مشارکت) به عمل آورده و خواهد آورد. در حوزه تامین مالی طرح مسکن مهر نیز بانک مرکزی در طول سال‌های اجرای طرح منابع کافی را در اختیار بانک مسکن قرار داده است. البته با تمهیدات انجام شده در یکسال اخیر،

رویه قبلی تامین مالی طرح که متکی به منابع پرفدرت بانک مرکزی بوده و تبعات تورمی در جامعه به دنبال داشت متوقف و اصلاح شده است و در مقابل منابع لازم برای تکمیل پروژه‌های باقی مانده از محل وصول اقساط بازگشتی فراهم شده است. به علاوه اخیراً نیز به منظور تسریع در ساخت پروژه‌های نیمه تمام طرح مسکن مهر شورای پول و اعتبار با افزایش سقف فردی تسهیلات مسکن مهر برای پروژه‌های نیمه تمام موافقت نموده است. بنابراین با تمهیدات اخذ شده، مسکن مهر بدون مشکل تامین مالی به پایان خواهد رسید.

در دوره کنونی مدیریت بانک مسکن یعنی در فاصله سال‌های ۱۳۹۳ تا کنون، توسط بانک مذکور توسعه تخصصی برای تامین نیاز مسکن خانوارهای کم درآمد، خانه اولی‌ها و همچنین تقاضای مصرفی خرید مسکن انجام شده است. بانک مسکن با طراحی سبد متنوع تسهیلات خرید و ساخت مسکن به شکل تسهیلات ارزان قیمت، گروه‌های مختلف نیازمند سرپناه را تحت پوشش حمایت‌های مستقیم مالی قرار داده است.

طی سه سال اخیر یکی از هدف‌گذاری‌های وزارت راه و شهرسازی در حوزه مسکن، پرداخت وام خرید تا ۵۰ درصد قیمت مسکن بوده است. طی این مدت هم‌زمان با تلاش برای افزایش سقف وام خرید، به دنبال افزایش زمان بازپرداخت وام مسکن برای دوره‌های زمانی ۲۰ تا ۳۰ سال بوده‌ایم؛ سیاست‌هایی که در راستای توسعه‌ای شدن بانک مسکن قابلیت اجرایی شدن دارد.

در حوزه سیاست‌های کلان وزارت راه و شهرسازی مبنی بر توسعه وام‌های مسکن، همواره به دنبال اجرای برنامه‌ها و سیاست‌های حمایتی بازار مسکن هم از سمت عرضه و هم از سمت تقاضا بوده و هست. در این میان یکی از راه‌های توانمند کردن متقاضیان و افزایش قدرت خرید آنها برای خرید مسکن، کاستن از میزان مبلغ اقساط ماهانه تسهیلات پرداختی است که در هر ماه از سوی متقاضیان به بانک عامل واریز می‌شود. این در حالی است که افزایش قدرت خرید مسکن تابعی از ثبات اقتصاد کلان کشور است و ثبات اقتصاد کلان نیز خود تابعی از دو فاکتور تورم و رشد اقتصادی می‌باشد. در صورت تک‌رقمی شدن نرخ تورم مطابق با آنچه در دستور کار تیم اقتصادی دولت یازدهم قرار دارد می‌توان مبلغ اقساط ماهانه تسهیلات مسکن را کاهش داد که با کاهش اقساط، طبیعتاً استقبال از وام مسکن هم از سوی مردم افزایش می‌یابد. در واقع هم‌زمان با افزایش سقف وام مسکن (اعم از وام‌های ساخت و خرید به همراه طراحی سبد متنوعی از تسهیلات جدید) آنچه اهمیت دارد طولانی کردن زمان بازپرداخت اقساط است. با بهبود شرایط اقتصادی و کاهش نرخ تورم، هم‌زمان با توانمند شدن بانک‌ها و افزایش توان آن‌ها

برای پرداخت تعداد فقره‌های بیشتری از وام مسکن، باز هم می‌توان به افزایش سقف تسهیلات متناسب با نیاز هر یک از شهرها و مناطق کشور مبادرت نمود.

همان گونه که از ابتدا هم عنوان شده است هدف‌گذاری در حوزه مسکن در وزارت راه و شهرسازی، پرداخت وام مسکن تا ۵۰ درصد قیمت مسکن است. بنابراین زمانی که مدت بازپرداخت وام مسکن مدتی طولانی‌تر از آنچه هم اکنون مصوب شده (مثلاً ۲۵ سال) باشد، مبلغ اقساط پرداختی در هر ماه بسیار کم‌تر از آنچه هم اکنون تعیین شده است می‌شود. این موضوع علاوه بر اثر بخشی در سمت تقاضا به لحاظ تقویت قدرت خرید و سهولت دسترسی به وام مسکن، می‌تواند منجر به افزایش توان وام دهی در بانک عامل بخش مسکن شود. به این دلیل که با کاسته شدن از میزان اقساط پرداختی به‌طور قطع حجم بیشتری از متقاضیان نسبت به پرداخت به‌موقع اقساط خود اقدام می‌کنند که همین موضوع باعث افزایش توان وام دهی بانک به تعداد بیشتری از متقاضیان در نتیجه کاهش مطالبات بانک از مردم و بازگشت به موقع تسهیلات پرداختی خواهد شد. از سوی دیگر طولانی شدن زمان بازپرداخت اقساط مسکن امکان شکل‌گیری بازار رهنی را هم فراهم می‌کند؛ راه‌اندازی بازار رهنی به‌عنوان یکی از موثرترین روش‌های تامین مالی در بخش مسکن به نوبه خود به تامین منابع مالی بیشتر بازار مسکن کمک کرده و چند برابر زمان حاضر، قدرت وام‌دهی بانک‌ها و موسسات مالی و پولی را افزایش می‌دهد. هم‌چنین با افزایش سقف وام ساخت مسکن به میزان ۱۳۰ میلیون تومان در شهر تهران، می‌توان از ابزارهای مناسبی برای ترغیب و تشویق سازندگان مسکن به ساخت واحدهای مسکونی متناسب با الگوی مصرفی خانوارها در هر یک از شهرها به‌خصوص کلان‌شهرهایی مانند تهران استفاده کرد.

تعریف این مشوق‌ها می‌تواند به‌عنوان مکمل افزایش وام خرید مسکن منجر به تحریک عرضه واقعی و مصرفی در بازار مسکن و خروج از رکود ساختمانی و معاملات خرید ملک باشد. سقف تسهیلات مسکن در شرایطی از اواخر سال ۱۳۹۶ پس از گذشت ۱۲ سال حالت موثری به خود گرفت که این احیای اثربخشی تسهیلات در بخش مسکن را می‌توان مقدمه ورود به رونق در بخش معاملات مسکن تلقی کرد.

میزان کارآمدی تسهیلات خرید مسکن^۸ نشان می‌دهد با توجه به اینکه عمده تقاضا و معاملات صورت گرفته در بازار مسکن مربوط به میانگین مساحتی ۷۵

۸. به‌طور معمول از محاسبه نسبت تسهیلات به متوسط قیمت یک واحد مسکونی معمولی محاسبه می‌شود.

مترمربع است، در حال حاضر با توجه به میانگین هر مترمربع قیمت مسکن در پایتخت این شاخص با احتساب سقف ۱۶۰ میلیون تومانی وام صندوق پس انداز مسکن یکم، رقمی در حدود ۵۳ درصد میانگین قیمت یک واحد مسکونی معمولی با متراژ ۷۵ مترمربع خواهد بود. این در حالی است که این شاخص طی سال های گذشته یعنی از ابتدای سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۵، یعنی قبل از افزایش اخیر سقف تسهیلات مسکن روند نزولی طی کرده بود. به این معنا که قدرت ۴۱ درصدی وام خرید مسکن در سال ۸۳ به ۳۷ درصد در سال ۸۴، ۲۹ درصد در سال ۸۵، ۱۶ درصد در سال ۸۶، ۱۳ درصد در سال ۸۷ و در نهایت ۹ درصد در سال ۹۱ نزول کرد. طی سال های ۹۲ تا ۹۴ هم این شاخص بین ۱۱ تا ۱۲ درصد در نوسان بود. این در حالی است که هم اکنون وزارت راه و شهرسازی به منظور اثرگذاری بیشتر تسهیلات مسکن و همچنین برخورداری درصد بیشتری از خانوارهای هدف از تسهیلات جدید، برنامه کاهش نرخ سود تسهیلات و افزایش دوره بازپرداخت وام را در دستور کار خود دارد. به طوری که دوره بازپرداخت وام از بازه زمانی ۱۰ تا ۱۲ ساله به بازه زمانی حداقل ۱۵ ساله افزایش یابد تا نرخ بازپرداخت وام به سازگاری بیش تری با توان مالی و درآمد خانوارها برسد.

۵-۳. بررسی و تحلیل شاخص ها و متغیرهای بخش ساختمان و مسکن

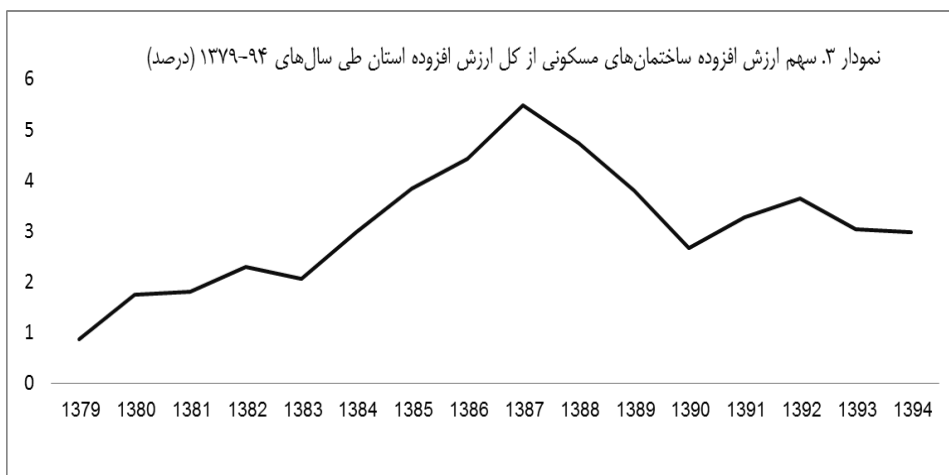
ارزش افزوده بخش ساختمان و مسکن در کشور روند افزایشی داشته و از ۵۴۱۴۶۳ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۳ به ۵۵۹۹۴۲ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۴ رسیده است. این رقم برای استان معادل ۲۰۱۱۹ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۳ بوده که به ۱۹۸۹۲ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۴ کاهش یافته است. استان آذربایجان شرقی پس از استان های تهران، البرز، اصفهان، فارس، خراسان رضوی و خوزستان مقام هفتم کشور را به لحاظ ارزش افزوده بخش ساختمان به خود اختصاص داده است. سهم ارزش افزوده بخش ساختمان استان از کل ارزش افزوده این بخش در کشور از ۳.۷۲ درصد در سال ۱۳۹۳ به ۳.۵۵ درصد در سال ۱۳۹۴ کاهش و سهم ارزش افزوده بخش ساختمان از کل ارزش افزوده استان از ۴.۹۳ درصد در سال ۱۳۹۳ به ۴.۹۵ درصد در طی همین مدت افزایش یافته است.

جدول ۳۲. ارزش افزوده بخش ساختمان به تفکیک مسکونی و غیرمسکونی در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	سهم هر زیربخش	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۱	۶۰.۴	-۳.۳۷	۱۲۰۱۴	ساختمان‌های مسکونی
۲	۳۹.۶	۲.۵۱	۷۸۷۸	سایر ساختمان‌ها
-	۱۰۰	-۱.۱۳	۱۹۸۹۲	کل بخش ساختمان

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

تعداد پروانه‌های ساختمانی صادره برای احداث بنا در استان از ۴۶۶۰ فقره در سال ۱۳۹۵ به ۴۳۹۳ فقره در سال ۱۳۹۶ کاهش یافته و افت ۵.۷ درصدی را شاهد بوده است. همچنین تعداد پروانه‌های ساختمانی صادرشده برای احداث و افزایش بنا از ۴۷۹۰ فقره در سال ۱۳۹۵ به ۴۴۹۷ فقره در سال ۱۳۹۶ کاهش یافته و کاهش ۶.۱ درصدی را تجربه کرده است.

جدول ۳۳. تعداد پروانه‌های ساختمانی صادره برحسب نوع پروانه در نقاط شهری استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶	درصد رشد
احداث بنا	۴۶۶۰	۴۳۹۳	-۵.۷
احداث و افزایش بنا	۴۷۹۰	۴۴۹۷	-۶.۱

مأخذ: اداره کل راه و شهرسازی آذربایجان شرقی

جدول ۳۴. تعداد پروانه‌های ساختمانی صادره برای احداث بنا برحسب نوع متقاضی در نقاط شهری استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶	درصد رشد
خصوصی	۴۶۳۷	۴۳۶۹	-۵.۸
تعاونی	۶	۶	۰
دولتی	۱۷	۱۸	۵.۹

مأخذ: اداره کل راه و شهرسازی آذربایجان شرقی

۵-۳-۱. وضعیت تحولات قیمتی بخش ساختمان و مسکن

جدول ۳۵. شاخص بهای ارزش اجاری مسکن شخصی و غیرشخصی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	کشور			استان	
	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد رشد	۱۳۹۵	۱۳۹۶ درصد رشد
ارزش اجاری مسکن شخصی	۱۰۰	۱۰۸.۴	۸.۴	۱۰۰	۱۰۸.۳
اجاره بهای مسکن غیرشخصی	۱۰۰	۱۰۸.۳	۸.۳	۱۰۰	۱۰۸.۴

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

شاخص بهای ارزش اجاری مسکن شخصی استان در سال ۱۳۹۶ برابر ۱۰۸.۳ واحد و شاخص بهای ارزش اجاری مسکن غیرشخصی نیز ۱۰۸.۴ واحد بوده است

که این ارقام نسبت به سال پایه ۱۳۹۵ به ترتیب ۸.۳ و ۸.۴ درصد رشد نشان می‌دهد.

جدول ۳۶. متوسط قیمت یک متر زمین و زیربنا در استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد رشد
متوسط قیمت یک متر مربع زمین ساختمان‌های مسکونی کلنگی (هزار ریال)	۵۶۳۴	۶۲۹۴	۱۱.۷
متوسط قیمت یک متر مربع زیربنای واحدهای مسکونی (هزار ریال)	۴۳۴۴۱	۴۹۶۹۰	۱۴.۴

مأخذ: اداره کل راه و شهرسازی آذربایجان شرقی

متوسط قیمت یک متر مربع زمین ساختمان‌های مسکونی کلنگی استان در سال ۱۳۹۵ برابر ۵.۶۳۴ میلیون ریال بوده که با رشد ۱۱.۷ درصدی به ۶.۲۹۴ میلیون ریال در سال ۱۳۹۶ افزایش یافته است. هم‌چنین متوسط قیمت یک متر مربع زیربنای واحدهای مسکونی استان با رشد ۱۴.۴ درصدی از ۴۳.۴۴۱ میلیون ریال به ۴۹.۶۹۰ میلیون ریال رسیده است.

۵-۳-۲. تسهیلات اعطایی به بخش ساختمان و مسکن

جدول ۳۷. تسهیلات اعطایی به بخش ساختمان و مسکن استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	پایان اسفند ماه سال ۱۳۹۵ (میلیارد ریال)	پایان اسفند ماه سال ۱۳۹۶ (میلیارد ریال)	درصد رشد سالانه	سهم از کل تسهیلات اعطایی (درصد)
مانده ناخالص تسهیلات اعطایی	۹۲۴۴۴	۹۳۴۷۹	۱.۱۲	۳۴.۷۶

مأخذ: بانک‌های دولتی و دارای سهام دولتی استان آذربایجان شرقی

مانده ناخالص تسهیلات اعطایی به بخش ساختمان و مسکن استان در پایان اسفند ماه سال ۱۳۹۶ مبلغ ۹۳۴۷۹ میلیارد ریال می‌باشد که نسبت به سال ۱۳۹۵ حدود ۱.۱۲ درصد رشد داشته و ۳۴.۷۶ درصد از کل تسهیلات اعطایی استان می‌باشد.

۵-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی در بخش ساختمان و مسکن

عملکرد برنامه‌های توسعه هرچند که از فراز و نشیب‌های زیادی برخوردار بوده ولی نشان می‌دهد که وضعیت عمومی مسکن رو به بهبود داشته و روند تغییرات شاخص‌های کلیدی بخش مسکن به خصوص تراکم خانوار در واحد مسکونی، این بهبود را به خوبی نشان می‌دهد. از سوی دیگر به رغم تجارب قابل ملاحظه در زمینه برنامه‌ریزی، اتخاذ سیاست‌هایی که گاهی در تقابل با یکدیگر و حتی با سیاست‌های کلان اقتصادی بودند موجب گردید که علاوه بر عدم استفاده بهینه از عوامل موثر در تولید مسکن، بخشی از متقاضیان که اقشار کم درآمد یا در واقع گروه هدف سیاست‌های حمایتی دولت هستند از بهبود یاد شده بهره‌چندانی نبرند و توان آنها برای ورود به بازار مسکن به طور مستمر کاهش یابد.

در برنامه اول سیاست‌های تقویت سمت عرضه در دستور کار قرار گرفت. در برنامه دوم شعار کوچک سازی، انبوه سازی و تجمیع پس‌اندازها، در برنامه سوم توسعه رویکرد آزاد سازی بازار و در برنامه چهارم از میان طرح‌های اجرایی مختلف، طرح مسکن مهر مهم‌ترین طرح و برنامه اجرایی دولت بود. در کنار این پروژه سعی گردید که با تزریق منابع مالی مختلف نسبت به پیگیری سیاست‌هایی همچون توسعه صنعتی سازی اقدام گردد. همچنین دولت در طول سال‌های اخیر با اعطای تسهیلات در جهت بالا بردن قدرت خرید مردم و نیز اتمام پروژه‌های نیمه‌تمام مسکن مهر، تلاش نموده است که در مورد اخیر موفقیت‌های چشمگیری داشته و امید است تا پایان سال ۱۳۹۸ پروژه‌های مسکن مهر به اتمام برسد.

موضوع دیگر که به عنوان ویژگی ساختاری بخش مسکن قابل ذکر است، سهم بالای هزینه مسکن در سبد هزینه خانوار است. میانگین هزینه مسکن در سبد هزینه خانوار به حدود ۳۰ درصد بالغ می‌شود. این سهم برای گروه‌های کم درآمد به‌طور میانگین تا حدود ۴۰ درصد نیز افزایش می‌یابد. با وجود این سهم حتی تغییرات اندک آن می‌تواند فشار قابل ملاحظه‌ای بر سبد هزینه خانوار تحمیل کند. به‌طوری که ۲۰ یا ۳۰ درصد افزایش قیمت مسکن طی یک سال را برای بسیاری از اقشار جامعه غیرقابل تحمل می‌کند.

به‌طور کلی عوامل موثر بر بازار مسکن مانند سایر بازارها به دو بخش عوامل سمت تقاضا و عوامل سمت عرضه تقسیم می‌شوند ولی موضوع متفاوت در بازار مسکن عوامل سمت تقاضا است. در بازار مسکن عوامل سمت تقاضا خود به دو دسته تقسیم می‌شوند.

الف: تقاضای واقعی مسکن (تقاضای ناشی از نیاز خانوار)

ب: تقاضای سرمایه‌ای (تقاضای مسکن برای حفظ ارزش دارایی)

آنچه تحولات بازار مسکن را از تحولات سایر بخش‌های اقتصادی متفاوت می‌کند و موجب شکل گرفتن الگوی متفاوت تغییر قیمت می‌شود تقاضای سرمایه‌ای مسکن است. بر این اساس لازم است این تقاضا بیشتر تجزیه و تحلیل شود.

اغلب خانوارها در سبد دارایی خود اقلامی را برای آتیه نگهداری می‌کنند. این اقلام عبارتند از: زمین و مسکن، طلا، ارز، بازار سرمایه (اوراق بهادار)، سپرده‌های غیردیداری (سپرده‌های مدت‌دار)، سایر دارایی‌ها (اتومبیل، تلفن همراه و ...). افزایش نقدینگی در جامعه به‌طور مستقیم بر ترکیب این دارایی اثر می‌گذارد. بررسی چگونگی این اثر رمز اصلی تحولات قیمتی بخش مسکن را نشان خواهد داد. در ایران به‌ویژه طی سه دهه گذشته به علت افزایش بیش از حد نقدینگی، خصلت سرمایه‌ای مسکن همواره موجب تشدید نوسانات این بازار شده است.

مقایسه روند تحول نقدینگی کل بخش مسکن، نقدینگی مربوط به تقاضای سرمایه و مصرفی نشان می‌دهد تقاضای مصرفی با یک روند ملایم و همواره فزاینده مواجه بوده است. در مقابل ادوار رکود و رونق در بخش مسکن مربوط به تقاضای سرمایه‌ای بوده است. در مجموع در شرایطی که در سطح اقتصاد کلان کشور، سیاست افزایش حجم نقدینگی اجرا می‌شود و بازار سرمایه کاملاً نیز برای جذب آن وجود ندارد، بخش مسکن توانسته است به‌لحاظ ویژگی‌های خود تا حد قابل ملاحظه‌ای بکاهد. به عبارت دیگر بخش مسکن در کنار نوسانات و تغییرات در متغیرهای درون بخشی، همواره با یک معضل فرابخشی مواجه بوده است و آن آثار ناشی از افزایش حجم نقدینگی است که بخش عمده آن به صورت تقاضای سرمایه‌ای وارد بازار مسکن می‌شود و آثار تورمی ایجاد می‌کند. بر اساس اطلاعات موجود در شهر تبریز پس از آخرین جهش شدید قیمت مسکن در سال ۱۳۸۵ تا کنون، بهای مسکن بعضاً تا حدود ۵۰ درصد افزایش داشته است که در این قسمت به تحلیل عوامل موثر بر این افزایش می‌پردازیم.

الف) افزایش تقاضای مصرفی: از آنجا که این تقاضا تابع توان پرداخت (درآمد) خانوارهای نیازمند مسکن است و این درآمدها افزایش محسوسی نداشته است، به نظر نمی‌رسد درآمدها در افزایش قیمت طی سال‌های اخیر نقش موثری ایفا کرده باشد.

(ب) افزایش ناشی از مشکلات ساختاری اقتصاد:

- تداوم دوره رکود در بازار سرمایه و رها شدن نقدینگی از این بازار. طبق گزارشهای سازمان بورس، میزان افت سرمایه گذاری در این بازار رابطه معناداری با بحران در بازار مسکن دارد. نمونه بارز این مساله را می توان در سال ۱۳۹۱ مشاهده کرد. در این سال بازار بورس با ۳۵ درصد بازدهی منفی مواجه بوده است و در پی آن رشد چشمگیر قیمت مسکن در تبریز بوقوع پیوست.
- جذب نشدن نقدینگی مازاد جامعه توسط سایر بازارها مانند طلا، سکه، ارز، اتومبیل و نظیر اینها طی سالهای اخیر و حتی خروج نقدینگی از این بازارها.
- کاهش تقاضا برای تولید مسکن (صدور پروانه های ساختمانی) که در نتیجه موجب کاهش عرضه شده است.
- تاخیر در شروع برنامه های تامین مسکن به علت تاخیر در تخصیص اعتبارات مصوب مربوط.
- سیاست مبارزه با قاچاق کالا و ارز و عدم جذب نقدینگی توسط اقتصاد زیرزمینی.
- افزایش ناگهانی و شدید قیمت نهاده های تولید مسکن به ویژه فولاد، سیمان، دستمزد و مجوزهای قانونی در سال جاری که به مثابه عامل اولیه و شوک دهنده عمل کرده است.
- تداوم رشد نقدینگی طی سالها به طوریکه طی سال های اخیر نقدینگی به طور متوسط سالانه بیش از ۳۰ درصد رشد داشته است.
- وابستگی درآمدی برخی از دستگاه های اجرایی به ساخت و سازهای مسکونی موجب شده است، سازمان ها به جای مالیات بر مصرف به علت سهل الوصول بودن، اخذ مالیات بر تولید را انتخاب کرده اند. نمونه بارز این ادعا درباره شهرداری ها صادق است که به جای تامین درآمدهای خود از محل هایی مانند عوارض نوسازی و مانند آن، منبع اصلی درآمدشان عوارض پروانه، تراکم، پایان کار و مانند اینها است.
- در مجموع باید اذعان کرد از دو عامل اصلی تورم یعنی فشار ناشی از هزینه (عرضه) و فشار ناشی از تقاضا در افزایش اخیر قیمت ها، فشار ناشی از هزینه به عنوان عامل اولیه عمل کرده، اما فشار ناشی از تقاضا (از نوع سرمایه ای) به عنوان عامل ثانویه و تشدیدکننده موثر بوده است. با توجه به این نکات جریان مازاد نقدینگی ایجاد شده طی سال های اخیر به سوی بخش مسکن در مقطع سال ۱۳۹۱ اجتناب ناپذیر بوده است و به علت فرابخشی بودن عوامل موثر بر آن، باید راه حل های آن را نیز در چارچوب سیاست های کلان اقتصادی جستجو کرد.

۶. بخش خدمات استان

در این فصل آمار ارزش افزوده زیربخش‌های گروه خدمات و نیز مصرف واسطه و ستانده این بخش‌ها، وضعیت هتل‌ها، آثار تاریخی ثبت شده و وضعیت گردشگری استان مورد بحث قرار گرفته است. هم‌چنین در پایان فصل پیشنهادات لازم در ارتباط با مشکلات موجود در این حوزه ارائه شده است.

۶-۱. سیاست‌های اقتصادی بخش خدمات و جهت‌گیری‌های استان

بخش خدمات یکی از بخش‌های اصلی اقتصاد هر کشور است. کشورهای پیشرفته جهان پس از مجهز شدن به نیروی صنعت، معدن و کشاورزی، اکنون به اهمیت روزافزون خدمات به عنوان نیروی محرکه رشد و ترقی پی برده‌اند. سهم روزافزون خدمات در تولید ناخالص ملی، اشتغال، هزینه مصرف شخصی و بازرگانی خارجی، گواه این مدعا است. تنها سهم بخش خدمات از تولید ناخالص داخلی نیست که با اهمیت است، بلکه این واقعیت که بخش خدمات در حال تبدیل شدن به عامل رقابتی تعیین کننده در بازارهای جهانی است، نیز اهمیت این بخش را بیش از پیش آشکار می‌کند.

۶-۲. بررسی وضعیت تحولات بخش خدمات

بازار سنتی سرپوشیده یکی از پرطرفدارترین نقاط توریستی شهر تبریز می‌باشد، که برای گردشگران از سراسر ایران و جهان بسیار جذاب است. از طرف دیگر جایگاه ویژه مراکز خرید مدرن در میان گردشگران، باعث ظهور چنین مراکزی در سطح شهر تبریز شده است. مجموعه لاله پارک یکی از جدیدترین مجموعه‌های تجاری و خرید در تبریز است که به عنوان یک مرکز تجاری مدرن امکان خرید، صرف غذا، تفریح و سرگرمی، شرکت در مراسم ویژه و سایر امکانات را برای استفاده و رفاه عموم مردم فراهم می‌کند. برج سفید، مرکز خرید اسکان، برج شهر و برج بلور که بلندترین و مدرن‌ترین برج‌های کلان شهر تبریز هستند نیز دارای فروشگاه‌های متعددی می‌باشند.

یکی از مهم‌ترین گردشگاه‌های شهر تبریز ائل گلی است که به دوره صفویه مربوط می‌باشد. شهربازی (لوناپارک) و نیز مسافرخانه‌های متعددی در داخل این گردشگاه وجود دارد و با احداث هتل پارس ائل گلی، این گردشگاه جنبه جهانی پیدا کرده است. در مرکز استخر ائل گلی، عمارت کلاه‌فرهنگی هشت ضلعی وجود دارد که امروزه به صورت یک تالار پذیرایی مورد استفاده قرار می‌گیرد و به کاخ

شاه گلی مشهور است. خانه استاد شهریار یا موزه استاد شهریار در محله مقصودیه نیز از بناهای تاریخی مهم شهر به شمار می‌رود.

۳-۶. بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش خدمات

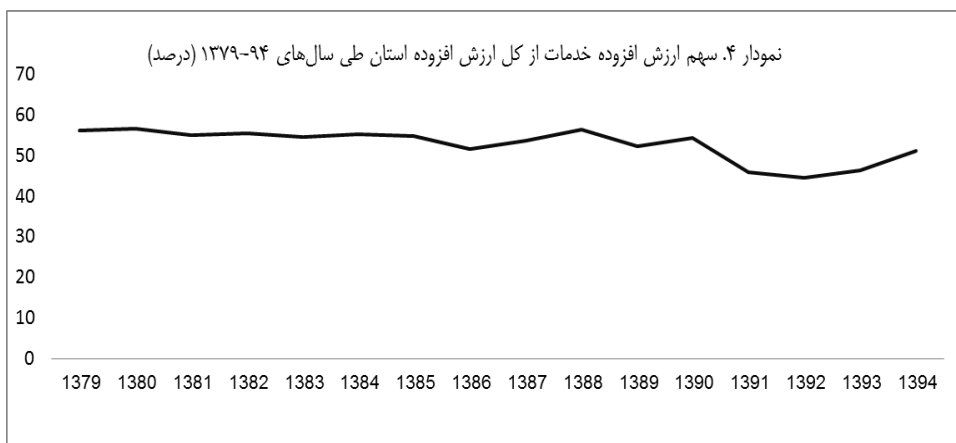
۱-۳-۶. بررسی وضعیت ارزش افزوده بخش خدمات

جدول ۳۸. ارزش افزوده زیربخش‌های گروه خدمات استان در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	سهم هر بخش (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۱	۲۵.۶	-۸.۷۷	۵۲۶۰۳	عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای
۳	۱۴.۳	۵.۲۲	۲۹۴۵۵	حمل و نقل و انبارداری و پست
۸	۱.۹	۱۵.۹۶	۳۹۴۶	فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا
۱۱	۱.۵	۲۶.۶۹	۳۰۲۱	اطلاعات و ارتباطات
۷	۲.۴	۱۳.۷۹	۴۹۹۲	فعالیت‌های مالی و بیمه
۲	۲۰.۲	۲۲.۴۲	۴۱۴۵۸	املاک و مستغلات
۱۰	۱.۷	۲۷.۹۱	۳۵۰۳	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۱۲	۰.۹	۲۹.۳۰	۱۸۱۹	فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی
۴	۱۱	۱۲.۴۲	۲۲۶۳۲	اداره امور عمومی، و خدمات شهری
۵	۹.۴	۱۷.۶۱	۱۹۲۸۰	آموزش
۶	۹.۱	۱۷.۴۲	۱۸۶۸۰	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی
۹	۱.۹	۹.۵۶	۳۸۹۷	سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی
-	۱۰۰	۸.۱۴	۲۰۵۲۸۶	کل بخش خدمات

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

بررسی آمارها طی سال‌های ۹۴-۱۳۹۳ نشانگر بالا بودن میزان ارزش افزوده بخش عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها با ۵۲۶۰۳ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۴ (۸.۷۷ درصد کاهش نسبت به سال قبل و ۲۵.۶ درصد سهم) در استان نسبت به سایر بخش‌های خدمات می‌باشد. این در حالی است که کمترین میزان بخش خدمات در سال ۱۳۹۴ با ۱۸۱۹ میلیارد ریال به بخش فعالیتهای اداری و خدمات پشتیبانی اختصاص یافته است.

بررسی آمارها طی سال‌های ۹۴-۱۳۹۳ نشانگر بالا بودن میزان مصرف واسطه بخش عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها با ۲۲۳۸۵ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۴ (۶.۶ درصد رشد منفی سالانه و ۳۳.۴ درصد سهم) در استان نسبت به سایر بخش‌ها می‌باشد. هم‌چنین کمترین میزان بخش خدمات در سال ۱۳۹۴ به بخش فعالیتهای اداری و خدمات پشتیبانی اختصاص یافته است که ۱۵۲۱ میلیارد ریال می‌باشد.

جدول ۳۹. مصرف واسطه زیربخش‌های گروه خدمات استان در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	سهم هر بخش (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۱	۳۳.۴	-۶.۶	۲۲۳۸۵	عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها
۲	۱۶.۵	۲.۳	۱۱۱۰۱	حمل و نقل و انبارداری و پست
۸	۴.۶	۱۶.۵	۳۰۷۴	فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا
۱۱	۲.۸	۱۵.۸	۱۸۶۴	اطلاعات و ارتباطات
۵	۵.۶	۲۶.۴	۳۷۸۳	فعالیت‌های مالی و بیمه
۶	۵.۴	-۱۷.۳	۳۶۴۲	املاک و مستغلات
۱۰	۳	۳۷.۷	۲۰۳۳	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۱۲	۲.۳	۲۷.۹	۱۵۲۱	فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی
۳	۱۰.۴	۲۹.۷	۶۹۷۴	اداره امور عمومی، و خدمات شهری
۷	۴.۶	۱۱.۵	۳۰۸۳	آموزش
۴	۷.۴	۱۳.۲	۴۹۶۸	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی
۹	۴	۱۳	۲۶۸۱	سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی
-	۱۰۰	۴.۸	۶۷۱۰۹	کل بخش خدمات

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

جدول ۴۰. ستانده زیربخش‌های گروه خدمات استان در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	سهام هر بخش (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۱	۲۷.۵	-۸.۱	۷۴۹۸۸	عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای
۳	۱۴.۹	۴.۴	۴۰۵۵۶	حمل و نقل و انبارداری و پست
۸	۲.۶	۱۶.۲	۷۰۲۱	فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا
۱۱	۱.۸	۲۲.۳	۴۸۸۵	اطلاعات و ارتباطات
۷	۳.۲	۱۸.۹	۸۷۷۵	فعالیت‌های مالی و بیمه
۲	۱۶.۶	۱۷.۹	۴۵۱۰۰	املاک و مستغلات
۱۰	۲	۳۱.۳	۵۵۳۵	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۱۲	۱.۲	۲۸.۷	۳۳۴۰	فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی
۴	۱۰.۹	۱۶.۱	۲۹۶۰۶	اداره امور عمومی، و خدمات شهری
۶	۸.۲	۱۶.۷	۲۲۳۶۴	آموزش
۵	۸.۷	۱۶.۵	۲۳۶۴۸	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی
۹	۲.۴	۱۰.۹	۶۵۷۸	سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی
-	۱۰۰	۷.۳	۲۷۲۳۹۵	کل بخش خدمات

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

بررسی آمارها طی سال‌های ۹۴-۱۳۹۳ نشانگر بالا بودن میزان ستانده بخش عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای ۷۴۹۸۸ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۴ (۸.۱ درصد رشد منفی و ۲۷.۵ درصد سهم) در استان نسبت به سایر بخش‌ها می‌باشد. کمترین میزان ستانده خدمات در سال ۱۳۹۴ به بخش

فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی اختصاص یافته است که ۳۳۴۰ میلیارد ریال می‌باشد.

جدول ۴۱. نسبت مصرف واسطه به ستانده زیربخش‌های گروه خدمات استان در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	نرخ تغییرات	۱۳۹۴	۱۳۹۳	عنوان
۷	۰.۵	۲۹.۹	۲۹.۴	عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای
۸	-۰.۶	۲۷.۴	۲۷.۹	حمل و نقل و انبارداری و پست
۲	۰.۱	۴۳.۸	۴۳.۷	فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا
۵	-۲.۱	۳۸.۲	۴۰.۳	اطلاعات و ارتباطات
۳	۲.۶	۴۳.۱	۴۰.۶	فعالیت‌های مالی و بیمه
۱۲	-۳.۴	۸.۱	۱۱.۵	املاک و مستغلات
۶	۱.۷	۳۶.۷	۳۵	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۱	-۰.۳	۴۵.۵	۴۵.۸	فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی
۹	۲.۵	۲۳.۶	۲۱.۱	اداره امور عمومی، و خدمات شهری
۱۱	-۰.۶	۱۳.۸	۱۴.۴	آموزش
۱۰	-۰.۶	۲۱	۲۱.۶	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی
۴	۰.۷	۴۰.۸	۴۰	سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی
-	-۰.۶	۲۴.۶	۲۵.۲	کل بخش خدمات

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

بررسی آمارها در سال ۱۳۹۴ نشانگر بالا بودن این نسبت برای بخش فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی با رقمی معادل ۴۵.۵ می‌باشد.

۶-۳-۲. بررسی وضعیت زیربخش میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی

در سال ۱۳۹۶ تعداد ۳۳ هتل، ۲۵ هتل آپارتمان و ۷۲ مهمانپذیر فعالیت داشته‌اند که تعداد هتل‌ها نسبت به سال ۱۳۹۵ رشد ۳.۱۳ درصدی داشته است. درصد اشغال هتل‌ها ۸۵ درصد، هتل آپارتمان‌ها ۶۸ درصد و مهمان‌پذیرها ۵۷ درصد بوده است که هرکدام نسبت به سال قبل به ترتیب ۱۳.۳، ۱۵ و ۱۲ درصد رشد داشته‌اند.

تعداد تخت‌های هتل‌ها با رشد ۲.۴۱ درصدی به ۳۸۲۴ تخت و هتل آپارتمان‌ها با رشد ۵۹.۳ درصدی به ۱۸۰۵ تخت افزایش یافته، در حالی که تعداد تخت با رشد ۰.۸۸ درصدی به ۲۸۷۳ تخت افزایش یافته است.

جدول ۴۲. تعداد هتل و اقامتگاه‌ها به تفکیک نوع، تعداد تخت، درصد اشغال در استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	تعداد هتل و اقامتگاه‌ها		تعداد تخت		درصد اشغال	
	۱۳۹۶	درصد رشد	۱۳۹۶	درصد رشد	۱۳۹۶	نرخ تغییرات
هتل	۳۳	۳.۱۳	۳۸۲۴	۲.۴۱	۸۵	۱۳.۳
هتل آپارتمان	۲۵	۶۶.۷	۱۸۰۵	۵۹.۳	۶۸	۱۵
مهمانپذیر	۷۲	۰	۲۸۷۳	۰.۸۸	۵۷	۱۲

مأخذ: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان

جدول ۴۳. آثار ملی ثبت شده استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۶

نام آثار ملی ثبت شده	نوع اثر	شهرستان
خانه اربابی و باغ تیل	غیرمنقول	شیبستر
ایستگاه راه‌آهن	غیرمنقول	تبریز
پل دهخوارگان	غیرمنقول	آذرشهر
کاروان‌سرای جانانلو	غیرمنقول	خداآفرین
حمام روستای سفیده خوان	غیرمنقول	تبریز

جدول ۴۳. آثار ملی ثبت شده استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۶

نام آثار ملی ثبت شده	نوع اثر	شهرستان
قزل کورپی	غیرمنقول	مرند
خانه کلکته‌چی	غیرمنقول	تبریز
چشمه و درخت کهنسال طوعلی	طبیعی	خداآفرین
درخت کهنسال کلوانق	طبیعی	خداآفرین
درخت کهنسال دغدغان	طبیعی	کلیبر
منظر طبیعی چشمه و درخت کهنسال خانه	طبیعی	کلیبر
درخت کهنسال اندرگان	طبیعی	ورزقان
درخت کهنسال اوجا نعلبندان	طبیعی	مراغه
مهارت آهنگری در بازار تبریز	معنوی	تبریز
مهارت خوشنویسی خط نستعلیق تبریز	معنوی	تبریز
مهارت سنتی ساخت چاقو	معنوی	بناب
مهارت تهیه کفش سنتی و دست‌دوز	معنوی	تبریز
رسم چهارشنبه ننه آقمنار	معنوی	ملکان
داستان عاشقی عاشق غریب و شاه صنم	معنوی	سطح استان
مهارت سنتی ساخت قوپوز (ساز عاشقی)	معنوی	سطح استان
مهارت تهیه سنتی آش قورود قیه جلفا	معنوی	جلفا
مهارت سنتی تهیه فطیر بستان آباد	معنوی	بستان آباد
مهارت سنتی پخت فطیر خامنه	معنوی	شبستر

مأخذ: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان

ثبت ملی آثار تاریخی و دیگر داشته‌های استان در فهرست آثار ملی به غنی‌تر شدن فرهنگ منطقه و زمینه‌سازی برای صیانت اصولی این داشته‌ها می‌انجامد.

جدول ۴۴. بازدید کنندگان از مراکز گردشگری استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	واحد سنجش	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶	درصد رشد
		میلیون نفر	۴	
تعداد گردشگران	داخلی	۳۰۷	۴	۸۰۱
	خارجی	هزار نفر	۴۸۸	۸۰۴
درآمد حاصل از گردشگران	داخلی	۸۶۳	۹۳۳	۸۰۱۵
	خارجی	هزار دلار	۷۳۰۲	۸۰۵

مأخذ: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان

آذربایجان شرقی یکی از قطب‌های اصلی گردشگری کشور به حساب می‌آید که زیبایی‌ها و نقاط گردشگری آن باعث شده مسافران و گردشگران داخلی و خارجی زیادی در ایام مختلف سال و به خصوص روزهای تعطیل به این استان سفر کنند. براساس اطلاعات اداره کل گردشگری و میراث فرهنگی استان در سال ۱۳۹۶ تعداد گردشگران داخلی این استان ۴ میلیون نفر بوده است که نسبت به سال قبل ۸۰۱ درصد رشد نشان می‌دهد. از سوی دیگر تعداد گردشگران خارجی استان در همان سال با رشد ۸۰۴ درصدی از ۴۵۰ هزار نفر به ۴۸۸ هزار نفر رسیده است.

با عنایت به انتخاب تبریز به عنوان پایتخت گردشگری کشورهای اسلامی عده‌ای که خیلی علاقه مند به تاریخ و تمدن مشرق زمین هستند و برای دیدن آثار تاریخی معمولاً به کشورهای شرقی سفر می‌کنند، تبریز را که دارای قدمت تاریخی و پیشینه بسیار قوی تاریخی و تمدنی هست در برنامه سفر خودشان می‌گنجانند.

امروزه جذب گردشگران خارجی به رقابتی فزاینده در بین نهادهای درگیر در صنعت گردشگری تبدیل شده است چرا که این صنعت نه تنها در پیشبرد اقتصاد ملی و درآمدهای ارزی نقش دارد بلکه صنعتی پردرآمد و اشتغال‌زا به حساب می‌آید. در کشور ما نیز گردشگری برای استان‌هایی هم‌چون آذربایجان شرقی که چندین هزار اثر تاریخی، گردشگری و روستاهای هدف گردشگری دارد، می‌تواند به مهم‌ترین منبع کسب درآمد و عامل رونق اقتصادی در استان تبدیل شود.

۴.۶. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی در بخش خدمات

با توجه به سهم بالای بخش خدمات در تولید و اشتغال و اهمیت ارزش افزوده این بخش در رشد اقتصادی مهم‌ترین توصیه‌های سیاستی در این خصوص عبارتند از:

- توجه ویژه به ارتقای دانش و تخصص نیروی انسانی برای بهبود بهره‌وری در بخش خدمات؛

- ایجاد انگیزه برای بخش خصوصی جهت صادرات خدمات دارای مزیت نسبی و کسب سهم عمده بازارهای صادراتی کشورهای منطقه.

از سوی دیگر در بخش گردشگری آذربایجان شرقی به لحاظ موقعیت جغرافیایی، خود شاهراه اصلی عبور هزاران گردشگر آسیایی و اروپایی است. این سرزمین از دیرباز مهد مدنیت بوده و دارای سابقه چندین هزار ساله می‌باشد و به برکت قدمت و غنای فرهنگی خود، صدها اثر تاریخی ارزشمند از دوره‌های مختلف را در خود جای داده است لذا در راستای توسعه این بخش پیشنهاد می‌گردد:

- تقویت زیرساخت‌ها، افزایش امکانات و تاسیسات گردشگری با تاکید بر احیاء و مرمت آثار تاریخی؛

- توسعه صنایع دستی و خدمات و محصولات فرهنگی سنتی منطقه با جهت‌گیری صادراتی؛

- گسترش موسسات آموزشی جهت اجرای دوره‌های آموزشی کاربردی، فنی، حرفه‌ای و عالی در حوزه گردشگری و استفاده از نیروی انسانی کارآمد و متخصص؛

- تامین تسهیلات کافی در راستای تامین تاسیسات گردشگری مورد نیاز جهت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی.

۷. بخش حمل و نقل استان

بررسی آماری ارزش افزوده گروه‌های حمل و نقل، ارائه وضعیت موجود شبکه حمل و نقل استان (ریلی، هوایی و جاده‌ای) و میزان مسافر و بار جابجا شده در آن از جمله موارد بحث شده در این فصل می‌باشند. همچنین سیاست‌های اجرا شده استان و پیشنهادات مرتبط با مشکلات این حوزه در این فصل ارائه شده است.

۱.۷. سیاست‌های اقتصادی بخش حمل و نقل و جهت‌گیری‌های استان

اهم سیاست‌ها و جهت‌گیری‌های استان در سه بخش حمل و نقل جاده‌ای، ریلی و هوایی به شرح زیر می‌باشد:

حمل و نقل جاده‌ای:

- پاسخ‌گویی مناسب به سه ضلع اصلی اثرگذار در بخش حمل و نقل جاده‌ای از جمله صاحبان کالا، رانندگان و شرکت‌های حمل و نقل جاده‌ای با شکل‌گیری شرکت‌های توانمند در کشور که منافع حاصل از این بخش برای رشد اقتصادی کشور اثربخش خواهد بود.
- فعال‌تر سازی ظرفیت‌های موجود در زیرمجموعه و اصناف، حفظ آرامش و پویایی، ارتباط تنگاتنگ با سایر مجموعه‌ها و استفاده از ظرفیت‌های نهفته در بخش حمل و نقل از اهم رویکردهای اثرگذار در این بخش می‌باشد.
- رضایتمندی ذینفعان و رانندگان، بازنگری ضوابط و دستورالعمل‌ها، جلب هم‌فکری و مشارکت با اصناف و تشکل‌ها، ایجاد شرکت‌های توانمند، توسعه ترانزیت و بهبود وضعیت ایمنی براساس برنامه کمسیون ایمنی راه‌های کشور از جمله اولویت‌های اصلی در دستور کار می‌باشد.

حمل و نقل ریلی:

- توسعه قطارها: در همین راستا در سال ۱۳۹۵ یک رام قطار ریل باس دوم و در سال ۱۳۹۶ یک رام قطار اتوبوسی در مسیر تبریز- دانشگاه شهیدمدنی اضافه شد.
- ساخت توقفگاه ایلخچی جهت راه‌اندازی قطار حومه تبریز - ایلخچی که عملیات اجرایی آن آغاز شده است.
- توسعه قطارهای گردشگری جهت آشنایی مردم با جاذبه‌های گردشگری استان با راه‌اندازی قطار گردشگری تبریز- رازی، تبریز- جلفا و تبریز- مراغه.
- اهتمام ویژه در توسعه فضای حوزه ایستگاهی از جمله توسعه فضای سالن ایستگاه تبریز، توسعه سالن ایستگاه جلفا و سنگ‌کاری سکوی مسافری

- ایستگاه‌های سلماس، جلفا، گرگر و ساخت سالن مسافری شهید رحیم رهبری با اعتبار اختصاص یافته در سال های ۹۵ و ۹۶ حدود ۸۰ میلیارد ریال.
- برقراری ارتباط مستمر با صاحبان کالا و تهیه بانک اطلاعاتی قابل استناد.
- مدیریت هزینه برای کاهش قیمت تمام شده حمل ریلی شامل تخصیص تخفیفات در مسیرهای مختلف برای انواع حمل از قبیل صادرات، واردات و ترانزیت در انواع اشکال حمل و محمولات مختلف اعم از کانتینری و مخزن دار، سیمان، گوگرد، کود شیمیایی تحت تعرفه های TEA و SMGS.
- شناسایی چشمه های بار استان، بازاریابی و جذب بارهای شناسایی شده به بخش حمل و نقل ریلی.
- شناسایی سهم قابل انتقال بار از جاده به ریل باتوجه به پیشی گرفتن حمل و نقل جاده ای از حمل و نقل ریلی.

حمل و نقل هوایی:

- شناسایی موردی فرصت های جدید سرمایه گذاری در فرودگاه ها؛
- برنامه ریزی جهت تهیه بسته های سرمایه گذاری (دارای مشخصات فنی).

۲.۷. بررسی وضعیت تحولات بخش حمل و نقل

جدول ۴۵. تحولات بخش حمل و نقل استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	توضیحات
حمل و نقل جاده‌ای	▪ در بخش حمل و نقل جاده‌ای مسافر به دلیل افزایش روز افزون خودروهای شخصی، توسعه ناوگان ریلی و هوایی، حمل و نقل جاده‌ای از تأثیرپذیری بالایی برخوردار شده به طوری که حجم جابجایی مسافر در پایان سال ۱۳۸۶ به تعداد ۱۲ میلیون نفر طی یک سال در سطح استان بوده که این مقدار در پایان سال ۱۳۹۶ به حدود ۶ میلیون نفر در سال کاهش پیدا کرده است. ▪ به دلیل کاهش اعتبار تخصصی، این اداره کل با حداکثر توان و با استفاده از پرسنل توانمند و همچنین منابع داخلی، بیشترین رویکرد را برای حفظ وضعیت فیزیکی راه‌های مواصلاتی استان قرار داده است.
حمل و نقل ریلی	▪ الحاق مسیر میانه- مراغه- مهاباد از ناحیه شمالغرب به آذربایجان ▪ تجهیز کلیه ایستگاه‌های الحاقی مسیر میانه- مراغه- مهاباد از ناحیه شمالغرب به آذربایجان به لوازم و تجهیزات مورد نیاز ▪ توسعه ایستگاه تبریز در سه فاز (فاز ۱ و ۲ و ۳)
حمل و نقل هوایی	▪ با توجه به آمارهای ارائه شده در جداول مربوطه، دوران پسابرجام و نیز تجهیز ناوگان هوایی، با رشد قابل توجهی هم در تعداد پرواز و هم مسافران جابجاشده روبرو بوده ایم.

مأخذ: اداره کل راهداری و حمل و نقل جاده‌ای، اداره کل راه آهن آذربایجان، اداره کل فرودگاه‌های آذربایجان شرقی

۳-۷. بررسی و تحلیل شاخص‌های عملکردی بخش حمل و نقل

ارزش افزوده بخش حمل و نقل استان با ۵ درصد رشد از ۲۷۱۰۴ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۳ به ۲۸۳۸۹ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۴ افزایش یافته است. ارزش افزوده حمل و نقل استان با ۳.۲۹ درصد سهم، رتبه هشتم کشور را به خود اختصاص داده است. در سال ۱۳۹۴ بیشترین میزان ارزش افزوده حمل و نقل استان با حدود ۹۰ درصد سهم به حمل و نقل جاده‌ای اختصاص داشته است.

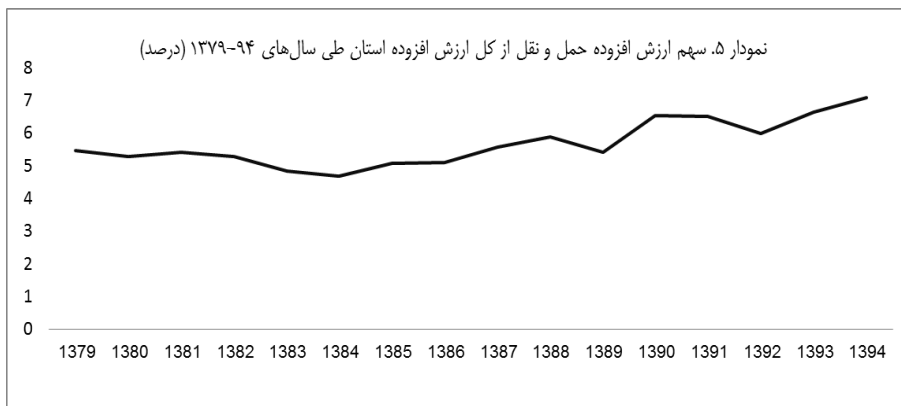
جدول ۴۶. ارزش افزوده زیربخش‌های گروه حمل‌ونقل استان در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	سهام هر بخش (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۴	۰.۵	۴۰	۱۵۰	حمل‌ونقل ریلی
۱	۹۰	۴	۲۵۵۶۲	حمل‌ونقل جاده‌ای
۲	۶.۹	۲۶	۱۹۵۲	حمل‌ونقل لوله‌ای
۵	۰	-	۰	حمل‌ونقل آبی
۳	۲.۶	-۴	۷۲۵	حمل‌ونقل هوایی
-	۱۰۰	۵	۲۸۳۸۹	کل بخش حمل‌ونقل

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

در سال ۱۳۹۶، تعداد ۱۰۵۱۴ هزار مسافر توسط بخش حمل‌ونقل استان جابجا شده است. قریب به ۵۷ درصد مسافران جابجا شده به حمل‌ونقل جاده‌ای، ۲۵ درصد به حمل‌ونقل ریلی و ۱۸ درصد به حمل‌ونقل هوایی اختصاص داشته است.

در سال ۱۳۹۶، میزان ۱۹۶۴۶ هزارتن کالا توسط بخش حمل‌ونقل استان جابجا شده است. ۹۳ درصد کالا توسط حمل‌ونقل جاده‌ای و ۷ درصد توسط حمل‌ونقل ریلی جابجا شده است.

جدول ۴۷. سهم هریک از زیربخش‌های حمل‌ونقل از مسافر و بار جابجا شده در سال ۱۳۹۶

عنوان	تعداد مسافر		حجم کالای جابجا شده درون و برون استانی	
	تعداد مسافر (هزار نفر)	سهم (درصد)	وزن کالا (هزار تن)	سهم (درصد)
حمل‌ونقل ریلی	۲۵۹۷	۲۴.۷	۱۳۹۳	۴.۰۷
حمل‌ونقل جاده‌ای	۵۹۸۰	۵۶.۹	۱۸۲۵۳	۵۳.۲۹
حمل‌ونقل هوایی	۱۹۳۷	۱۸.۴	۱۴۶۰۷	۴۲.۶۴
کل بخش حمل‌ونقل	۱۰۵۱۴	۱۰۰	۳۴۲۵۳	۱۰۰

مأخذ: اداره کل راه‌داری و حمل‌ونقل جاده‌ای آذربایجان شرقی، اداره کل راه آهن آذربایجان، اداره کل فرودگاه‌های آذربایجان شرقی، محاسبات کارشناسی

جدول ۴۸. نسبت کالا و بار جابجا شده به جمعیت استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶	درصد رشد
نسبت کالا و بار جابجا شده به جمعیت استان (هزار تن به‌ازای هر هزار نفر)	۷.۹	۸.۷	۹.۶

مأخذ: محاسبات کارشناسی

در سال ۱۳۹۶، به‌ازای هر هزار نفر جمعیت استان ۸.۷ هزارتن کالا و بار جابجا شده که نسبت به رقم ۷.۹ هزار تن سال ۱۳۹۵ حدود ۹.۶ درصد رشد داشته است.

۷-۳-۱. حمل و نقل جاده‌ای

میزان کالای حمل شده درون استانی با رشد ۷ درصدی از ۵۱۸۲ هزار تن در سال ۱۳۹۵ به ۵۵۴۴ هزارتن در سال ۱۳۹۶ رسیده است.

تعداد کل مسافر جابجا شده استانی (درون و برون استانی) با کاهش ۱۲ درصدی از ۶۷۹۳ هزار مسافر در سال ۱۳۹۵ به ۵۹۸۱ هزار مسافر در سال ۱۳۹۶ رسیده است.

همچنین میزان ترانزیت کالا از طریق حمل و نقل جاده‌ای استان با افزایش ۱۸.۳ درصدی از ۱۰۷۴۳ هزار تن در سال ۱۳۹۵ به ۱۲۷۰۹ هزار تن در سال ۱۳۹۶ افزایش یافته است.

جدول ۴۹. وضعیت حمل و نقل جاده‌ای استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶	درصد رشد
وزن بار جابجا شده درون استانی (هزار تن)	۵۱۸۲	۵۵۴۴	۷
تعداد مسافر جابجا شده درون استانی (هزار نفر)	۴۱۶۲	۳۴۸۹	-۱۶.۲
تعداد مسافر جابجا شده برون استانی (هزار نفر)	۲۶۳۱	۲۴۹۱	-۵.۳
تعداد کل مسافر جابجا شده (هزار نفر)	۶۷۹۳	۵۹۸۱	-۱۲
وزن بار جابجا شده برون استانی (هزار تن)	۱۰۷۴۳	۱۲۷۰۹	۱۸.۳

مأخذ: اداره کل راهداری و حمل و نقل جاده‌ای استان آذربایجان شرقی

۷-۳-۲. حمل و نقل ریلی

میزان کالای حمل شده درون استانی توسط حمل و نقل ریلی با افزایش ۱۰ درصدی از ۹۸۷ هزار تن در سال ۱۳۹۵ به ۱۰۸۶ هزار تن در سال ۱۳۹۶ افزایش یافته است.

تعداد مسافر جابجا شده از طریق حمل و نقل ریلی استان نیز با افزایش ۱۰.۴ درصدی مواجه بوده و از ۲۳۵۳ هزار نفر در سال ۱۳۹۵ به ۲۵۹۷ هزار نفر در سال ۱۳۹۶ رسیده است.

میزان ترانزیت کالا از طریق حمل و نقل ریلی استان در سال ۱۳۹۵ برابر ۲۶۸ هزار تن بوده که با رشد ۱۵ درصدی به رقم ۳۰۷ هزار تن در سال ۱۳۹۶ رسیده است.

جدول ۵۰. وضعیت حمل و نقل ریلی استان طی سال های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶	درصد رشد
وزن خالص بار جابجا شده (هزار تن)	۹۸۷	۱۰۸۶	۱۰
تعداد مسافر جابجا شده (هزار نفر)	۲۳۵۳	۲۵۹۷	۱۰.۴
وزن بار ترانزیت شده (هزار تن)	۲۶۷	۳۰۷	۱۵
طول خطوط اصلی (کیلومتر)	۵۷۵.۵	۶۱۵.۲	۶.۹
نسبت خطوط ریلی به مساحت (کیلومتر ریل به ازای هر ۱۰۰۰ کیلومتر مربع مساحت)	۱۲۶۵۱	۱۳۵۲۳	۶.۹
نسبت خطوط ریلی به جمعیت (کیلومتر ریل به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت)	۱۴۷۲۰	۱۵۷۳۵	۶.۹

مأخذ: اداره کل راه آهن آذربایجان

توضیح: لازم به ذکر است بنابر اعلام اداره کل راه آهن آذربایجان، آمار جمعیت و مساحت استان براساس سرشماری سال ۱۳۹۵ می باشد.

۷-۳-۳. حمل و نقل هوایی

فرودگاه بین المللی شهید مدنی

فرودگاه بین المللی شهید مدنی تبریز در شمال غرب شهرستان تبریز و در ارتفاع ۱۴۹۴ متری از سطح دریا در زمینی به مساحت ۵۲۹ هکتار در سال ۱۳۲۹ با ماموریت ارائه خدمات فرودگاهی، ناوبری و هوانوردی جهت پذیرش پروازهای داخلی و بین المللی به منظور حمل و نقل مسافر و بار طراحی و احداث شده است. این فرودگاه به صورت open sky و ۲۴ ساعته عملیاتی بوده و به دلیل واقع شدن در مرز و کریدورهای هوایی بین المللی در ارائه خدمات ناوبری، رادار و هوانوردی به پروازهای داخلی و بین المللی خصوصاً پروازهای عبوری بین المللی (over fly) که اکثراً از مبدا و کشورهای عضو اتحادیه اروپا به مقصد کشورهای آسیایی جنوب

شرقی و آسیای میانه و بالعکس انجام می‌گردد، نقش بسیار مهمی دارد. این فرودگاه دارای استاندارد مدیریت کیفیت (ISO9001:2008) را در حال استقرار دارد.

فرودگاه بین‌المللی شهید مدنی تبریز دارای یک فرودگاه اقماری بنام سهند بوده که آن فرودگاه با باندی به طول ۳ کیلومتر و عرض ۳۰ متر در سال ۱۳۷۲ در زمینی به مساحت ۵۰ هکتار مابین مراغه و بناب در کنار جاده ترانزیت احداث شده است.

مسیر پروازهای فرودگاه بین‌المللی شهید مدنی تبریز به شرح زیر می‌باشند:

- پروازهای داخلی: تهران - مشهد - اصفهان - شیراز - اهواز - کیش - بندرعباس - عسلویه - کرمان - رشت
- پروازهای خارجی: استانبول - بغداد - هامبورگ - مدینه - ازبک - اسپار تا
- پروازهای خارجی سوختگیری
- پروازهای نظامی، آموزشی و عبوری

شرکت‌های فعال در فرودگاه بین‌المللی شهید مدنی تبریز به شرح زیر می‌باشند:

۱. شرکت هواپیمایی ایران ایر
۲. شرکت هواپیمایی ایرتور
۳. شرکت هواپیمایی آتا
۴. شرکت هواپیمایی آسمان
۵. شرکت هواپیمایی کیش ایر
۶. شرکت هواپیمایی ترکیش
۷. شرکت هواپیمایی ماهان
۸. شرکت هواپیمایی قشم ایر
۹. شرکت هواپیمایی کاسپین
۱۰. شرکت هواپیمایی زاگرس
۱۱. شرکت هواپیمایی معراج
۱۲. شرکت هواپیمایی کارون
۱۳. شرکت خدمات هندلینگ آرمان

پروازهای روزانه فرودگاه بین‌المللی شهید مدنی تبریز شامل ۴۴ پرواز داخلی و ۶ پرواز خارجی بوده و به‌غیر از هواپیمای ایرباس ۳۸۰، پذیرای تمام پروازها می‌باشد.

جدول ۵۱. تعداد مسافر جابجاشده هوایی در استان به تفکیک داخلی و بین‌المللی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	تعداد مسافر پروازهای داخلی			تعداد مسافر پروازهای بین‌المللی (با احتساب پروازهای حجاج [*])		
	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد رشد	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد رشد
ورودی (هزار نفر)	۷۸۹	۸۱۸	۳.۶	۱۲۷	۱۴۹	۱۷.۵
خروجی (هزار نفر)	۷۹۱	۸۱۷	۳.۴	۱۳۲	۱۵۳	۱۶
کل (هزار نفر)	۱۵۸۰	۱۶۳۵	۳.۵	۲۵۹	۳۰۲	۱۶.۷

مأخذ: اداره کل فرودگاه‌های استان آذربایجان شرقی

تعداد مسافر جابجاشده پروازهای داخلی با افزایش ۳.۵ درصدی مواجه بوده و از ۱۵۸۰ هزار نفر در سال ۱۳۹۵ به ۱۶۳۵ هزار نفر در سال ۱۳۹۶ افزایش یافته است. همچنین تعداد مسافر پروازهای بین‌المللی با احتساب پروازهای حجاج با افزایش ۱۶.۷ درصدی مواجه بوده و از ۲۵۹ هزار نفر در سال ۱۳۹۵ به ۳۰۲ هزار نفر در سال ۱۳۹۶ رسیده است.

۷-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

حمل‌ونقل جاده‌ای:

▪ با توجه به اهمیت راه و حمل‌ونقل در توسعه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و ... و به عنوان یک امر زیربنایی پیشنهاد می‌گردد مشابه حمل و نقل درون‌شهری که شهرداری‌ها از درآمد عمومی بی‌نصیب نبوده و مستقیماً عوارض دریافت می‌کنند، ذینفعان واقعی جاده‌ها (شرکت نفت به دلیل فروش سوخت و خودروسازان به دلیل فروش خودرو) ملزم گردند که قسمتی از عواید خود را به منظور حفظ وضعیت راه‌ها و توسعه ایمنی و عبور و مرور برای ادارات کل راهداری و حمل و نقل جاده‌ای هزینه نمایند.

- نوسازی ناوگان فرسوده که در دستور کار سازمان راهداری و حمل و نقل جاده‌ای قرار دارد نیاز به همت و استمرار جهت تامین منابع مالی داشته که اثرات مثبت آن در تمامی جوانب و برای آحاد مردم روشن خواهد بود. کاهش مصرف سوخت، کاهش آسیب‌های زیست محیطی، کاهش میزان سفر و به تبع آن کاهش هزینه‌ها خواهد بود.
- ایجاد رغبت در مردم جهت استفاده از سیستم‌های حمل‌ونقل عمومی بین‌شهری که با توجه به گسترش سایر روشهای حمل و نقلی به نظر می‌رسد باید با افزایش میزان تسهیلات و ایجاد ایمنی بیشتر، سفرهای بین‌شهری را که اکنون در حال کاهش می‌باشد دوباره وارد چرخه انتخاب سفر مردم نمود.

حمل‌ونقل ریلی:

- تسريع در اتمام پروژه ریلی میانه به تبریز؛
- تشویق بخش خصوصی جهت سرمایه‌گذاری در بخش ریلی ازجمله راه‌اندازی شرکت‌های حمل‌ونقل مسافری؛
- فراهم کردن زمینه جذب سرمایه‌های داخلی و خارجی و جلب مشارکت مردم در همه فعالیت‌های این بخش؛
- دستیابی به سهم بیشتر از بازار حمل و نقل بین‌المللی با ملاحظات اقتصادی، کاهش شدت مصرف انرژی، کاهش آلودگی محیط زیست، افزایش ایمنی.

حمل‌ونقل هوایی:

- تهیه طرح کسب‌وکار فرودگاهی برای فرودگاه براساس وضعیت آن و مطالعات منطقه‌ای؛
- جلوگیری از احداث و توسعه فرودگاه‌های غیرضروری و زیان‌ده؛
- توجه به سرمایه‌گذاران در فرودگاه‌ها به عنوان شرکای تجاری؛
- افزایش تعاملات بیشتر با سایر سازمان‌های اقتصادی و بازرگانی جهت استفاده بیشتر از پتانسیل آنها برای جذب منابع درآمدی و سرمایه‌گذاری؛
- افزایش تعاملات فیمابین فرودگاه با مشارکت مقامات دولتی و سیاسی با واحدهای بازرگانی ایرلاین‌ها و استفاده از ظرفیت آنها جهت افزایش مسیر پروازی و ایجاد خطوط جدید به مقاصد داخلی و به‌ویژه خارجی؛
- بازنگری در قانون وصول برخی از درآمدهای دولت (ماده ۶۲) به جهت معافیت ارگانهای دولتی مستقر در فرودگاه‌های کشور از پرداخت اجاره‌بها؛
- براساس تحلیل انجام‌شده مبتنی بر آمار و اطلاعات مربوط به سنوات ۸۸ و ۸۹ با استناد به تفسیر ردیف ۲ بند "ل" تبصره ۲۱ قانون بودجه سال ۸۳ مبنی بر

جبران درآمدهای حذف شده شرکت های دولتی توسط دولت در زمان تخصیص بودجه سنواتی شرکت ها، نسبت به اخذ تضمین پرداخت درآمدهای ذکر شده (درخصوص معافیت ارگان های مستقر در فرودگاه ها و پروازهای غیرتجاری) اقدام گردد.

- بازنگری در موضوع معافیت های قیدشده در بند "ج" ماده ۱۰ آئین نامه اجرایی ماده ۶۳ (پروازهای غیرتجاری) و یا جبران درآمد مترتبه توسط دولت؛
- بازنگری در ماده ۱۲ آئین نامه هیأت محترم وزیران درخصوص موضوع تخفیف های عوارضی در ارتباط با شرکت های هواپیمایی ایرانی؛
- بازنگری در ماده ۷ اصلاح قانون تأسیس هواپیمایی جمهوری درخصوص مجازبودن شرکت مزبور به جهت ارائه خدمات هندلینگ؛
- محاسبه و اخذ عوارض فرودگاهی از شرکت های هواپیمایی از طریق فرودگاه مربوطه (خصوصاً در ارتباط با عوارض خروجی مسافر و فروش بلیط) به جهت دستیابی به آمارهای دقیق و استفاده از این مکانیزم به عنوان ابزار کنترلی در وصول درآمدهای هوانوردی؛

با توجه به توسعه فرودگاه تبریز که یکی از ۸ فرودگاه های برتر کشور بوده و در یک دهه اخیر با رشد دو برابری تعداد پروازها و مسافران این فرودگاه در ۱۰ سال گذشته، ضمن تأثیر آن در توسعه اقتصادی منطقه، دارای پتانسیل لازم و بازده مطلوب برای سرمایه گذاران بوده و در صورت به روز رسانی ناوگان هوایی سهم بسزایی در اقتصاد منطقه و شرکت فرودگاه ها خواهد داشت.

۸. بخش انرژی استان

بررسی آماری ارزش افزوده بخش‌های انرژی، وضعیت مصرف برق، گاز و سایر حامل‌های انرژی در استان از اهم مطالب این بخش می‌باشد. در پایان فصل نیز پیشنهاداتی در ارتباط با این حوزه ارائه شده است.

۸-۱. سیاست‌های اقتصادی بخش انرژی و جهت‌گیری‌های استان

امروزه انرژی به عنوان یکی از عوامل مهم تولید، نقش کلیدی در تولید کالاها و خدمات داشته و در کنار دو نهاد نیروی کار و سرمایه در رشد اقتصادی نقش مهمی ایفا کرده و مطالعات تجربی فراوانی را به خود اختصاص داده است. در بحث های کلان اقتصادی، علاوه بر نهاده های کار و سرمایه، انرژی نیز از نهاده های مهم تولید محسوب می شود. با توجه به این که انرژی به ویژه نفت و گاز طبیعی، نیروی محرکه هر فعالیت تولیدی است، لذا جایگاه ویژه ای در رشد و توسعه اقتصادی دارد. وابستگی روزافزون زندگی بشر به منابع انرژی از سبب شده است که این منابع عاملی موثر در رشد و توسعه اقتصادی تلقی شوند، یکی از مهم ترین بخش های پیشران اقتصاد ایران، بخش انرژی شامل نفت، گاز، پتروشیمی و فرآورده های نفتی است. بخش انرژی اقتصاد ایران علاوه بر آنکه نقش موثری در برطرف کردن محدودیت های ارزی و ریالی ایفا می کند، این بخش همچنین پیوندهای گسترده ای با صنایع دیگر دارد و البته با برطرف نمودن محدودیت انرژی موجود، بر بهبود عملکرد و افزایش ظرفیت تولید در سایر فعالیت های اقتصادی نیز موثر خواهد بود.

۸-۲. بررسی وضعیت تحولات بخش انرژی

افزایش تولید و پالایش گاز طبیعی از میدان مشترک پارس جنوبی، بهینه سازی مصرف انرژی و افزایش صادرات محصولات پتروشیمی در بخش انرژی با هدف کمک به خروج اقتصاد کشور از رکود پیش بینی شده است. در این راستا از تحولات بخش انرژی استان می توان به جایگزینی گاز طبیعی به جای نفت سفید در گرمایش خانگی و جایگزینی گاز طبیعی با نفت گاز در صنایع عمده استان اشاره نمود.

۸-۳. بررسی و تحلیل وضعیت حامل های انرژی

دولت ها و صاحبان صنایع امروزه به دنبال آن دسته از حامل های انرژی هستند که آلاینده های کمتری تولید می کنند. به همین دلیل جهان به گاز طبیعی روی آورده است. در واقع گاز طبیعی در هر واحد انرژی حدود ۲۴ درصد نسبت به نفت

خام و ۴۲ درصد نسبت به زغال سنگ گازهای آلاینده کمتری تولید می کند و این بیان گر آن است که می توان انرژی بیشتری مصرف و در مقایسه با نفت خام و زغال سنگ، آلاینده های کمتری تولید کرد در این بازار طیف وسیعی از فعالیت ها در بخش های مختلف صنعت، ساختمان، خدمات، کشاورزی و انرژی عرضه می شود و متقاضیان بسیاری با هدف کاهش اتلاف انرژی در بخش های تولیدی و مصرفی خود خواهان دریافت خدمات بهینه سازی مصرف انرژی خواهند بود.

۸-۳-۱. بررسی وضعیت بخش انرژی

جدول ۵۲. ارزش افزوده نفت خام و توزیع گاز طبیعی استان آذربایجان شرقی

عنوان	۱۳۹۳	۱۳۹۴	درصد تغییرات
استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن	.	.	-
تولید و توزیع گاز طبیعی	۴۵۷۳	۶۲۹۱	۳۷.۵۶

مأخذ: مرکز آمار ایران

بین رشد و توسعه اقتصادی و مصرف انرژی رابطه تنگاتنگی وجود دارد. یکی از پارامترهای مؤثر در میزان تقاضا و مصرف انرژی، قیمت آن است. بنابراین بررسی روند قیمت انواع مختلف حامل های انرژی از اهمیت خاصی برخوردار می باشد. در سال ۱۳۹۳ قیمت اسمی فرآورده های نفتی و برق نسبت به سال ۱۳۹۲ افزایش داشته است. بدیهی است با توجه به شاخص قیمت کالاها و حذف اثر افزایش سطح عمومی قیمت ها از قیمت های اسمی و چند نرخی بودن قیمت فرآورده های نفتی در این سال، حداکثر قیمت واقعی تمامی حامل های انرژی به استثنای نفت کوره نسبت به سال ۱۳۹۳ افزایش داشته است. معمولاً سرانه مصرف انرژی در جوامع پیشرفته و توسعه یافته، به دلیل درآمد سرانه بالا و امکان برخورداری از دستگاه ها و تجهیزات متنوع انرژی بر، بیشتر می باشد. در عین حال در این کشورها افزایش بهره وری طی چند دهه اخیر منجر به تعدیل مصرف انرژی شده است.

جدول ۵۳. وضعیت شاخص‌های انرژی در استان آذربایجان شرقی

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد تغییرات
مصرف انرژی (هزارمگا وات ساعت)	۷۶۹۵.۴	۸۴۸۶.۳	۱۰.۳
سرانه مصرف انرژی کل مشترکین (کیلو وات ساعت)	۱۹۶۸.۳	۲۱۷۰.۶	۱۰.۳
شدت مصرف انرژی ^۹ (بشکه معادل نفت خام به میلیون ریال)	-	-	-
بهره‌وری انرژی ^{۱۰} (عکس شدت مصرف انرژی)	-	-	-

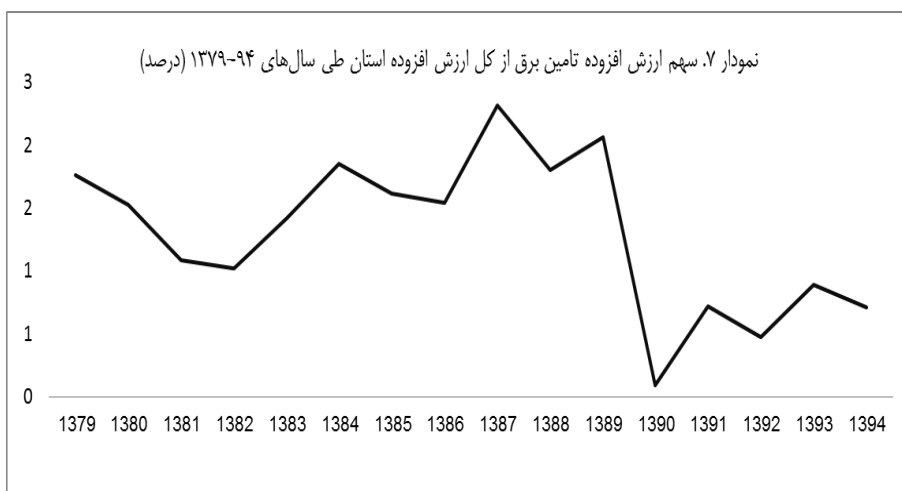
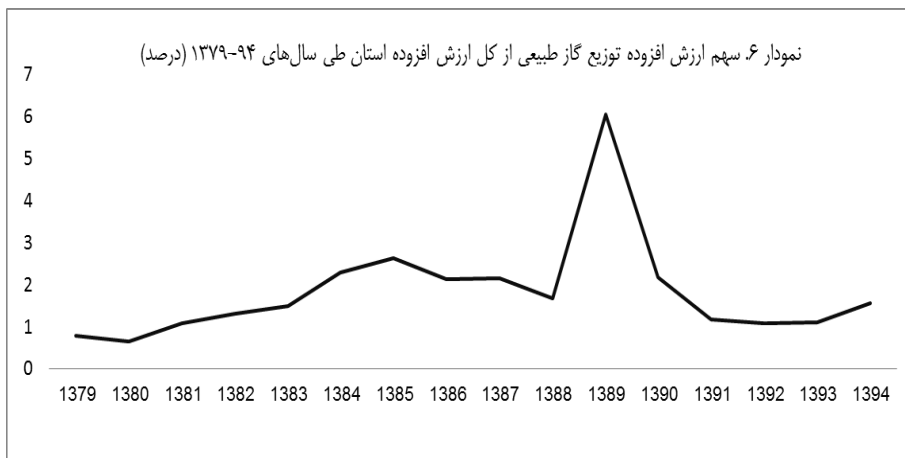
ماخذ: مرکز آمار ایران، شرکت پخش فرآورده‌های نفت، برق منطقه‌ای آذربایجان شرقی
توضیح: در جدول فوق، مصرف انرژی و سرانه مصرف انرژی فقط به انرژی برق اختصاص دارد.
توضیح: شدت مصرف انرژی و بهره‌وری انرژی براساس محاسبات کارشناسی درج شده است.

مصرف برق استان در سال ۱۳۹۶ برابر با ۸۴۸۶ هزارمگا وات ساعت بوده که این رقم نسبت به سال ۱۳۹۵ به میزان ۱۰.۳ درصد افزایش داشته است.

هم‌چنین سرانه مصرف انرژی کل مشترکین استان نیز با افزایش ۱۰.۳ درصدی نسبت به سال ۱۳۹۵ به ۲۱۷۰.۶ کیلو وات ساعت رسیده است.

۹. شدت انرژی شاخصی برای تعیین کارایی انرژی در سطح اقتصاد ملی هر کشور است که از تقسیم مصرف نهایی انرژی (یا عرضه انرژی اولیه) بر تولید ناخالص داخلی محاسبه می‌گردد. این شاخص نشان می‌دهد که برای تولید مقدار معینی از کالاها و خدمات (برحسب واحد پول) چه مقدار انرژی به کار رفته است.

۱۰. شاخص بهره‌وری انرژی از تقسیم ارزش تولیدات به مقدار انرژی مصرفی به‌دست می‌آید (عکس شدت مصرف نهایی انرژی). برای محاسبه بهره‌وری انرژی در سطح ملی می‌توان تولید ناخالص داخلی را بر مقدار مصرف نهایی انرژی تقسیم نمود.

۸-۳-۲. فرآورده‌های نفتی

جدول ۵۴. مصرف فرآورده‌های نفتی در استان آذربایجان شرقی

عنوان	بخش	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد تغییرات
مصرف نفت سفید (مترمکعب)	خانگی	۹۵۳۳۳	۷۷۳۳۳	-۱۹
	صنعت	۴۸	۷۸	۶۳
	کشاورزی	۲۲	۰	-۱۰۰
مصرف بنزین (هزار مترمکعب)	صنعت	۰	۰	-
	کشاورزی	۰	۰	-
	حمل و نقل	۱۰۰۰	۱۰۶۳	۶.۳
مصرف نفت کوره (هزار مترمکعب)	صنعت	۱۷۵.۹۹	۱۲۲.۳۹	-۳۰
	کشاورزی	۰	۰	-
متوسط مصرف ماهانه نفت سفید (مترمکعب)		۷۹۵۰	۶۵۲۹	-۱۸
متوسط مصرف ماهانه بنزین (مترمکعب)		۸۳۳۳۷	۸۸۵۸۲	۶
متوسط مصرف ماهانه نفت کوره (مترمکعب)۱		۱۴۶۶۶	۱۱۲۷۶	-۲۳

مأخذ: شرکت پخش فرآورده‌های نفتی آذربایجان شرقی

در سال ۱۳۹۶ بیشترین میزان مصرف فرآورده‌های نفتی با ۱۰۶۳ هزار مترمکعب به بنزین اختصاص داشته است که میزان مصرف آن نسبت به سال قبل ۶.۳ درصد افزایش نشان می‌دهد.

میزان مصرف نفت کوره در این سال نسبت به سال قبل ۳۰ درصد کاهش داشته است که تبدیل صناعی که نفت کوره مصرف می‌کردند به سیستم گازسوز و کاهش ظرفیت تولید صنایع بزرگ استان از اصلی‌ترین علت این کاهش بوده است.

۸-۳-۳. گاز طبیعی

جدول ۵۵. وضعیت مصرف گاز طبیعی در استان آذربایجان شرقی

عنوان	بخش	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد تغییرات
تعداد مصرف کنندگان گاز طبیعی	خانگی	۱۲۹۴۷۵۷	۱۳۴۳۹۳۰	۳.۸
	تجاری	۱۵۱۶۲۴	۱۶۲۶۸۷	۷.۳
	صنعت	۷۴۰۷	۷۶۸۸	۳.۸
جمع کل مصرف گاز (میلیون متر مکعب)		۸۴۲۳	۸۷۲۶	۳.۶
تعداد انشعابات		۶۱۸۳۰۰	۶۳۶۵۸۱	۳
سرانه مصرف گاز (مترمکعب)	خانگی	۲۶۵۳	۲۳۸۵	-۱۰.۱
	تجاری	۸۱۰۷	۷۴۱۱	-۸.۶
	صنعتی	۵۰۷۵۵۱	۵۶۱۴۰۲	۱۰.۶
	کل	۵۷۹۴	۵۴۰۴	-۶.۷

مأخذ: سالنامه آماری استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۵

تعداد انشعابات گاز استان در سال ۱۳۹۶ در بخش های مختلف خانگی، تجاری و صنعتی برابر ۶۳۶۵۸۱ انشعاب بوده است. در همین سال نیز مصرف گاز طبیعی در استان ۸۷۲۶ میلیون مترمکعب بوده که نسبت به سال قبل ۳.۶ درصد افزایش داشته است.

۸-۳-۴. برق

در سال ۱۳۹۶ تعداد ۱۴۳۳۴۸۶ فقره مشترکین برق در سطح استان وجود داشته که از این تعداد مشترکین برق ۹۷ درصد، مشترکین خانگی بوده و سرانه مصرف کل برق در سال ۱۳۹۶، ۱۷۸۳.۶۸ کیلو وات ساعت بوده است.

جدول ۵۶. وضعیت برق در استان آذربایجان شرقی

عنوان	بخش	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد تغییرات
ظرفیت اسمی ^{۱۱} نیروگاه‌ها (هزار کیلو وات)	وزارت نیرو	۱۰۲.۶۹	۱۰۲.۶۹	۰
	بخش خصوصی	۱۴۶۲.۰۵	۱۴۶۹.۸۵	۰.۵
تولید ناویژه ^{۱۲} برق انواع نیروگاه‌ها (میلیون کیلو وات)		۷۱۸۸	۷۵۸۵	۵.۵
فروش برق (مگاوات ساعت)	خانگی	۲۳۰۰۵۸۰	۲۴۵۹۶۷۶	۶.۹
	صنعت	۲۹۶۹۴۸۰	۳۴۴۰۲۸۰	۱۵.۹
	کشاورزی	۱۰۱۸۸۴۶	۱۰۷۳۵۸۸	۵.۴
تعداد مشترکین	خانگی	۱۳۶۴۷۵۸	۱۳۹۸۱۹۶	۲.۵
	صنعت	۱۵۱۸۷	۱۵۷۶۹	۳.۸
	کشاورزی	۱۸۷۰۸	۱۹۵۲۱	۴.۴
سرايه مصرف برق (کیلووات ساعت)	خانگی	۵۸۸.۴	۶۲۹.۱۳	۶.۹
	صنعت	۷۵۹.۵۳	۸۷۹.۹۵	۱۵.۹
	کشاورزی	۲۶۰.۶	۲۷۴.۶	۵.۴
متوسط قیمت یک کیلووات ساعت (ریال)		۷۳۴.۷	۷۹۰.۶	۷.۶

مأخذ: شرکت برق منطقه‌ای آذربایجان، امور برق استان آذربایجان شرقی

۱۱. بیشترین خروجی مورد انتظار یک مولد برق در شرایط طراحی است که توسط سازنده بر روی پلاک مشخصات آن برای شرایط معینی برحسب اسب بخار یا مگاوات نوشته شده است. در ماشین‌های کوچک قدرت اسمی برحسب کیلووات مشخص می‌گردد.

۱۲. عبارت از مقدار انرژی برق تولیدشده توسط یک مولد برق یا یک نیروگاه در طی یک دوره زمانی معین است که بر روی پایانه‌های خروجی مولدهای اصلی یا کمکی، اندازه‌گیری و برحسب کیلووات ساعت یا مگاوات ساعت بیان می‌شود.

۸-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

انرژی به عنوان یک ابزار ضروری برای توسعه زندگی فردی و اجتماعی است. استان آذربایجان شرقی علی‌رغم داشتن منابع انرژی، متأسفانه بدلیل مشکلات متعدد به جای استفاده از این مزیت نسبی و تبدیل آن به مزیت رقابتی، منابع انرژی به صورت غیر بهینه و بی‌رویه مصرف می‌گردد. لذا پیشنهاد ذیل قابل طرح می‌باشد:

استان آذربایجان شرقی به خصوص نواحی جنوب شرقی، غرب و جنوب غرب آن به دلیل شرایط خاص توپوکلیماتیک پتانسیل بسیار بالایی برای استقرار پنل‌های خورشیدی دارد که سطح وسیعی از خاک استان را در برمی‌گیرد. هم‌چنین وزارت نیرو برنامه‌هایی برای پرداخت تسهیلات خرید تضمینی این نوع انرژی ارائه کرده است، لذا می‌توان برای تولید مصرف انرژی خورشیدی برنامه‌ریزی‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت در سطح وسیع برای استان تدوین کرد.

۹. سرمایه‌گذاری خارجی استان

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران یکی از راهکارهای مفید و موثر برای رشد اقتصادی می‌باشد چرا که منابع مالی خارجی نه تنها مکملی برای پس‌انداز داخلی بوده، بلکه راه حلی برای مقابله با شکاف منابع ارزی است؛ در این میان، در کشور ایران سرمایه‌گذاری‌های داخلی صورت گرفته در قیاس با نیازهای موجود اقتصاد ایران کافی نبوده و به نظر می‌رسد توجه به عوامل جذب سرمایه از مهم‌ترین نیازهای سیاست‌گذاران محسوب می‌شود. به علاوه، سرمایه‌گذاری و ایجاد شرایط مطلوب برای جذب آن، از اهرم‌های مهم توسعه صادرات به شمار می‌آید. جذب سرمایه خارجی نه حلقه‌های وابستگی؛ بلکه حلقه‌های تولید و اقتصاد به شمار می‌روند و معمولاً به چهار طریق، حمایت در برابر خطرات غیرتجاری، امکان خروج آزاد سرمایه، معافیت‌های گمرکی برای واردات کالاهای سرمایه‌ای، واسطه‌ای و مواد خام مورد نیاز صنایع صادراتی و سایر مشوق‌های مالی، شرایط مناسب برای سرمایه‌گذاری خارجی را فراهم می‌آورند. لذا یکی از راه‌های توسعه هر کشوری در گرو راهبری پروژه‌ها و طرح‌های توسعه‌ای و سرمایه‌گذاری آن از طریق جذب و تشویق به سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی است. در این میان استفاده از روش‌های مختلف تأمین مالی اعم از داخلی و خارجی به عنوان یکی از اهرم‌های مهم رشد و توسعه اقتصادی از اهمیت به سزایی برخوردار می‌باشد.

۹-۱. سیاست‌های اقتصادی سرمایه‌گذاری خارجی و جهت‌گیری‌های استان

تبیین اهمیت و تأثیر سرمایه‌گذاری خارجی بر رشد و توسعه اقتصادی کشورها، توجه به پتانسیل‌های موجود در استان از جمله موقعیت ویژه جغرافیایی استان در منطقه شمال غرب و قرار گرفتن در مسیر جاده ابریشم و چهارراه تجاری شرق و غرب و آسیای میانه و قرار گرفتن بر سر کریدور شمال - جنوب، هم‌جواری با کشورهای ارمنستان، جمهوری آذربایجان و جمهوری خودمختار نخجوان و نزدیکی به مرزهای ترکیه و شمال عراق و دسترسی به بازار کشورهای CIS، دسترسی به راه آهن باری و مسافری متصل به کشورهای ترکیه، ارمنستان و جمهوری خودمختار نخجوان، وجود منطقه آزاد تجاری و صنعتی ارس به عنوان صنعتی‌ترین منطقه آزاد کشور، وجود ذخایر معدنی منحصر به فرد در استان از جمله نفلین‌سینیت سراب، مس سونگون ورزقان، سنگ تریپنی، کائولن (بزرگ‌ترین معدن خاورمیانه)، تمرکز صنایع سنگین و تولیدکننده ماشین‌آلات و تجهیزات در این منطقه، تولیدکننده صنایع دارویی، غذایی، نساجی، چرم، کفش و ...، وجود صنایع بالادست از جمله مجتمع پتروشیمی تبریز، پالایشگاه تبریز و

صنایع متعدد تولید فولاد، تولیدات کشاورزی، باغی و دامی در سطح وسیع و حائز رتبه برتر در برخی از این تولیدات در سطح کشور تبیین کننده شرایط مناسب استان به منظور جذب سرمایه گذاری خارجی با اتخاذ راهبردها و سیاست های اجرایی ذیل می باشد:

▪ راهبردها:

۱. تلاش در جهت بسترسازی مناسب و هدفمند برای جذب سرمایه گذاری خارجی؛
۲. توسعه روابط اقتصادی خارجی با کشورهای هدف؛
۳. معرفی ظرفیت ها و فرصت های متقابل اقتصادی و سرمایه گذاری استان به سرمایه گذاران و ایرانیان مقیم خارج از کشور برای جلب مشارکت فعالان خارجی و داخلی؛
۴. توسعه نرم افزاری صدور مجوزهای دستگاه های اجرایی به سرمایه گذاران داخلی و خارجی.

▪ سیاست های اجرایی و راهکارها:

۱. شناسایی، تعریف و تهیه فرصت های سرمایه گذاری با توجه به موقعیت جغرافیایی، پتانسیل ها و ظرفیت های استان و با لحاظ نمودن محدودیت های موجود با همکاری دستگاه های متولی؛
۲. تهیه و تدوین ابزار لازم برای تبلیغات و معرفی توانمندی ها و پتانسیل های استان آذربایجان شرقی؛
۳. حضور در نشست ها و همایش های بین المللی داخلی و برون مرزی جهت معرفی فرصت های سرمایه گذاری استان؛
۴. نظارت بر طرح های سرمایه گذاری خارجی با اهداف:
 - پی گیری موانع و مشکلات طرح ها
 - نظارت بر ورود و ثبت سرمایه های خارجی
 - شناسایی طرح های سرمایه گذاری خارجی فاقد مجوز سرمایه گذاری خارجی و تشویق برای تحت پوشش فیفا قرار دادن آنها
۵. توسعه الکترونیکی نمودن صدور مجوزهای دستگاه های اجرایی به سرمایه گذاران داخلی و خارجی از طریق سامانه پنجره واحد سرمایه گذاری با روش های ذیل:
 - آموزش و توجیه کارشناسان دستگاه های اجرایی
 - تحلیل فرآیندهای دستگاه های اجرایی و اعمال در سامانه

- ارائه درخواست الکترونیکی مجوز از سوی متقاضیان سرمایه گذاری
 - صدور مجوز الکترونیکی از سوی دستگاه اجرایی
۶. برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای کارشناسان دستگاه‌های اجرایی و بخش خصوصی در ارتباط با سرمایه‌گذاری خارجی و تامین مالی پروژه‌های سرمایه‌گذاری.

۹-۲. بررسی وضعیت تحولات سرمایه‌گذاری خارجی

عوامل متعددی را می‌توان به عنوان دلایل موفقیت و یا عدم موفقیت در جذب سرمایه‌گذاری برشمرد. اما آن چه مسلم است به غیر از عوامل اقتصادی عوامل غیراقتصادی دیگری نیز وجود دارند که می‌توان تأثیر آن‌ها در جذب سرمایه‌گذاری مورد توجه قرار داد. از جمله این موارد می‌توان به مزیت‌های استان در حوزه‌های مختلف از جمله: (۱) وجود سامانه پنجره واحد ارائه خدمات سرمایه‌گذاری؛ (۲) وجود منطقه آزاد تجاری - صنعتی ارس و ۴ منطقه ویژه اقتصادی در مناطق مختلف استان؛ (۳) وجود معادن غنی فلزی و غیرفلزی در استان؛ (۴) وجود شهرک‌ها و نواحی صنعتی متعدد در نقاط مختلف استان؛ (۵) دسترسی به بازار کشورهای CIS؛ (۶) قطب تجاری و اقتصادی شمال غرب کشور؛ (۷) وجود بخش خصوصی فعال و سابقه طولانی تجارت و صنعت در استان؛ علاوه بر این به سایر اقدامات این استان در حوزه سرمایه‌گذاری می‌توان به شناسایی ۲۲۱ طرح و فرصت سرمایه‌گذاری و بازاریابی برای آنها به طرق مختلف از جمله پذیرش تعداد ۲۰ هیئت سرمایه‌گذاری از کشورهای فرانسه، ژاپن، چین، اندونزی، ترکیه، آلمان و ... و ارائه توانمندی‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری استان به ایشان، اعزام تعداد ۵ هیئت اقتصادی و سرمایه‌گذاری از استان به کشورهای ترکیه، ایتالیا، چک و ... و ارائه توانمندی‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری استان در این همایش‌ها، طراحی و راه‌اندازی سامانه پنجره واحد سرمایه‌گذاری، راه‌اندازی پنجره واحد خدمات شهری، تهیه بروشورهای توانمندی‌های استان و مشوق‌های سرمایه‌گذاری در ایران، فیلم معرفی توانمندی‌های استان آذربایجان شرقی، نرم‌افزار چند رسانه‌ای حاوی اطلاعات و پتانسیل‌های سرمایه‌گذاری استان و سایر اقلام تبلیغاتی اشاره نمود که مجموع فعالیت‌های فوق باعث قرار گرفتن این استان در رده‌های نخست موضوعات سرمایه‌گذاری طی چند سال اخیر بوده است.

مهم‌ترین ویژگی منطقه شمال غرب ایران، همجواری آن با کشورهای CIS از طریق مرز مشترک استان آذربایجان شرقی با جمهوری‌های آذربایجان، نخجوان و ارمنستان می‌باشد. با توجه به موقعیت جغرافیایی آذربایجان شرقی در منطقه شمال غرب کشور و پیشینه تاریخی این منطقه در زمینه تجارت و بازرگانی با

کشورهای همجوار و موقعیت ممتاز منطقه آزاد تجاری - صنعتی ارس به دلیل قرار گرفتن در کانون راه های ارتباطی و مواصلاتی منطقه و قرار گرفتن آن در گستره جغرافیایی کریدورهای ارتباطی شمال - جنوب و شرق - غرب؛ این منطقه می تواند به عنوان پل ارتباطی و حلقه اتصال اقتصاد داخل با محیط پیرامونی و نیز حلقه اتصال و کانون رقابت و شکوفایی اقتصادهای پیرامونی و به تبع آن اقتصاد داخلی، ایفای نقش نماید. در واقع، این منطقه می تواند کانون تلاقی و رقابت بین اقتصادهای غرب - شرق و شمال - جنوب باشد. این ویژگی و همجواری منطقه شمال غرب و استان آذربایجان شرقی با کشورهای همجوار در صورت استفاده منطقی و جغرافیایی می تواند مزیت ویژه ای برای استان، منطقه شمال غرب و جمهوری اسلامی ایران فراهم آورده و فرصت های زیادی را در زمینه های تجارت و بازرگانی، حمل و نقل و رونق فعالیت های اقتصادی ایجاد نماید چرا که این منطقه یکی از دروازه های مهم حیات اقتصادی ایران به شمار می رود. به عبارتی، این موقعیت حساس نشان دهنده ظرفیت های بالای استان و به تبع آن جمهوری اسلامی ایران برای ایفای نقش های تاثیرگذار اقتصادی در کشورهای همجوار است.

۹-۳. بررسی و تحلیل عملکرد سرمایه گذاری خارجی

جدول ۵۷. وضعیت سرمایه گذاری خارجی در استان آذربایجان شرقی

عنوان	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶	درصد تغییرات
ارزش پروژه های مصوب (میلیون دلار)	۶۶۳	۴۴۳	-۳۳
ارزش پروژه های سرمایه گذاری وارده (میلیون دلار)	۱۳	۷۲	۴۵۰
تعداد پروژه های سرمایه گذاری مصوب	۸	۱۶	۱۰۰
تعداد پروژه های سرمایه گذاری وارده	۷	۱۹	۱۷۱
ترکیب سرمایه گذاری خارجی انجام شده به لحاظ بخشی	صنعت و معدن، نیروگاه	صنعت و معدن، نیروگاه	-
ترکیب سرمایه گذاری خارجی انجام شده به لحاظ تابعیتی	ترکیه، چین، آلمان، انگلیس	نروژ، آذربایجان، سوئیس، فرانسه و ترکیه	-

مأخذ: مرکز خدمات سرمایه گذاری استان آذربایجان شرقی

۹-۴. فعالیت‌های مرکز خدمات سرمایه‌گذاری خارجی

▪ تهیه و تدوین توانمندی‌ها، پتانسیل‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری آذربایجان شرقی:

به منظور بهره‌گیری از منابع سرمایه‌گذاری و تخصیص بهینه این منابع جهت تحریک رشد اقتصادی، لازم است طرح‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری با هدف جذب و تخصیص منابع سرمایه‌گذاری به درستی شناسایی و معرفی شده تا با هدایت آن منابع به مولدترین و کارآمدترین بخش‌ها و طرح‌ها و فرصت‌ها، زمینه استفاده کارآمد فراهم گردد. در زمینه شناسایی و گردآوری طرح‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری در استان از همکاری‌ها و تخصص دستگاه‌های متولی استانی نظیر سازمان صنعت، معدن و تجارت، جهاد کشاورزی، اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، شهرداری کلان‌شهر تبریز و ... و انجمن‌ها و تشکل‌های بخش خصوصی بهره گرفته شده است. در سال ۱۳۹۶، تعداد ۲۲۱ طرح و فرصت سرمایه‌گذاری توسط مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان به شرح زیر شناسایی شده است:

زیربنایی ۳۱ طرح، صنعت و معدن ۶۵ طرح، دانش بنیان ۴۹ طرح، کشاورزی و صنایع تبدیلی ۳۳ طرح و گردشگری و خدمات و عمران شهری ۴۳ طرح.

▪ ایجاد بستر مناسب برای ارتباط با سرمایه‌گذاران خارجی:

۱. عرضه بسته اطلاعاتی جامع به سرمایه‌گذاران در قالب نرم‌افزار چندرسانه‌ای حاوی اطلاعاتی از قبیل معرفی استان، طرح‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری، قانون و آیین‌نامه اجرایی مربوط به تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی به ۱۱ زبان خارجی (فارسی، انگلیسی، آلمانی، فرانسوی، ایتالیایی، اسپانیایی، روسی، عربی، چینی و کره‌ای، ترکی استانبولی) و سایر قوانین و مقررات مربوط به حوزه سرمایه‌گذاری، بروشورهای مختلف و فیلم معرفی توانمندی‌های استان آذربایجان شرقی؛

۲. تهیه فیلم معرفی توانمندی‌های استان آذربایجان شرقی به ۶ زبان فارسی، انگلیسی، آلمانی، روسی، چینی و ترکی استانبولی؛

۳. اعمال تغییرات در بروشورهای اطلاع‌رسانی مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان اعم از بروشورهای توانمندی‌ها استان آذربایجان شرقی (فارسی، انگلیسی و آلمانی)، مشوق‌های سرمایه‌گذاری در ایران (فارسی، انگلیسی و آلمانی)، قوانین کار و اقامت اتباع خارجی در ایران (فارسی و انگلیسی)، مراحل سرمایه‌گذاری در ایران (دو زبانه فارسی و انگلیسی) و طراحی و چاپ

بروشور خدمات قابل ارائه به شرکت های دانش بنیان و معافیت های مالیاتی و گمرکی به آن شرکت ها (فارسی)؛

۴. اعمال تغییرات در پاورپوینت معرفی توانمندی ها و ظرفیت های سرمایه گذاری استان آذربایجان شرقی از جمله تغییر در آمار و ارقام موجود و قوانین مربوطه به زبان های فارسی، انگلیسی، آلمانی، روسی و ترکی استانبولی؛

۵. بارگذاری طرح ها و فرصت های سرمایه گذاری، مشوق های سرمایه گذاری و ... در وبسایت مرکز خدمات سرمایه گذاری و به روزرسانی آن.

▪ اطلاع رسانی و بازاریابی برای طرح ها و فرصت های سرمایه گذاری:

با توجه به ضرورت معرفی ظرفیت ها و فرصت های اقتصادی و سرمایه گذاری استان به طرف های خارجی، به این منظور مزیت ها، طرح ها و فرصت های سرمایه گذاری استان از طرق مختلف از جمله اعزام و پذیرش هیئت های اقتصادی و سرمایه گذاری، نمایندگی های ج.ا.ایران در سایر کشورها و نمایندگی وزارت امور خارجه در تبریز، اتاق ها و شورای های مشترک ایران و سایر کشورها، سازمان سرمایه گذاری و کمک های اقتصادی و فنی ایران، شرکت در همایش های بین المللی در داخل و خارج از استان، شرکت در نشست های سرمایه گذاری، وبسایت مرکز خدمات سرمایه گذاری آذربایجان شرقی و ... به سرمایه گذاران اطلاع رسانی می گردد. اهم اقدامات صورت گرفته برای معرفی توانمندی ها و طرح ها و فرصت های سرمایه گذاری استان به شرح زیر می باشد:

۱. مکاتبه با نمایندگی وزارت امور خارجه در تبریز به منظور ارتباط مرکز خدمات سرمایه گذاری با رایزن های بازرگانی سایر کشورها در ایران و معرفی توانمندی ها و طرح های و فرصت های سرمایه گذاری استان به آن نمایندگی؛
۲. مذاکره با شوراهای مشترک ایران با سایر کشورها به منظور اخذ بانک اطلاعاتی سرمایه گذاران کشورهای هدف و ارائه توانمندی ها و طرح ها و فرصت های سرمایه گذاری استان به آن ها؛
۳. ارسال طرح ها و فرصت های سرمایه گذاری استان به سازمان سرمایه گذاری و کمک های اقتصادی و فنی ایران به منظور درج در بانک اطلاعاتی آن سازمان و ارائه به سرمایه گذاران خارجی؛
۴. ارسال توانمندی ها و فرصت های سرمایه گذاری استان در قالب نرم افزار چندرسانه ای و سی دی مالتی مدیا به اتاق های بازرگانی سراسر کشور، خانه

- صنعت و معدن تبریز و کشور و ادارات کل امور اقتصادی و دارایی های استان های سراسر کشور؛
۵. اطلاع رسانی برگزاری نمایشگاه و جشنواره نوآوری و فناوری ربع رشیدی به ایرانیان مقیم خارج از کشور؛
۶. شرکت در نمایشگاه و جشنواره نوآوری و فناوری ربع رشیدی در آبان ماه سال ۱۳۹۶ و معرفی توانمندی ها و طرح ها و فرصت های سرمایه گذاری؛
۷. شرکت در نهمین نمایشگاه بین المللی فرصت های سرمایه گذاری کشور در جزیره کیش در آبان ماه ۱۳۹۶.

▪ اعزام و پذیرش هیئت های سرمایه گذاری:

جدول ۵۸. وضعیت هیئت های اعزام و پذیرش شده در استان آذربایجان شرقی

عنوان	تعداد	کشور
هیئت های اقتصادی پذیرش شده	۲۰	فرانسه، ژاپن، چین، اندونزی، ترکیه، آلمان و ...
هیئت های اقتصادی اعزام شده	۵	ترکیه، ایتالیا، چک و ...

مأخذ: مرکز خدمات سرمایه گذاری استان آذربایجان شرقی

▪ نظارت بر طرح های سرمایه گذاری خارجی:

نظارت بر طرح های سرمایه گذاری با سه هدف؛ الف) پی گیری موانع و مشکلات طرح ها از طریق بازدید از آن ها ب) نظارت بر ورود و ثبت سرمایه های خارجی ج) شناسایی طرح های سرمایه گذاری خارجی فاقد مجوز سرمایه گذاری خارجی به منظور تلاش در جهت رفع موانع و مشکلات موجود واحدهای تولیدی انجام می گیرد. در این راستا از همکاری سایر نهادهای متولی استانی بهره گرفته می شود.

جدول ۵۹. تعداد طرح های سرمایه گذاری خارجی بازدید شده

تعداد طرح های بازدید شده	مشخصات شرکت ها
۳۲	زرین داغ آستارگان، زرکاوان ارسباران، پاراپلاستیک، جلفا کاران ارس، جلفا چوب، خزر نفت، لقمان زاگرس و ...

مأخذ: مرکز خدمات سرمایه گذاری استان آذربایجان شرقی

▪ جلسات برگزار شده برای حل مشکلات سرمایه‌گذاران:

جدول ۶۰. گزارش عملکرد برای حل مشکلات سرمایه‌گذاران

وضعیت	اقدامات
۳۵	جلسات برگزار شده
۴۲	شکایات رسیده به مرکز
۸۰	مصوبات
۳۰	موضوعات حل و فصل شده

مأخذ: مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان آذربایجان شرقی

▪ پنجره واحد سرمایه‌گذاری:

جدول ۶۱. گزارش عملکرد دستگاه‌ها در سامانه پنجره واحد سرمایه‌گذاری

تعداد کل استعلام‌های تکمیل شده	تعداد کل استعلام‌های انجام یافته	کل پرونده‌های صدور مجوز شده و مختومه	درخواست‌ها	اقدامات
۲۷۰	۵۰۵	۱۸	۳۱	امور زیربنایی و زیرساخت‌ها
۹۵۹	۱۲۱۸	۰	۵	خدمات و بازرگانی
۴	۳۰	۱۶۷	۱۱۶۱	صنعت، معدن و تجارت
۵۱	۶۵	۰	۳۲	عمران و توسعه شهری
۴۳۲	۸۳۹	۲۳۱	۳۱۹	کشاورزی و صنایع تبدیلی
۴	۳۱	۷	۱۶	میراث فرهنگی و گردشگری
۱۷۲۰	۲۶۸۸	۴۲۳	۱۵۶۴	جمع کل

مأخذ: مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان آذربایجان شرقی

۹-۵. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

رشد اقتصادی مستلزم سرمایه‌گذاری است، اگر در جامعه‌ای سرمایه‌گذاری در حد و اندازه لازم صورت نگیرد رشد اقتصادی کند یا متوقف خواهد شد. نتیجه این امر کاهش سطح رفاه عمومی جامعه است. انجام سرمایه‌گذاری و موفقیت در این امر شرایط خاص خود را می‌طلبد و باید محیط مناسب و امنیت لازم برای آن از سوی

دولت مردان فراهم شده باشد. به نظر می‌رسد انجام برخی از اصلاحات بتواند دولت را در پیش‌برد اهداف اقتصادی یاری رسانده و انجام سرمایه‌گذاری را تسهیل نماید.

▪ چالش‌های مشکلات و پیشنهادات در حوزه سرمایه‌گذاری:

۱. اختلافات مالی و حقوقی در طرح‌های سرمایه‌گذاری با مشارکت سرمایه‌گذاران خارجی یکی از عمده مشکلات اثرگذار بر اجرای طرح‌های سرمایه‌گذاری در استان‌ها می‌باشد. چرا که بروز این اختلافات فی‌مابین سرمایه‌گذاران خارجی با شرکا داخلی نه تنها تأثیر منفی بر روند سرمایه‌گذاری طرف خارجی در آینده داشته بلکه می‌تواند اثرات منفی در سطح بین‌المللی نیز داشته باشد. پیشنهاد می‌گردد از طریق مراجع قضایی در سطح ملی، ساز و کار لازم برای ایجاد دادگاه‌های ویژه جهت تسریع در بررسی و حل اختلاف مختص سرمایه‌گذاران خارجی با شرکا داخلی تعریف گردیده و اجرایی گردد؛
۲. بروز چالش‌ها و مشکلات مربوط به نقل و انتقال سرمایه نقدی سرمایه‌گذاران از طریق سیستم بانکی؛ پیشنهاد می‌گردد الف) سازمان سرمایه‌گذاری به عنوان متولی امر سرمایه‌گذاری خارجی، با همکاری بانک مرکزی، آخرین وضعیت ارتباطات بانکی با کشورهای سرمایه‌فرست را در اختیار استان‌ها قرار دهد. ب) بانک مرکزی علاوه بر انتقال ارز از طریق سیستم بانکی، ترتیبی اتخاذ نماید تا انتقال ارز از طریق صرافی‌های مجاز بانک مرکزی صورت پذیرفته و این سرمایه نقدی مورد پذیرش سازمان سرمایه‌گذاری قرار گیرد؛
۳. سرمایه‌گذاران خارجی که از سازمان سرمایه‌گذاری مجوز ماده ۶ قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی اخذ نموده‌اند، باید سرمایه اظهار خود در مجوز سرمایه‌گذاری را در دفاتر سازمان به ثبت برسانند به دلیل مشکلات موجود در نقل و انتقال سرمایه نقدی از طریق سیستم بانکی برخی از این سرمایه‌گذاران سرمایه نقدی خود را به غیر از شبکه بانکی و صرافی بانک به کشور منتقل نموده و سرمایه‌گذاری کرده‌اند اما این نوع ورود سرمایه مورد تایید سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران نمی‌باشد. پیشنهاد می‌گردد نظرات کارشناسان رسمی دادگستری و قوه قضائیه در خصوص ارزیابی سرمایه نقدی و غیرنقدی این نوع سرمایه‌ها ملاک عمل واقع گردد؛
۴. به دلیل عدم وجود مشوق‌های جذاب در قوانین موجود برای سرمایه‌گذاران خارجی؛ لزوم بازنگری قانون و آیین‌نامه تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی و ایجاد مشوق‌های ملموس‌تر برای سرمایه‌گذاران خارجی باید در دستور کار سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران قرار گیرد؛

۵. عدم وجود زیرساخت های مالی بین المللی در مناطق آزاد موجب عدم تمایل سرمایه گذاران خارجی برای آغاز فعالیت اقتصادی در این مناطق می شود. پیشنهاد می گردد ترتیبی اتخاذ گردد تا بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران با همکاری سایر دستگاه های ذی ربط نسبت به ایجاد شعب بانک های خارجی در مناطق آزاد اقدامات اساسی و لازم را انجام دهند؛
۶. به دلیل مواجه شدن مراکز خدمات سرمایه گذاری استان ها در طی رسیدگی و بررسی پرونده های سرمایه گذاران با ابهامات حقوقی، پیشنهاد می شود در چارت سازمانی این مراکز، کارشناس حقوقی نیز در نظر گرفته شود؛
۷. روند طولانی واگذاری و تغییر کاربری اراضی برای پروژه های مربوط به نیروگاه های خورشیدی و بادی یکی از مشکلات عمده در اجرای این پروژه ها می باشد. از این رو پیشنهاد می شود تعریف مجددی از فرایند و روند واگذاری اراضی ملی به متقاضیان از سوی دستگاه های ملی و استانی انجام پذیرد؛
۸. محاسبه قیمت اراضی ملی بر اساس ارزش منطقه ای در واگذاری این اراضی برای طرح های سرمایه گذاری که زمین بیشتر برای عملیاتی نمودن طرح نیاز می باشد (احداث نیروگاه های خورشیدی) که در این خصوص پیشنهاد می گردد موضوع نحوه محاسبه قیمت اراضی ملی در واگذاری اراضی برای طرح های سرمایه گذاری از طریق دستگاه های مربوطه پی گیری و تصمیمات لازم در این خصوص اتخاذ گردد.
۹. یکی از چالش های اساسی در حوزه طرح های نیروگاهی و انرژی های تجدیدپذیر غیرقابل قبول بودن قراردادهای خرید تضمینی برق از منابع انرژی تجدیدپذیر و پاک در بازارهای بین المللی و وجود نارسایی ها و مشکلات حقوقی در متن قرارداد "خرید تضمینی برق از منابع انرژی تجدیدپذیر و پاک" ارائه شده از سوی سازمان انرژی های تجدیدپذیر و بهره وری انرژی برق (ساتبا) می باشد به گونه ای که سرمایه گذاران قرارداد موجود را قرارداد استاندارد قابل عرضه در بازار سرمایه بین المللی ارزیابی نمی نمایند که در این راستا می توان به ارزیابی های انجام شده از سوی موسسات معتبر حقوقی تجارت بین الملل اروپایی (Dentons، Thommessen، ...) اشاره نمود که این امر متقاضیان اجرای این پروژه ها را با مشکلات عدیده ای مواجه نموده است از موارد عمده مطرح شده از سوی این شرکت ها می توان این موارد را ذکر نمود: کوتاه بودن دوره ساخت نیروگاه های بادی (تنها ۲ سال)؛ ارجاع داوری صرفاً به محاکم قضایی ایران در صورت بروز اختلاف و عدم تقبل حداقل حضور اتاق بازرگانی جهت حل اختلاف؛ عدم تضمین لازم در خصوص پرداخت به موقع هزینه

خرید برق؛ عدم شفافیت و وجود ابهامات متعدد در برخی بندها؛ امکان فسخ یک طرفه قرارداد توسط خریدار؛ عدم صراحت در خصوص طول مدت قرارداد؛ عدم رعایت موازن حقوقی در حق واگذاری و ... لذا پیشنهاد می گردد متن قرارداد فوق از سوی دستگاه های ذی ربط بازنگری شده و اصلاحات لازم در این خصوص صورت پذیرد.

۱۰. به دلیل نوسانات نرخ ارز قیمت خرید تضمینی برق اعلامی از سوی وزارت نیرو جذابیت چندانی برای سرمایه گذاران نداشته و از این رو به نظر می رسد لزوم بازنگری در قیمت خرید تضمینی برق نیروگاه های تجدیدپذیر و گازی ضروری باشد.

۱۱. متمرکز بودن امور مربوط به سرمایه گذاری برای طرح های زیربنایی در تهران روند واگذاری و عقد قرارداد طرح های بزرگ و زیربنایی را با مشکل مواجه نموده است. پیشنهاد می شود ترتیبی اتخاذ گردد تا دستگاه های استانی با محوریت شورای برنامه ریزی و توسعه استان نسبت به اجرایی نمودن طرح های زیربنایی اقدام نمایند و تصمیم گیری برای طرح های زیربنایی در استان اتخاذ گردد.

۱۲. عدم توانایی اغلب دستگاه های عمومی و یا دولتی متقاضی استفاده از فاینانس برای تأمین ۱۵ درصد سهم متقاضی.

۱۳. ترتیبی اتخاذ گردد که وزارت خانه های امور اقتصادی و دارایی، اطلاعات و امور خارجه و دبیرخانه شورای عالی ایرانیان خارج از کشور به منظور توسعه سرمایه گذاری خارجی در کشور و انجام امور مربوط به سرمایه گذاری با کشورهای هم سو و هم جوار و جذب سرمایه ی ایرانیان مقیم خارج از کشور، با همکاری سازمان مدیریت و برنامه ریزی و نهاد ریاست جمهوری نسبت به ایجاد آژانس های سرمایه گذاری و دفاتر نمایندگی سازمان سرمایه گذاری و کمک های اقتصادی و فنی ایران با تعیین استان های معین در کشورهای هدف اقدام نمایند.

۱۴. جهت تحقق تبلیغات با علم روز و نیز متناسب با پتانسیل ها و توانمندی های هر استان، افزایش بودجه مراکز خدمات سرمایه گذاری استان ها برای حضور در همایش ها و نمایشگاه های داخل و خارج از کشور ضروری به نظر می رسد.

۱۵. یکی از منابعی که کشور می تواند به توسعه و رشد اقتصادی استان کمک نمایند، شناسایی سرمایه گذاران خارجی توانمند و ایرانیان مقیم خارج از کشور جهت ترغیب ایشان به سرمایه گذاری در کشور می باشد؛ پیشنهاد می شود ترتیبی اتخاذ گردد تا نمایندگی ها و رایزن های اقتصادی ایران در سایر کشورها، شورای عالی ایرانیان مقیم خارج از کشور و اتاق های مشترک ایران با سایر

کشورها تعامل و همکاری مستمر را با مراکز خدمات سرمایه‌گذاری در تهیه بانک اطلاعاتی سرمایه‌گذاران کشورهای مبدأ و سرمایه‌گذاران ایرانی مقیم خارج از کشور با تأکید بر اهلیت و دارا بودن صلاحیت سرمایه‌گذاری در ایران به عمل آورند.

۱۶. یکی از راهکارهای اصلی بهبود محیط کسب و کار، توسعه دولت الکترونیک و ایجاد پنجره واحد سرمایه‌گذاری است که امکان ارائه خدمات و مجوزهای مورد نیاز متقاضیان سرمایه‌گذاری را به صورت برخط و با حداقل زمان ممکن و با تمرکز بخشیدن به مراجعات سرمایه‌گذاران در یک کانون واحد برای آنان فراهم کرده و در نهایت، منجر به بهبود بوروکراسی اداری و محیط کسب و کار در سطوح ملی و استانی می‌گردد. بنابراین، ارائه دستورالعمل اجرایی واحد در این خصوص توسط سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران و اجرای آن در سطح ملی، می‌تواند موجب تقویت سرمایه‌گذاری در کشور گردد.

۱۷. از جمله مشکلات اداری حال حاضر اتباع خارجی، طولانی بودن روند صدور مجوز سرمایه‌گذاران خارجی در خصوص اقامت می‌باشد. پیشنهاد می‌شود سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران روند اعطای اقامت سه ساله در خصوص اتباع خارجی را به استان‌ها تفویض اختیار نمایند.

۱۸. برای تحقق و پیشبرد هدفمند بازاریابی بین‌المللی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی پیشنهاد می‌گردد سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران به مطالعه کشورهای هدف و شناسایی ظرفیت‌ها، قوانین و مقررات آن‌ها و نیازهای سرمایه‌گذاران خارجی جهت بازاریابی بین‌المللی منطبق با نیازها و ظرفیت‌های شناسایی شده در کشور و استان‌ها پرداخته و براساس مطالعات صورت گرفته در خصوص کشورهای هدف و توانمندی‌ها و مزیت‌های استان، به تعریف کشور هدف با استان یا منطقه معین بپردازد؛

۱۹. پیشنهاد می‌شود به منظور حفظ بیشتر شأن و جایگاه سرمایه‌گذاران خارجی و پی‌گیری راحت‌تر امور سرمایه‌گذاران خارجی، برای آن دسته از سرمایه‌گذاران خارجی که دارای مجوز سرمایه‌گذاری خارجی از سوی سازمان سرمایه‌گذاری می‌باشند؛ کارت هوشمند الکترونیکی که در آن مشخصات هویتی به همراه مجوز اقامت و کد فراگیر ملی درج شده باشد، صادر گردد.

۲۰. عدم وجود اختیارات کافی در استان‌ها به منظور جذب سرمایه‌گذار: پیشنهاد می‌گردد با توجه به پتانسیل‌ها و شرایط هر استان و منطقه از کشور اختیاراتی به استان‌ها با محوریت شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان داده شود تا با تعریف معافیت‌ها و مشوق‌های منطقه‌ای و استانی از قبیل اعطای معافیت‌های مالیاتی،

- تعرفه های گمرکی، حق بیمه های کارفرمایان و ... بتوانند در راستای جذب بیش تر و بهینه سرمایه گذاران داخلی و خارجی اقدامات موثری به عمل آورند.
۲۱. سردرگمی و بلاتکلیفی سرمایه گذاران مخصوصاً سرمایه گذاران خارجی به سبب پیچیدگی مقررات بخش های مختلف و بوروکراسی حاکم بر دستگاه های دولتی به نظر می رسد یکی از ضعف های روند سرمایه گذاری خارجی در ایران می باشد که در این ارتباط پیشنهاد می شود بانک جامعی از قوانین و مقررات سرمایه گذاری و تجاری کشور به زبان های مختلف در قالب پکیج تهیه و در سایت نمایندگی های ج.ا.ایران در خارج از کشور، اتاق های بازرگانی، اتاق های مشترک و ... و پورتال ملی سرمایه گذاری (البته پورتال ملی باید طراحی و راه اندازی گردد) بارگذاری شود.
۲۲. پیشنهاد می گردد جهت انجام بهتر امور مربوط به سرمایه گذاری تفویض اختیار ماده ۳۵ آیین نامه اجرایی قانون تشویق و حمایت از سرمایه گذاری خارجی با موضوع "رسیدگی به امور سرمایه گذاران خارجی در خصوص صدور روادید، اجازه اقامت و صدور پروانه کار سه ساله سرمایه گذاران، مدیران و کارشناسان خارجی و بستگان درجه یک آنها به استان ها تفویض گردد.
۲۳. با توجه به این که ارتفاع از سطح دریا بر راندمان نیروگاه در ارتفاع های مختلف موثر است و ارتفاع بیش تر آن سبب کاهش راندمان و بازدهی آنها می شود، تعیین نرخ ثابت برای خرید تضمینی برق معقول نبوده و پیشنهاد می گردد وزارت نیرو نسبت به تعیین تعرفه های خرید تضمینی برق در مناطق مختلف کشور اقدام نماید.
۲۴. شهرک های صنعتی مشترک با کشورهای هم مرز می تواند به رشد و توسعه اقتصادی و جذب سرمایه گذاری خارجی کمک نماید که در این خصوص پیشنهاد می گردد بستر سازی مناسب به منظور ایجاد شهرک های صنعتی مشترک با کشورهای خارجی به خصوص کشورهای همسایه با توجه به پتانسیل های هر استان ایجاد گردد.

۱. تجارت خارجی استان

موقعیت و مزیت استان آذربایجان شرقی از لحاظ تجارت خارجی، آمار صادرات و واردات گمرکات استان و تراز بازرگانی تجارت استان در این فصل مورد بررسی قرار گرفته و پیشنهاداتی برای پیشرفت صادرات و واردات استان ارائه شده است.

۱-۱. سیاست‌های اقتصادی تجارت خارجی و جهت‌گیری‌های استان

بیشتر اقتصاددانان معتقدند که تجارت، موتور توسعه در جوامع امروزی است. آنان ادعا می‌کنند که تجارت بین الملل امکان بهره‌گیری از توانمندی‌های اقتصادی بالقوه را، با توجه به مزیت‌های نسبی موجود و قابل خلق، به وجود می‌آورد و علایم روشنی را برای سرمایه‌گذاری در طرح‌های اقتصادی سودآور و قابل رقابت در عرصه جهانی پدیدار می‌سازد. نظر به این که تجارت خارجی عامل مؤثری در شکل دادن به اقتصاد کشور است می‌تواند تمامی بخش‌های اقتصادی را تحت تأثیر قرار دهد. تجارت خارجی در ایران دو هدف اصلی را دنبال کرده است: از یک سو بر منافع اقتصادی کشور در راستای تأمین نیازمندی‌های عمومی تأکید دارد و از سوی دیگر، مکمل جنبه‌های خارجی رویه‌های فرهنگی و دیپلماتیک است و می‌تواند به عنوان یکی از ابزارهای جهانی شدن، زمینه‌ساز رقابت بین‌المللی و مشارکت کشورها در فعالیت‌های اقتصادی باشد.

در مورد جایگاه تجارت در اقتصاد ایران می‌توان گفت که از جمله مشخصه‌های اصلی اقتصاد ایران و خصوصاً تجارت خارجی، اتکای شدید آن به صادرات نفت است و افت و خیزهای قابل ملاحظه در عواید به دست آمده از نفت، موجبات بروز عدم تعادل ساختاری در بخش‌های گوناگون اقتصادی می‌شود.

۱-۲. بررسی وضعیت تحولات تجارت خارجی

استان آذربایجان شرقی با جمهوری‌های آذربایجان، نخجوان و ارمنستان مرز مشترک دارد و از طریق مرز بازرگان با کشور ترکیه نیز مرتبط است، که موجب ایجاد موقعیت استراتژیکی بسیار بالایی برای به وجود آمدن یک مرکز عمده تجاری بین‌المللی شده است.

تجارت از دو جنبه داخلی و خارجی قابل بحث است. از بابت تجارت داخلی، شهر تبریز به دلیل دارا بودن امتیازات و برتری‌های ویژه در منطقه شمال غرب کشور، دارا بودن بازار وسیع (به عنوان تأمین کننده اقلام مورد نیاز بازار در استان‌های اردبیل، زنجان، کردستان، آذربایجان غربی و خود استان) موقعیت ویژه جغرافیایی و مرکزیت سیاسی، اداری و اقتصادی، از مهم‌ترین مراکز فعالیت تجارت در استان

و کشور به شمار می‌رود. در ارتباط با تجارت خارجی، این استان به سبب موقعیت خاص استراتژیک و داشتن قابلیت‌های فراوان، مرکزی مناسب و با اهمیت برای فعالیت‌های تجارت خارجی است.

۱۰-۳. بررسی و تحلیل وضعیت شاخص‌ها و متغیرهای کلان تجارت خارجی

به عقیده اقتصاددانان رشد صادرات کشورها حداقل از دو طریق می‌تواند به توسعه و رشد اقتصادی آنان مدد برساند. افزایش صادرات اثر مستقیم بر درآمدهای ارزی کشورها داشته و از این طریق با تامین منابع ارزی کشورها امکان سرمایه‌گذاری‌های لازم جهت قرار گرفتن اقتصاد در مسیر رشد و توسعه را فراهم می‌سازد. از طرف دیگر توسعه صادرات امکان استفاده از امکانات بازارهای جهانی برای رشد تولیدات داخلی را مهیا نموده و از این طریق واحدها و بنگاه‌های تولیدی داخلی را قادر می‌سازد تا از محدودیت‌های بازار داخلی‌های یافته و با توسعه مقدار تولید به منظور صادرات بیشتر به بازارهای خارجی نیز بهره کافی ببرند.

جدول ۶۲. وضعیت صادرات استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان		استان		سهم کشوری (درصد)		متوسط قیمت کالای صادراتی ^{۱۳}	
		وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	وزن	ارزش	استان	کشور
۱۳۹۵		۱۱۵۰	۱۰۳۱	۰.۸۹	۲.۳۴	۸۹۶.۵۲	۳۳۹.۰۷
۱۳۹۶		۱۵۰۵	۱۲۳۳	۱.۱۳	۲.۶۲	۸۱۹.۲۶	۳۵۳.۵۶
درصد رشد		۳۰.۸۶	۱۹.۵۹	۲۷.۱۹	۱۱.۹۷	-۸.۶۲	۴.۲۷

مأخذ: گمرکات استان آذربایجان شرقی

صادرات در اقتصاد ایران، در دو قالب صادرات نفتی و غیرنفتی تقسیم بندی می‌شود. صادرات نفتی حجم زیادی (بیش از ۷۰ درصد) از صادرات کل کالا و

۱۳. متوسط قیمت کالای صادراتی، بیانگر ارزش دلاری یک واحد از کالای صادر شده می‌باشد. هر چه مقدار این شاخص بیشتر باشد نشانگر این است که کالای صادراتی ارزش افزوده بیشتری ایجاد نموده است و برعکس؛ مقدار کم این شاخص بیانگر ایجاد ارزش افزوده کم (صدور مواد اولیه و خام) می‌باشد.

خدمات را تشکیل می دهد. به طور کلی صادرات غیرنفتی همواره در ایران به عنوان پسماند مصرف داخلی مطرح بوده و صادرات کالاهای سنتی و کشاورزی و مصرفی همواره بخش اعظم صادرات ایران را تشکیل داده است. بررسی آمارها نشان می دهد که میزان صادرات استان با ۳۰.۸۶ درصد رشد به ۱۵۰۵ هزار تن و میزان ارزش آن با ۱۹.۵۹ درصد رشد به ۱۲۳۳ میلیون دلار رسیده است.

در سال ۱۳۹۶ قیمت متوسط کالای صادراتی در استان، ۸۱۹.۲۶ دلار به ازای یک تن از کالاهای صادر شده می باشد که نسبت به رقم ۸۹۶.۵۲ دلاری سال قبل ۸.۶۲ درصد کاهش داشته است.

تحقیقات نشان می دهد تجارت خارجی از طریق واردات کالاهای سرمایه ای و واسطه ای می تواند نرخ رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه را افزایش دهد، در حالی که واردات کالاهای مصرفی نتوانسته تاثیر به سزایی در رشد اقتصادی داشته باشد. می توان گفت به علت پایین بودن قیمت نسبی کالاهای سرمایه ای در کشورهای توسعه یافته در مقایسه با کشورهای در حال توسعه، این امکان برای کشورهای در حال توسعه میسر می شود تا با واردات این کالاهای، ضمن بهره مندی از انتقال فناوری کشورهای طرف تجاری خود، زمینه رشد اقتصادی را بیشتر فراهم آورند. در این راستا اتخاذ سیاست های اقتصادی و بازرگانی برای افزایش کیفیت کالاهای و خدمات داخلی و متناسب شدن با کیفیت جهانی منجر شده است، که این عامل تأثیر بسزایی در کاهش واردات کالاهای مصرفی خواهد داشت.

جدول ۶۳. وضعیت واردات استان آذربایجان شرقی طی سال های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	استان		سهم کشوری (درصد)		متوسط قیمت کالای وارداتی	
	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	وزن	ارزش	استان	کشور
۱۳۹۵	۵۶۶	۱۲۰۹	۱.۶۹	۲.۷۷	۲۱۳۶.۰۴	۱۳۰۷.۹۴
۱۳۹۶	۴۹۱	۱۰۷۵	۱.۲۶	۱.۹۸	۲۱۸۹.۴	۱۴۰۱.۵۵
درصد رشد	-۱۳.۲۵	-۱۱.۰۸	-۲۵.۴۴	-۲۸.۵۲	۲.۵	۷.۱۶

مأخذ: گمرکات استان آذربایجان شرقی

بررسی آمار واردات استان در سال ۱۳۹۶ نشان می‌دهد که وزن واردات با ۱۳.۲۵ درصد کاهش به ۴۹۱ هزار تن کاهش یافته و ارزش واردات نیز با ۱۱.۰۸ درصد کاهش به ۱۰۷۵ میلیون دلار رسیده است.

در سال مزبور قیمت متوسط کالای وارداتی در استان، ۲۱۸۹.۴ دلار به ازای هر تن کالای وارد شده می‌باشد که نسبت به مدت مشابه سال قبل ۲.۵ درصد رشد داشته است. هم‌چنین بررسی مقایسه‌ای نشان می‌دهد در سال ۱۳۹۶ قیمت متوسط کالاهای صادراتی کمتر از قیمت متوسط کالاهای وارداتی در استان می‌باشد و این نشان می‌دهد که میزان خروج ارز از استان به ازای واردات یک تن کالا، بیشتر از ارز وارد شده به استان در ازای صادرات یک تن کالا می‌باشد.

جدول ۶۴. میزان تراز بازرگانی کشور و استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد رشد
کشور	۳۵۸	-۷۴۷۷	-۲۱۸۹
استان آذربایجان شرقی	-۱۷۸	۱۵۸	۱۸۹

مأخذ: گمرکات استان آذربایجان شرقی

یکی از شاخص‌های ارزیابی وضعیت تجارت یک کشور، تراز تجاری یا تفاضل واردات از صادرات است. تراز تجاری مثبت به معنای بیش‌تری گرفتن صادرات از واردات و بالعکس می‌باشد. معمولاً اقتصادهای جهان تلاش می‌کنند تا روند بلند مدت تجارت آنها در جهت بهبود تراز تجاری ضمن افزایش واردات متناسب با نیازهای رشد و توسعه اقتصادی آنها باشد. تجربه نشان داده که عامل خالص صادرات و واردات، نقش اساسی در تامین رشد اقتصادی برخی از کشورها دارا بوده است و بهبود تراز تجاری از محل افزایش صادرات و یا کاهش واردات قابل حصول است.

بررسی آمار صادرات و واردات نشان می‌دهد که تراز بازرگانی استان از ۱۷۸- میلیون دلار در سال ۱۳۹۵ به ۱۵۸ میلیون دلار در سال ۱۳۹۶ رسیده است که ۱۸۹ درصد رشد داشته است. در حالی که میزان این شاخص برای کشور در سال ۱۳۹۶ معادل ۷۴۷۷- میلیون دلار می‌باشد که رشدی منفی معادل ۲۱۸۹ درصد داشته است.

۱۰-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

با توجه به نقش ویژه استان‌های مرزی در دستیابی به استراتژی‌های توسعه صادرات، عملکرد این استان‌ها در زمینه تجارت خارجی بسیار حائز اهمیت می‌باشد. استان آذربایجان شرقی به سبب موقعیت خاص ژئوپلیتیکی و داشتن قابلیت‌های فراوان، مرکزی مناسب برای تجارت خارجی به شمار می‌رود لذا در راستای بهبود تجارت در این استان توصیه می‌شود:

- توسعه و تقویت زیرساخت‌های بازرگانی با تاکید بر منطقه آزاد ارس و مناطق ویژه اقتصادی و موقعیت تبریز به عنوان یکی از مراکز تخلیه و توزیع و مبادلات ملی و بین‌المللی؛
- تخصیص اعتبار متناسب جهت تجهیز گمرکات به دستگاه‌های پیشرفته بازرسی از جمله دستگاه‌های X-ray کامیونی و دستگاه‌های مواد یاب و ...
- جلوگیری از صادرات مواد اولیه در راستای بهبود رابطه مبادله و تاکید بر صادرات کالای‌های با تکنولوژی بالا و ارزش افزوده بیشتر؛
- ایجاد تعامل و تبادل اطلاعات فی‌مابین گمرکات کشورهای مختلف با گمرک ایران؛
- بازرنگری در ارتباط با تعداد مراجع تصمیم‌گیری و ارائه راهبرد و سیاست‌های مشخص در امور بازرگانی و اقتصادی کشور؛
- بازرنگری در شرایط و مقررات مربوط به مناطق آزاد و ویژه در راستای جلوگیری از گسترش معضل قاچاق؛
- سامان‌دهی وضعیت انبارهای سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی جهت جلوگیری از رسوب کالاهای متروکه در گمرکات کشور؛
- تقویت زیرساخت‌های اقتصادی استان جهت کاهش هزینه‌های حمل و نقل.

۱۱. بازار سرمایه استان

شاخص‌های بورس، تعداد و ارزش سهام معامله شده در بورس منطقه‌ای استان و وضعیت داد و ستد به تفکیک شرکت‌های کارگزاری از اهم مطالب این فصل می‌باشد.

۱-۱۱. سیاست‌های اقتصادی بازار سرمایه و جهت‌گیری‌های استان

بازار سرمایه به عنوان یکی از رکن‌های بازار مالی نقش به‌سزایی در بسیج امکانات مالی و سرمایه‌ای در جهت تخصیص بهینه منابع به منظور رشد و توسعه اقتصادی کشورها دارد. نقش و اهمیت نظام مالی در فرآیند رشد و توسعه اقتصادی کشورها به‌صورتی است که می‌توان تفاوت اقتصادهای توسعه یافته و توسعه نیافته را در درجه کارآمدی و کارایی نظام مالی آنها جست‌وجو کرد.

رشد غیرتورمی بلندمدت اقتصادی و افزایش تولید و اشتغال، نیازمند تجهیز منابع مالی و تخصیص بهینه آنها در اقتصاد ملی است و این مهم با کمک بازارهای مالی سازمان یافته و متشکل و کارآمد که در آن تنوع ابزارهای مالی و شفافیت اطلاعات وجود دارد، میسر خواهد بود. در ادبیات اقتصادی سرمایه به منزله رگ حیات یک نظام اقتصادی تلقی شده و میزان رشد و توسعه اقتصادی در گرو انباشت و بهره‌وری اقتصاد است و این دو به چگونگی فرآیند سرمایه‌گذاری بستگی دارد. در زمینه رشد و توسعه اقتصادی به موسسات پولی و اعتباری و بازار اوراق بهادار که ارکان اصلی بازارهای مالی هستند، می‌توان اشاره کرد که این موسسات نقش به‌سزایی در تامین سرمایه‌های اقتصادی و بهره‌وری دارند.

۲-۱۱. بررسی وضعیت تحولات بازار سرمایه

تالار بورس اوراق بهادار آذربایجان شرقی به عنوان دومین تالار بورس منطقه‌ای ایران در تاریخ ۲۲ مهر ۱۳۸۲ در تبریز افتتاح شده است. بورس منطقه‌ای آذربایجان شرقی زیر نظر بورس اوراق بهادار تهران فعالیت می‌نماید و تمامی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس تهران و فرابورس ایران در این تالار قابل معامله می‌باشند. از جمله اوراق بهادار قابل معامله در این تالار می‌توان به سهام شرکت‌ها، اوراق حق تقدم خرید سهام، اوراق مشارکت، اوراق صکوک، واحدهای صندوق‌های مشترک سرمایه‌گذاری، اوراق صندوق‌های زمین و ساختمان، اوراق مشتقه، اوراق تسهیلات مسکن، قراردادهای آتی تک‌سهام، آتی سبد سهام، اختیار معامله سهام، اختیار فروش تبعی و... را نام برد.

۱۱-۳. وضعیت شاخص‌های بازار سرمایه

بررسی آمارها نشان می‌دهد که شاخص کل با ۲۴.۷ درصد افزایش به ۹۶۲۸۹.۹ واحد در سال ۱۳۹۶ رسیده است و بازدهی مثبت بورس را نشان می‌دهد.

جدول ۶۵. شاخص‌های بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶	درصد رشد
شاخص کل ^{۱۴}	۷۷۲۳۰	۹۶۲۸۹.۹	۲۴.۷
شاخص صنعت ^{۱۵}	۶۶۱۰۰.۴	۸۶۰۸۱.۷	۳۰.۲
شاخص مالی ^{۱۶}	۱۳۱۸۶۵	۱۱۹۱۷۵	-۹.۶

مأخذ: بورس منطقه‌ای استان آذربایجان شرقی

شاخص صنعت با ۳۰.۲ درصد افزایش، ۸۶۰۸۱.۷ واحد را در سال ۱۳۹۶ به خود اختصاص داده است. شاخص مالی نیز با رشد منفی ۹.۶ درصدی به ۱۱۹۱۷۵ واحد در سال ۱۳۹۶ رسیده است. بنابراین بخش صنعت و بخش مالی در سال ۱۳۹۶ به ترتیب دارای بازده مثبت و منفی بوده است.

در سال ۱۳۹۶ ارزش سهام معامله شده بورس منطقه‌ای آذربایجان شرقی با ۲۹.۷ درصد افزایش به ۱۸۷۲۱ میلیارد ریال و حجم سهام معامله شده با ۳ درصد کاهش به ۵۶۵۴ میلیون سهم رسیده است.

۱۴. شاخص کل که به آن شاخص قیمت و بازده نقدی هم می‌گویند، بیانگر سطح عمومی قیمت و سود سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس است، به بیان ساده‌تر، تغییرات شاخص کل در واقع بیانگر میانگین بازدهی سرمایه‌گذاران در بورس است. بنابراین افزایش شاخص کل، لزوماً به معنای سودآوری سهام همه شرکت‌های حاضر در بورس نیست، همانطور که کاهش شاخص کل نیز لزوماً به معنای ضرردهی سهام همه شرکت‌ها در بورس نیست، زیرا همانگونه که گفته شد، شاخص کل، بیانگر میانگین بازدهی بورس است.

۱۵. به‌صورت کلی تمامی شرکت‌های بورسی در دو بخش صنعتی و مالی تقسیم می‌شوند. در بخش صنعتی شرکت‌های تولیدی و صنعتی نظیر مخابرات، خودروسازی، سیمان، پتروشیمی و ... قرار دارند. شاخص صنعت نشان‌دهنده میانگین تغییرات قیمت سهام شرکت‌های فعال در بخش صنعت می‌باشد.

۱۶. به‌صورت کلی تمامی شرکت‌های بورسی در دو بخش صنعتی و مالی تقسیم می‌شوند. در بخش مالی بانک‌ها، شرکت‌های سرمایه‌گذاری، بیمه و ... حضور دارند. شاخص مالی نشان‌دهنده میانگین تغییرات قیمت سهام شرکت‌های فعال در بخش مالی می‌باشد.

جدول ۶۶. آمار داد و ستد بورس منطقه‌ای آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶	درصد رشد
ارزش سهام معامله شده (میلیارد ریال)	۱۴۴۲۹	۱۸۷۲۱	۲۹.۷
حجم سهام معامله شده (میلیون سهم)	۵۸۲۶	۵۶۵۴	-۳
تعداد کدهای معاملاتی ایجاد شده ^{۱۷}	۵۸۱۶	۸۸۱۹	۵۱.۶

مأخذ: بورس منطقه‌ای استان آذربایجان شرقی

براساس آمارهای ارائه شده بورس منطقه ای استان، کدهای معاملاتی ایجاد شده با افزایش ۵۱.۶ درصدی عدد ۸۸۱۹ کد را به خود اختصاص داده است.

جدول ۶۷. ارزش داد و ستد در بورس منطقه‌ای آذربایجان شرقی به تفکیک شرکت‌های کارگزاری طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ (میلیارد ریال)

عنوان	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶	درصد رشد
آرمان تدبیر نقش جهان	۲۱۲	۴۲۴	۹۹.۹
آگاه	۱۵۱	۰	-
ایستایس پویا	۱۱۲۹	۲۷۳۲	۱۴۲
بانک صنعت و معدن	۱۳۳	۲۲۶	۷۰.۷
بانک آینده	۱۲۹	۸۴	-۳۴.۷
بانک تجارت	۱۶۴۸	۳۶۶۲	۱۲۲.۳
بانک توسعه صادرات	۱۳۱	۲۷۷۱	۲۰۱۲.۶
بانک رفاه	۳۲۴	۳۶۱	۱۱.۳
بانک سپه	۳۱۹	۳۳۳	۴.۲
بانک صادرات	۱۴۹	۹۴	-۳۷

۱۷. کد معاملاتی، شناسه مشتری جهت انجام معامله اوراق بهادار در سامانه معاملات است. این شناسه به صورت حروف، عدد و یا ترکیبی از هر دو می‌باشد.

جدول ۶۷. ارزش داد و ستد در بورس منطقه‌ای آذربایجان شرقی به تفکیک شرکت‌های کارگزاری طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ (میلیارد ریال)

عنوان	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶	درصد رشد
بانک کارآفرین	۱۷۳۵	۲۱۵	-۸۷.۶
بانک کشاورزی	۸۸۶	۷۲۸	-۱۷.۸
بانک مسکن	۲۸۷	۲۶۰	-۹.۶
بانک انصار	۲۰۳	۶۵	-۶۸
بانک انصار ۲	۱۵	۷	-۵۴
بانک ملی	۲۶۷	۵۵۱	۱۰۶.۸
برهان سهند	۳۷	۴۹	۳۴.۷
برهان سهند ۲	۰	۰	۰
بهگزین	۲۵۷	۳۳۰	۲۸.۵
بهمن	۱۷۷	۲۴۲	۳۷.۱
پگاه یاوران نوین	۸۸	۱۳۴	۵۱.۶
پارس نمودگر	۷	۰	-
پیشگامان بهرپور	۳۵	۱۱۲	۲۲۴
توسعه سرمایه دنیا	۲۷۱	۲۱۴	-۲۰.۷
توسعه سرمایه دنیا ۲	۲۵۰	۰	-
توسعه سهند	۳۲۳	۲۲۱	-۳۱.۵
توسعه سهند ۲	۶	۳	-۵۲.۷
توسعه سهند ۳	۱۲۹	۶۱	-۵۲.۸
توسعه سهند مراغه	۵۱	۱۷	-۶۶.۳
حافظ	۱۸۱	۱۳۷	-۲۴
رضوی	۶۹۹	۶۹۳	-۰.۸
رضوی مرند	۲۸	۰	-

جدول ۶۷. ارزش داد و ستد در بورس منطقه‌ای آذربایجان شرقی به تفکیک شرکت‌های کارگزاری طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ (میلیارد ریال)

عنوان	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶	درصد رشد
سپهر باستان	۳۶۳	۲۸۴	-۲۱.۶
سرمایه‌گذاری ملی	۳۷۰	۳۲۹	-۱۱.۱
سرمایه و دانش - تالار اختصاصی	۷۹	۱۸۵	۱۳۴.۲
سرمایه و دانش	۳۷۰	۱۵۱	-۵۹.۱
سرمایه و دانش ۳	۶۱	۹۷	۵۹.۱
سهام آشنا	۲۶۱	۴۰	-۸۴.۵
سی ولکس کالا	۴۲	۱۵۳	۲۶۲.۲
صبا جهاد	۰	۰	۰
فارابی	۸۶۰	۷۴۷	-۱۳.۲
فارابی ۲	۶۷	۲۶۷	۲۹۹.۸
مبین سرمایه	۳۱۴	۲۷۰	-۱۳.۹
مدیر آسیا	۱۴۳	۱۲۸	-۱۰.۴
مشاوران سهام	۱۶	۱۴	-۱۳.۳
مفید	۹۷	۱۰۲	۵.۴
مفید ۲	۶۸	۱۱۱	۶۳.۸
نواندیشان بازار سرمایه	۳۷۶	۲۹۵	-۲۱.۵
نهایت نگر	۵۰۸	۶۷۴	۳۲.۸
نهایت نگر ۲	۱۶۶	۱۰۵	-۳۶.۸
نهایت نگر ۴	۱۵	۴۲	۱۸۷.۴

مأخذ: بورس منطقه‌ای استان آذربایجان شرقی

بازار سرمایه می‌تواند نقش مهمی در تأمین مالی فعالیت‌های بنگاه‌های اقتصادی و بودجه دولت ایفا نماید. لذا تأمین مالی غیرتورمی بنگاه‌ها و بودجه دولت از بازار سرمایه برای ایجاد تحرک در اقتصاد و خروج غیرتورمی از رکود یکی از نیازهای

مهم اقتصاد کشور است. جدول بالا نشانگر آمار داد و ستد در بورس منطقه‌ای به تفکیک شرکت‌های کارگزاری می‌باشد. تمامی سهامداران و معامله‌گران در بازار سهام بایستی معاملات بورس را از طریق سامانه معاملات کارگزار انجام دهند. در واقع کارگزار بورس یک شرکت حقوقی است که بستر انجام معاملات بورس را برای سهامداران فراهم می‌کند. شرکت‌های کارگزار بورس برای انجام فعالیت‌های خود باید مجوزهای لازم را از سازمان بورس اوراق بهادار تهران دریافت کنند. نقش کارگزاری‌ها این است که بستر انجام معاملات را برای سهامداران فراهم می‌کنند، از طرفی فرآیند پذیرش افراد برای فعالیت در بازار بورس را به عهده دارند. یک شرکت کارگزار بورس خدمات متنوعی به سهامداران ارائه می‌کند. بررسی کارگزاری‌ها نشان می‌دهد که بانک تجارت بیشترین ارزش داد و ستد را طی سال ۱۳۹۶ داشته و بانک توسعه صادرات بیشترین رشد را در بین کارگزاری‌ها دارد.

۱۱-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

اهمیت روزافزون بازار سرمایه در نظام تامین مالی، لزوم ایجاد زیرساخت‌های مناسب جهت تشویق سرمایه‌گذاران را بیش از پیش نمایان می‌سازد. بنابراین در راستای توسعه این بخش پیشنهاد می‌گردد:

- مدیریت و نظارت مستقیم بورس منطقه‌ای بر خدمت‌رسانی شرکت‌های تحت نظارت سازمان بورس و اوراق بهادار؛
- مسئولیت نظارت مستقیم بورس منطقه‌ای بر فعالیت‌های شرکت سپرده‌گذاری مرکزی در استان به دلیل مشکلات سهام‌داران در ارتباط با فعالیت شرکت‌های مذکور در استان از قبیل تسهیل و سرعت بخشی به فرآیند اصلاح مشخصات، انتقالات قهری و قانونی، وثیقه، توقیف، مفقودی، گردش معاملات، وضعیت دارایی و ...؛
- تفویض اختیار به بورس منطقه‌ای جهت برخورد و ممانعت از تخلفات قانونی، اداری و رفتاری و بررسی رسمی و موثر شکایات واصله از کارگزاران و نظارت و بازرسی فعالیت دفاتر، تالارهای اختصاصی، شعب و نمایندگی شرکت‌های کارگزاری حوزه استان براساس دستورالعمل‌های مربوطه؛
- دسترسی‌های لازم از شرکت مدیریت فناوری به بورس منطقه‌ای برای دسترسی و امکان تهیه گزارش‌های آماری از سیستم معاملات به صورت مستقیم، ایجاد سیستم مونیتورینگ وضعیت خطوط دیتا مرتبط با حوزه استان، به‌روزرسانی سیستم تابلوهای نمایش قیمت و ..؛

- نظارت استانی بر انتشار اوراق بهادار و جلوگیری از انتشار بی ضابطه اوراق به منظور نظارت بر شفافیت انتشار اوراق بهادار و جلوگیری از تضییع حقوق سرمایه گذاران استانی؛
- تفویض اختیار به بورس منطقه‌ای جهت بررسی، ثبت و صدور مجوز عرضه عمومی اوراق بهادار قابل انتشار و تعامل با اداره ثبت شرکت‌ها و سایر مراجع ذیصلاح استانی؛
- تفویض اختیار گزارش، بررسی و رسیدگی فعالیت اشخاص حقیقی و حقوقی که بدون اخذ مجوزهای مربوطه به فعالیت‌های مرتبط با معامله اوراق بهادار و کارگزاری در استان اقدام می‌کنند توسط بورس منطقه‌ای؛
- ارتقا سطح سواد مالی سرمایه گذاران در بازار سرمایه برای جذب هر چه بهتر نقدینگی موجود در کشور و هم‌چنین سرمایه‌گذاری عقلایی سرمایه گذاران؛
- جذب سرمایه‌های خارجی از طریق بازار سرمایه از طریق راه‌اندازی بورس انرژی، رینگ‌های صادراتی در بورس کالا و

۱۲. صنعت بیمه استان

در این فصل وضعیت آماری شاخص‌های صنعت بیمه استان از قبیل حق بیمه، خسارت پرداختی، نسبت خسارت و ... مورد بحث قرار گرفته و پیشنهادات لازم ارائه شده است.

۱۲-۱. سیاست‌های اقتصادی صنعت بیمه و جهت‌گیری‌های استان

صنعت بیمه یکی از مهم‌ترین ارکان توسعه اقتصادی کشورها می‌باشد. در کشورهای مختلف از بیمه به عنوان ابزاری جهت مدیریت ریسک استفاده می‌گردد. با توجه به روند خصوصی سازی نهادهای مالی از جمله صنعت بیمه که اخیراً در کشور با جدیت آغاز شده است جایگاه آن در بازارهای مالی بیش از گذشته نمایان گشته است. صنعت بیمه که قریب یک قرن پیش پا به ایران گذاشت کماکان صنعتی نوپا محسوب شده و علی‌رغم زحمات و تلاش‌های فراوان مسئولین و دست‌اندرکاران امر جهت اعتلای آن و افزایش روز افزون استقبال آحاد مردم از خرید انواع بیمه‌نامه‌های ارائه شده توسط شرکت‌های بیمه، هم‌چنان نیازمند اطلاع‌رسانی گسترده و فرهنگ سازی جهت فراهم نمودن زیرساخت‌های مناسب به منظور بهره‌گیری کلیه اقشار جامعه از مزایای بی‌نظیر انواع بیمه‌نامه‌ها می‌باشد. در حال حاضر صنعت بیمه ایران در مقایسه با بخش‌های مشابه در کشورهای رو به توسعه از کمبودهای راهبردی برخوردار است.

۱۲-۲. بررسی وضعیت تحولات صنعت بیمه

امروزه بیمه در تسهیل و رونق فعالیت‌های اقتصادی در جامعه نقش اساسی دارد و این صنعت در اقتصاد و بازار سرمایه یکی از بخش‌های پیشرو و مهم است. در شرایط فعلی بیمه و بانکداری از ملزومات اقتصاد مدرن بوده و هرگونه فعالیت اقتصادی بدون پشتوانه این دو ناموفق خواهد بود. براین اساس به نظر می‌رسد ارتقای جایگاه صنعت بیمه در اقتصاد ملی ضروری باشد و با این رویکرد از یک سو می‌توان بعد حمایتی آن را در اقتصاد بهبود بخشید و از دیگر سو منابع بیشتری را برای سرمایه‌گذاری‌های این بخش ایجاد کرد. در سال‌های گذشته تلاش مجموعه دست‌اندرکاران صنعت بیمه و به ویژه نهاد نظارتی بیمه یعنی بیمه مرکزی ایران منجر به توفیق بزرگی در این صنعت و افزایش نرخ نفوذ بیمه‌ای به عنوان مهم‌ترین شاخص گسترش بیمه در اقتصاد شده است. اما ضروری است توسعه صنعت بیمه برای شکوفایی اقتصاد کشور، از طریق ارائه پوشش‌های بیمه‌ای مختلف و مناسب برای رفع نگرانی سرمایه‌گذاران و افزایش رفاه خانواده‌ها صورت

پذیرد. در واقع بسط و گسترش بیمه نیاز به یک کار فرهنگی طولانی مدت و فرهنگ سازی در جامعه دارد که مجموعه راهکارهای مناسبی در این راستا برای صنعت بیمه به منظور تعمیق بیشتر فرهنگ بیمه در جامعه از سوی متولیان و دست اندرکاران امر دنبال می‌شود.

۱۲-۳. بررسی و تحلیل شاخص‌های کلان صنعت بیمه

جدول ۶۸: شاخص‌های صنعت بیمه آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

رتبه کشوری	سهم کشوری	درصد رشد	۱۳۹۶	۱۳۹۵	عنوان
۶	۳.۸۸	۲۱.۵۷	۱۳۳۹۴	۱۱۰۱۸	حق بیمه تولیدی ^{۱۸} (میلیارد ریال)
۸	-	۲۰.۷۱	۳.۳۸	۲.۸	حق بیمه سرانه (میلیون ریال)
۶	۳.۷۳	۱۸.۱۴	۸۱۰۰	۶۸۵۷	خسارت پرداختی ^{۱۹} (میلیارد ریال)
۳	-	۵.۷۵	۲.۷۶	۲.۶۱	ضریب نفوذ بیمه ^{۲۰} (درصد)

مأخذ: سالنامه آماری صنعت بیمه کشور در سال ۱۳۹۵ و محاسبات کارشناسی

حق بیمه تولیدی استان در سال ۱۳۹۶ مبلغ ۱۳۳۹۴ میلیارد ریال (۳.۸۸ درصد سهم و رتبه ششم کشوری) بوده است که نسبت به رقم ۱۱۰۱۸ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۵ حدود ۲۱ درصد رشد نشان می‌دهد.

حق بیمه سرانه در سال ۱۳۹۶ برابر ۳.۳۸ میلیون ریال (رتبه هشتم کشور) بوده که نسبت به رقم ۲.۸ میلیون ریالی سال ۱۳۹۵ حدود ۲۰ درصد رشد داشته است.

در سال ۱۳۹۶ میزان خسارت پرداختی استان مبلغ ۸۱۰۰ میلیارد ریال (۳.۷۳ درصد سهم و رتبه ششم کشوری) بوده است که نسبت به مبلغ ۶۸۵۷ میلیارد ریالی سال ۱۳۹۵ حدود ۱۸ درصد رشد داشته است.

۱۸. منظور از حق بیمه تولیدی، بیمه‌نامه‌هایی است که توسط موسسات بیمه صادر شده‌اند.

۱۹. منظور از خسارت پرداختی، خسارت‌هایی است که طی دوره مورد بررسی توسط شرکت‌های بیمه پرداخت شده است.

۲۰. شاخص ضریب نفوذ بیمه از تقسیم حق بیمه تولیدی به تولید ناخالص داخلی به دست می‌آید و نشان دهنده تحرک صنعت بیمه در مقایسه با بخش‌های دیگر استان است.

ضریب نفوذ بیمه استان در سال ۱۳۹۶ با ۲.۷۶ درصد رتبه سوم کشور را به خود اختصاص داده است.

جدول ۶۹. حق بیمه و خسارت پرداختی به تفکیک شرکت‌های بیمه استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ (میلیارد ریال)

عنوان	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶	درصد رشد	سهم استانی
ایران	حق بیمه تولیدی	۴۷۷۴	۴۹۸۸	۳۷.۲۴
	خسارت پرداختی	۳۲۹۸	۳۹۱۷	۴۸.۳۶
آسیا	حق بیمه تولیدی	۱۷۰۴	۱۹۰۲	۱۴.۲
	خسارت پرداختی	۱۰۶۱	۱۲۲۶۱	۱۵.۱۴
البرز	حق بیمه تولیدی	۵۵۷	۶۷۰	۵
	خسارت پرداختی	۳۶۹	۴۲۶	۵.۲۶
دانا	حق بیمه تولیدی	۸۴۴	۹۰۸	۶.۷۸
	خسارت پرداختی	۵۴۲.۴	۵۴۱.۹	-۰.۰۸
سایر شرکت‌ها	حق بیمه تولیدی	۳۱۳۸	۴۹۲۶	۳۶.۷۸
	خسارت پرداختی	۱۵۸۶	۱۹۸۹	۲۴.۵۵

مأخذ: سالنامه آماری صنعت بیمه کشور در سال ۱۳۹۶ و محاسبات کارشناسی

شرکت بیمه ایران در سال ۱۳۹۶ به ترتیب با ۴۹۸۸ میلیارد ریال و سهم ۳۷.۲۴ درصد در استان بیش‌ترین حق بیمه تولیدی را دارا می‌باشد. هم‌چنین این شرکت بیمه‌ای در خصوص خسارت پرداختی با ۳۹۱۷ میلیارد ریال و سهم ۴۸.۳۶ درصدی در استان نسبت به سایر شرکت‌های بیمه پیش‌تاز بوده است.

بیمه البرز با رقم ۶۷۰ میلیارد ریال و با سهم ۵ درصدی در استان در سال ۱۳۹۶ کم‌ترین حق بیمه تولیدی را داشته است و میزان خسارت پرداختی این شرکت بیمه با ۴۲۶ میلیارد ریال و سهم ۵.۲۶ درصدی کم‌ترین میزان خسارت پرداختی را در بین شرکت‌های بیمه استانی دارا می‌باشد.

۴-۱۲. بررسی و تحلیل شاخص‌های عملکردی شرکت‌های بیمه
جدول ۷۰. نسبت خسارت^{۲۱} بیمه به تفکیک شرکت‌های بیمه‌ای دولتی و خصوصی
طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ (درصد)

عنوان	رقم سال ۱۳۹۵	رقم سال ۱۳۹۶
ایران	۶۹.۰۸	۷۸.۵۴
آسیا	۶۲.۲۷	۶۴.۴۸
البرز	۶۶.۱۷	۶۳.۶۲
دانا	۶۴.۲۶	۵۹.۶۷
سایر	۵۰.۵۴	۴۰.۳۷
کل صنعت بیمه استان	۶۲.۲۳	۶۰.۴۸

مأخذ: سالنامه آماری صنعت بیمه کشور در سال ۱۳۹۶ و محاسبات کارشناسی

جدول ۷۱. متوسط تعداد مراکز بیمه برای هر نقطه شهری طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	رقم سال ۱۳۹۵	رقم سال ۱۳۹۶	درصد رشد
تعداد نقاط شهری	۸۲	۸۲	۰
تعداد شعب شرکت‌های بیمه دولتی	۱۳	۱۳	۰
تعداد شعب شرکت‌های بیمه خصوصی	۳۹	۴۲	۱۰
متوسط تعداد مراکز بیمه برای هر نقطه	۲۷	۳۵	۱۲

مأخذ: سالنامه آماری صنعت بیمه کشور در سال ۱۳۹۶ و محاسبات کارشناسی

طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ تعداد شعب بیمه دولتی رشدی نداشته و متوسط تعداد مراکز بیمه برای هر نقطه شهری ۳۵ بوده که نسبت به سال قبل ۱۲ درصد افزایش یافته است.

۲۱. نسبت خسارت، حاصل تقسیم خسارت پرداختی به حق بیمه تولیدی برحسب درصد است.

۱۲-۵. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

- با توجه به نقش مهم و حساس بیمه در رشد و توسعه اقتصادی خصوصا در کشورهای در حال توسعه، پیشنهادات زیر می‌تواند راهگشا باشد:
- افزایش نرخ حق بیمه مناسب با افزایش تعرفه‌های پوششی از سوی نهادهای حاکمیتی؛
 - نظارت گسترده و قوی بر عملکرد تمامی شرکت‌های بیمه توسط بیمه مرکزی و دیگر نهادهای ناظر به منظور جلوگیری از تخلفات به‌ویژه در بحث نرخ‌شکنی؛
 - همکاری تمام شرکت‌های بیمه‌ای در جهت معرفی و فرهنگ‌سازی مقوله بیمه در جامعه با استفاده از ظرفیت‌های موجود مثل صدا و سیما مطبوعات، خبرگزاری‌ها و ...؛
 - همکاری و تعامل فشرده بین ارگان‌ها و سازمان‌های مرتبط از جمله بیمه مرکزی، دادگستری، پزشکی قانونی، پلیس راهنمایی و رانندگی با شرکت‌های بیمه‌ای؛
 - بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران با استفاده از معیارهای موجود و مناسب نسبت به بررسی عملکرد شرکت‌های بیمه اقدام و پس از اعتبارسنجی لازم درجه‌بندی هر یک از شرکت‌های بیمه انجام شود؛
 - ایجاد و استقرار یک پایگاه داده جهت داده کاوی و نگهداری حجم عظیم اطلاعات و داده‌های موجود شرکت‌های بیمه‌ای تا در مواقع نیاز به آنها دسترسی داشته باشند؛
 - نظارت بیشتر و قاطع‌تر بر فعالیت‌های مالی شرکت‌های بیمه توسط نهادهای نظارتی در جهت شفاف‌سازی صورت‌های مالی؛
 - معافیت مالیاتی فعالیت‌های بیمه‌ای در جهت تشویق شرکت‌های بیمه‌گر؛
 - کاهش نظارت عالی و حرکت به سمت ایجاد استانداردها و معیارها توسط موسسات استاندارد و خصوصی و رقابتی و خلاقانه نمودن محیط کسب و کار و حرکت به سمت ارائه پوشش‌های بیمه‌ای روز جهانی؛
 - تفویض اختیار بیشتر به استان‌ها با تغییر ساختار سازمانی شرکت‌ها به سمت شرکت‌های نیمه مستقل بیمه‌ای مانند تشکیلات سازمانی شرکت مخابرات ایران؛
 - فراهم نمودن امکان حضور شرکت‌های بیمه خارجی در کشور به منظور الگوبرداری از روش‌ها؛
 - ارتقاء امکانات نرم‌افزاری و سخت‌افزاری حاکم بر بیمه مرکزی و تدوین برنامه جامع با مشارکت شرکت‌های بیمه در این زمینه.

۱۳. بازار پول و اعتبار

مانده سپرده، تسهیلات اعطایی، مانده مطالبات از جمله شاخص‌های بازار پول می‌باشند که در این فصل به تفکیک زیربخش‌های لازم مورد بررسی قرار گرفته و به صورت آماری و تحلیلی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در پایان فصل نیز توصیه‌های سیاستی در ارتباط با بهبود بازار پول استان ارائه شده است.

۱۳-۱. سیاست‌های اقتصادی بازار پول و اعتبار و جهت‌گیری‌های استان

جهت‌گیری بانک مرکزی در ارتباط با سیاست‌های پولی و اعتباری به گونه‌ای است که در قالب قانون بانکداری بدون ربا، نرخ‌های سود بانکی در قالب عقود مبادله‌ای و مشارکتی متناسب با کاهش نرخ تورم و بازدهی واقعی بخش‌های اقتصادی به طور متناسب تعدیل شود. اما نقش غیرسازنده موسسات اعتباری غیرمجاز که خارج از حیطه نظارت این بانک هستند، باعث شده است تا علاوه بر ایجاد بی‌نظمی در نرخ‌های سود، در عمل رقابت میان بانک‌ها در زمینه نرخ‌های سود به رقابتی غیرسازنده مبدل شود و چنین محیطی در بازار پول و اعتبار به عنوان یک عامل بازدارنده برای کاهش و اصلاح نرخ‌های سود عمل کند.

هم‌چنین بر تقویت نظارت بانک مرکزی بر بانک‌ها و لزوم اتخاذ راهکارهای لازم جهت مقابله با اضافه برداشت بانک‌ها و سامان‌دهی موسسات اعتباری غیرمجاز و اهمیت توجه به مقوله ریسک و نقش آن در ارزیابی پروژه‌ها برای اعطای تسهیلات تاکید می‌شود.

۱۳-۲. بررسی وضعیت تحولات بازار پول و اعتبار استان

بررسی شاخص‌های بانکی نشان‌دهنده افزایش ۶۳.۷ درصدی مطالبات بانک‌های استان از ۱۴۰۹۴ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۵ به ۲۳۰۷۲ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۶ می‌باشد.

طی سال‌های ۱۳۹۶ و ۱۳۹۵ نسبت تسهیلات بنگاه‌های زودبازده به مانده مطالبات به ترتیب ۴۸.۴ و ۴۶.۴ درصد بوده است. هم‌چنین میزان تسهیلات اعطایی بانک‌ها به بنگاه‌های زودبازده در سال ۱۳۹۶ نسبت به سال قبل ۵۶.۹ درصد افزایش داشته است.

رکود اقتصادی حاکم بر شرایط عمومی کشور و استان به خصوص برای فعالین اقتصادی، یکی دیگر از دلایل افزایش مطالبات بانک‌های کشور و استان می‌باشد.

۱۳-۳. بررسی وضعیت بازار پول و اعتبار (وضعیت متغیرهای بانکی در استان)

جدول ۷۲. شاخص‌های بانکی استان در سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	سال ۱۳۹۶	سال ۱۳۹۵	درصد تغییرات
مانده سپرده (میلیارد ریال)	۲۴۴۸۸۴	۳۰۵۸۰۶	۲۴.۸۸
مانده تسهیلات اعطایی (میلیارد ریال)	۲۲۷۲۵۶	۲۵۸۹۳۶	۱۳.۹۴
مانده مطالبات (میلیارد ریال)	۱۴۰۹۴	۲۳۰۷۲	۶۳.۷
تسهیلات تبصره‌ای و تکلیفی (میلیارد ریال)	۴۹۵۰۱	۴۵۷۸۷	-۷.۵
تسهیلات اعطایی به بنگاه‌های زودبازده (میلیارد ریال)	۶۸۲۷	۱۰۷۱۳	۵۶.۹
نسبت تسهیلات بنگاه‌های زودبازده به مانده مطالبات (درصد)	۴۸.۴	۴۶.۴	-۲
نسبت تسهیلات به سپرده‌های بانک (درصد)	۹۳	۸۵	-۸.۱
معوقات ^{۲۲} بانکی (میلیارد ریال)	۱۴۰۹۴	۲۳۰۷۲	۶۳.۷

ماخذ: بانک‌های دولتی و دولتی خصوصی شده استان، محاسبات کارشناسی

نسبت مانده تسهیلات به سپرده‌های بانک، با ۸.۱ درصد کاهش از ۹۳ درصد در سال ۱۳۹۵ به ۸۵ درصد در سال ۱۳۹۶ کاهش یافته است. معوقات بانکی استان با ۶۳.۷ درصد رشد از ۱۴۰۹۴ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۵ به ۲۳۰۷۲ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۶ افزایش یافته است.

۲۲. منظور از معوقات بانکی در جدول فوق، مطالباتی می‌باشد که سررسید شده و مهلت پرداخت قسط وام گذشته است و در یکی از شرایط سررسید گذشته، معوق یا مشکوک‌الوصول می‌باشد.

۱۳-۴. بررسی و تحلیل اجزاء سپرده‌ها و تسهیلات بانکی

مجموع مانده سپرده‌ها در سال ۱۳۹۶ نسبت به سال ۱۳۹۵ با ۲۴.۹ درصد رشد، افزایش چشم‌گیری داشته است. سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه مدت، ۷.۸ درصد رشد منفی را دارا می‌باشد که این نشان‌گر عدم‌گرایش مردم به سرمایه‌گذاری کوتاه مدت و هم‌چنین ریسک سرمایه‌گذاری رو به بالا و آنی در بین اقشار مردم می‌باشد. ۶.۱ درصد رشد سایر سپرده‌ها، به دستگاه‌های دولتی مربوط می‌باشد.

جدول ۷۳. انواع مانده سپرده بانک‌های استان در سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ (میلیارد ریال)

عنوان	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶	درصد تغییرات
سپرده‌های دیداری	۲۳۹۹۷	۲۸۳۵۸	۱۸.۱۷
سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز و مشابه	۱۷۷۱۱	۲۳۰۲۶	۳۰
سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه مدت	۱۰۵۰۱۰	۹۶۷۹۰	-۷.۸
سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلند مدت	۸۳۹۴۳	۱۴۱۹۰۴	۶۹
سایر سپرده‌ها	۱۴۹۲۳	۱۵۸۲۹	۶.۱
مجموع مانده سپرده‌ها	۲۴۴۸۸۴	۳۰۵۸۰۶	۲۴.۹

ماخذ: بانک‌های دولتی و دولتی خصوصی شده استان، محاسبات کارشناسی

در سال ۱۳۹۶ بیشترین میزان مانده سپرده بانک‌های دولتی استان با ۲۱.۹۴ درصد سهم به بانک ملی و کمترین میزان با ۰.۱۵ درصد سهم به بانک صنعت و معدن اختصاص داشته است.

جدول ۷۴. میزان مانده سپرده بانک‌های استان در سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ (میلیارد ریال)

عنوان	مبلغ سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶			درصد تغییرات
		مبلغ	سهم (درصد)	رتبه	
پست بانک	۲۵۶۷	۳۲۹۳	۱.۰۸	۱۰	۲۸.۲۸
تجارت	۲۶۶۶۸	۲۸۸۸۹	۹.۴۵	۶	۸.۳۳
توسعه تعاون	۲۵۶۵	۳۷۵۳	۱.۲۳	۹	۴۶.۳۲
توسعه صادرات	۷۸۳	۱۲۲۹	۰.۴	۱۱	۵۶.۹۶
رفاه کارگران	۱۷۸۱۵	۲۱۸۵۶	۷.۱۵	۸	۲۲.۶۸
سپه	۲۴۴۲۶	۳۳۴۲۸	۱۰.۹۳	۴	۳۶.۸۵
صادرات	۳۲۲۴۱	۳۷۶۰۳	۱۲.۳	۳	۱۶.۶۳
صنعت و معدن	۳۸۶	۴۵۱	۰.۱۵	۱۲	۱۶.۹۲
کشاورزی	۲۰۸۲۹	۲۶۷۲۸	۸.۷۴	۷	۲۸.۳۲
مسکن	۲۸۶۴۶	۳۲۵۴۵	۱۰.۶۴	۵	۱۳.۶۱
ملت	۳۷۴۲۹	۴۸۹۴۹	۱۶.۰۱	۲	۳۰.۷۸
ملی	۵۰۵۲۹	۶۷۰۸۲	۲۱.۹۴	۱	۳۲.۷۶
مجموع	۲۴۴۸۸۴	۳۰۵۸۰۶	۱۰۰	-	۲۴.۸۸

ماخذ: بانک‌های دولتی و دولتی خصوصی شده استان، محاسبات کارشناسی

مجموع مانده تسهیلات اعطایی ناخالص در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۶ با ۱۸.۳۴ درصد رشد به ۲۶۸۹۳۶ میلیارد ریال رسیده است. بیشترین میزان تسهیلات اعطایی با ۲۶.۳ درصد سهم به بازرگانی داخلی، خدمات و متفرقه و کمترین میزان با ۱.۱۲ درصد سهم به ساختمان و مسکن اختصاص داشته است.

جدول ۷۵. مانده تسهیلات اعطایی ناخالص بانک‌های استان
به تفکیک بخش‌های اقتصادی در سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ (میلیارد ریال)

عنوان	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶	درصد تغییرات
کشاورزی	۳۲۳۰۷	۳۶۹۰۴	۱۴.۲۳
صنعت و معدن	۳۸۴۵۰	۴۶۵۵۷	۲۱.۰۸
ساختمان و مسکن	۹۲۴۴۴	۹۳۴۷۹	۱.۱۲
صادرات	۲۳۱۵	۴۰۲۸	۷۴
بازرگانی داخلی، خدمات و متفرقه	۶۱۷۳۱	۷۷۹۶۸	۲۶.۳
مجموع	۲۲۷۲۵۶	۲۶۸۹۳۶	۱۸.۳۴

ماخذ: بانک‌های دولتی و دولتی خصوصی شده استان، محاسبات کارشناسی

جدول ۷۶. مانده تسهیلات اعطایی ناخالص بانک‌های استان
به تفکیک عقود اسلامی در سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ (میلیارد ریال)

عنوان	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶	درصد تغییرات
قرض الحسنه	۱۰۴۳۶	۱۳۹۶۱	۳۳.۸
فروش اقساطی	۹۲۵۴۹	۱۰۹۹۰۹	۱۸.۸
مشارکت مدنی	۷۹۴۳۸	۷۳۳۵۹	-۷.۷
مضاربه	۴۹۴۲	۴۴۷۸	-۹.۴
سلف	۱۱۳۴	۳۷۱۵	۲۲۷.۶
جعاله	۷۹۸۸	۷۴۷۷	-۶.۴
اجاره به شرط تملیک	۲۵۵	۴۱۸	۶۳.۸
سایر عقود	۲۹۴۷۹	۴۵۰۷۰	۵۲.۹

ماخذ: بانک‌های دولتی و دولتی خصوصی شده استان، محاسبات کارشناسی

۱۳-۵. بررسی و تحلیل مطالبات غیر جاری بانک‌ها

جدول ۷۷. نسبت مانده کل مطالبات غیر جاری نسبت به کل مانده تسهیلات
بانک‌های استان در سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶	نرخ تغییرات
پست بانک	۳.۱۲	۴.۷۹	۱.۶۸
تجارت	۸.۳۰	۱۵.۹۱	۷.۶۱
توسعه تعاون	۹.۴۷	۱۱.۱۳	۱.۶۶
توسعه صادرات	۸.۴۵	۳.۵۲	-۴.۹۳
رفاه کارگران	۷.۹۰	۴.۷۶	-۳.۱۴
سپه	۹.۸۷	۱۲.۳۲	۲.۴۵
صادرات	۸.۸۰	۹.۳۹	۰.۵۹
صنعت و معدن	۱۸.۵۳	۲۰.۳۳	۱.۷
کشاورزی	۷.۷۶	۱۳.۱۶	۵.۴
مسکن	۳.۶۹	۱۰.۲۱	۶.۵۲
ملت	۶.۵۵	۶.۴۵	-۰.۱
ملی	۳.۵۲	۲.۹۱	-۰.۶۱
مجموع	۶.۲	۸.۹۱	۲.۷۱

ماخذ: بانک‌های دولتی و دولتی خصوصی شده استان، محاسبات کارشناسی

مجموع مطالبات غیر جاری در سال ۱۳۹۶ مبلغ ۲۳۰۷۲ میلیارد ریال می باشد که نسبت به سال قبل ۶۳.۷ درصد رشد داشته است.

در سال ۱۳۹۶ مطالبات معوق نسبت به سال قبل حدود ۳۷.۴ درصد رشد داشته است، هم چنین میزان مطالبات مشکوک‌الوصول رقم ۱۱۳۰۵ میلیارد ریال می باشد که نسبت به سال قبل ۳۸.۱ درصد رشد داشته است. میزان مطالبات سر رسید گذشته با ۱۹۳.۷ درصد رشد به ۶۸۱۷ میلیارد ریال رسیده است.

جدول ۷۸. مانده مطالبات غیر جاری بانک‌های استان به تفکیک
سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول در سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ (میلیارد ریال)

عنوان	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶	درصد تغییرات
سررسید گذشته	۲۳۲۱	۶۸۱۷	۱۹۳.۷
معوق	۳۵۸۸	۴۹۳۱	۳۷.۴
مشکوک‌الوصول	۸۱۸۴	۱۱۳۰۵	۳۸.۱
کل مانده مطالبات	۱۴۰۹۴	۲۳۰۷۲	۶۳.۷

ماخذ: بانک‌های دولتی و دولتی خصوصی شده استان، محاسبات کارشناسی

در سال ۱۳۹۶، مطالبات معوق ۳۷.۴ درصد رشد داشته است. از عمده دلایل این افزایش می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- ضعف در نظارت‌های درون سازمانی و کنترل‌های داخلی کارا و کافی در مورد عملیات داخلی بانک‌ها برای اطمینان از کفایت بررسی‌ها، قبل از پرداخت تسهیلات و عدم ایجاد اطمینان کافی نسبت به بازگشت تسهیلات اعطایی از جمله علل افزایش مطالبات معوق در شبکه بانکی می‌باشد.
- در خیلی از موارد پروژه‌ها از توجیهات لازم مالی و اقتصادی برخوردار نبوده و به بهره‌برداری نرسیده‌اند. بنابراین بازپرداخت تسهیلات مذکور با توجه به عدم بازدهی پروژه ناممکن شده است و نتیجه آن افزایش مطالبات معوق بانک‌ها است. به عبارت دیگر در نظامات کنترل داخلی بانک‌ها نقش واحدهای اجرایی در مورد کسب اطمینان نسبت به سوددهی فعالیت، اهلیت تسهیلات گیرنده، نوع وثایق مربوط به تسهیلات اعطایی، مراقبت از تسهیلات و نظارت مستمر بر فعالیت تسهیلات گیرنده، نقش بسیار جدی در کاهش مطالبات معوق دارد.

۱۳-۶. بررسی کارایی بانک‌ها

با توجه به افزایش ۴.۲۴ درصدی تعداد دستگاه‌های ATM و کاهش ۲.۳۱ درصدی تعداد پرسنل، می‌توان تاثیرگذاری استفاده عموم شهروندان از سیستم الکترونیکی بانکداری برای بالا بردن بهره‌وری بانکی و کاهش نفرت شاغل اشاره کرد.

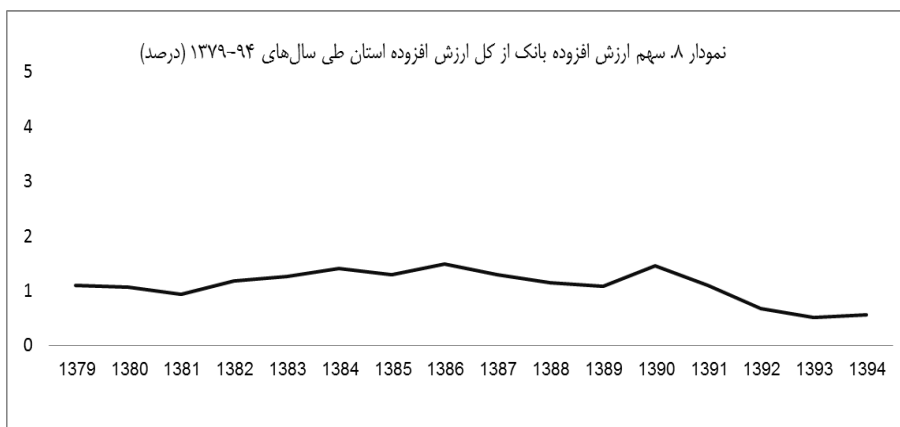
تعداد دستگاه‌های ATM به ازای هر شعبه از ۰.۸۸ در سال ۱۳۹۵ به ۰.۹۷ در سال ۱۳۹۶ افزایش یافته است.

در سال ۱۳۹۶، نسبت تسهیلات به ازای هر شعبه ۲۱.۴۸ درصد و نسبت سپرده به ازای هر شعبه ۳۳.۱۴ درصد رشد داشته است.

جدول ۷۹. وضعیت سازمانی و بانکداری نوین بانک‌های استان در سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶	درصد تغییرات
تعداد شعب	۲۲۸۹	۲۱۴۷	-۶.۲
تعداد پرسنل	۵۲۴۷	۵۱۲۶	-۲.۳۱
تعداد دستگاه‌های ATM	۲۰۰۳	۲۰۸۸	۴.۲۴
نسبت سپرده به شعب (میلیارد ریال)	۱۰۷	۱۴۲	۳۳.۱۴
نسبت تسهیلات به شعب (میلیارد ریال)	۹۹	۱۲۱	۲۱.۴۸
نسبت سپرده به پرسنل (میلیارد ریال)	۴۷	۶۰	۲۷.۸۳
نسبت تسهیلات به پرسنل (میلیارد ریال)	۴۳	۵۱	۱۶.۶۳
نسبت دستگاه‌های ATM به شعب	۰.۸۸	۰.۹۷	۱۱.۱

ماخذ: بانک‌های دولتی و دولتی خصوصی شده استان، محاسبات کارشناسی

۷-۱۳. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

افزایش نقدینگی در بانک‌ها را می‌توان از ناکارایی سایر مولفه‌های اقتصاد من جمله بازار سرمایه و بخش تولید دانست چرا که در صورت کاهش نرخ سود بانکی، اگر به تولید و فعالیت اقتصادی بی‌توجه باشیم و حمایت لازم را نداشته باشد، سفته بازی مانند خرید سکه و طلا و یا سایر ارزها را شاهد خواهیم بود. به دو راه حل برای رفع معضل انجماد دارایی‌های نظام بانکی اشاره شده است. اولین راه حل برای حل معضل مطالبات غیرجاری، تأسیس شرکت مدیریت دارایی است. پژوهشگران معتقدند این شرکت می‌تواند از بخش خصوصی باشد، اما منابع لازم برای تأسیس آن باید از سوی دولت تعیین شود. در گام اول کار شرکت مذکور مذاکره با بانک‌ها برای خرید مطالبات مشکوک‌الوصول آن‌ها است. گام نهایی این است که دارایی‌های تنزیل شده متناسب با احتمال وصول، از طریق فرآیند اوراق بهادارسازی تقسیم پذیر شود و در بازار ثانویه به مزایده گذاشته شده یا شرکت خود برای حراج وثایق آنها اقدام کند. از سوی دیگر، اقدام درمانی مکمل ولی مستقل از تشکیل شرکت مدیریت دارایی‌ها، جدا کردن بانک خوب از بانک‌های بد است. معیار این تفکیک، کیفیت دارایی بانک‌ها و به‌طور مشخص نرخ مطالبات غیرجاری آن‌ها می‌باشد. این اقدام در جهت محدود کردن گستره مساله از کل بانک‌ها به بانک‌های بد است و بانک‌هایی که مقدار دارایی آنها از مقدار تعیین شده توسط الگو کمتر است را آماده ادغام، تملیک یا سایر اقدامات تجدید ساختار می‌کند.

۱۴. نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی استان

از عمده اهداف سیاست‌های کلان اقتصادی اشتغال کامل، رشد مداوم اقتصادی، توزیع عادلانه درآمد، ثبات قیمت‌ها و کنترل تورم می‌باشد که به دلیل آثار مخربی که تورم بر اقتصاد و سطح زندگی افراد جامعه دارد بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد. یکی از آثار مخرب تورم، توزیع مجدد درآمد به نفع صاحبان دارایی و به زیان حقوق‌بگیران، افزایش ناطمینانی و عدم امکان برنامه‌ریزی‌های میان‌مدت و بلندمدت توسط فعالین اقتصادی و در نتیجه کاهش رغبت برای سرمایه‌گذاری می‌باشد. از این‌رو شناسایی عوامل موثر بر تورم از اهمیت بسزایی برخوردار است. نظریه‌های موجود درباره تورم را می‌توان به چهار گروه عمده تقسیم کرد: نظریه‌ی پولی، نظریه‌ی فشار تقاضا، نظریه‌ی فشار هزینه و نظریه‌ی ساختاری.

طرفداران نظریه پولی معتقدند که بروز تورم تنها ناشی از نرخ رشد بالا و دائمی عرضه‌ی پول می‌باشد؛ به طوری که با رشد بالا و مستمر عرضه‌ی پول، تورم شکل می‌گیرد و با رشد پایین عرضه‌ی پول، نرخ تورم کاهش می‌یابد. بنابراین طرفداران این نظریه معتقدند که تنها راه مهار تورم افزایش قانونمند و باثبات عرضه‌ی پول با نرخ‌ی برابر یا اندکی بیش از رشد متوسط تولید است.

طرفداران نظریه‌ی فشار تقاضا معتقدند که علت ریشه‌ای تورم، فزونی تقاضای مؤثر بر تولید در شرایط اشتغال کامل است. طرفداران این نظریه معتقدند که تنها راه کنترل تورم توسل به سیاست‌های تحدید تقاضا و یا سیاست‌های تنظیم تقاضا می‌باشد. نظریه‌ی فشار هزینه‌ی تورم را ناشی از عدم تعادل‌های بخش عرضه‌ی اقتصادی میدانند؛ به این صورت که کارگران و صاحبان صنایع تلاش می‌کنند با افزایش دستمزدها و قیمت سایر عوامل تولید، سهم خود را از درآمد ملی افزایش دهند. این امر سبب بروز مارپیچ دستمزد - قیمت گردیده و فشارهای تورمی ایجاد می‌کند. طرفداران این نظریه انواع سیاست‌های درآمدی را راهکار کاهش فشارهای تورمی می‌دانند.

ساختارگرایان، ریشه‌های بنیادین تورم را در ساختارهای ناموزون اقتصادی جستجو می‌کنند. به عقیده‌ی این عده کاهش‌ناپذیری عرضه‌ای در بخش‌های کلیدی اقتصاد به عنوان علت عمده‌ی تورم تلقی می‌شود. ساختارگرایان به شیوه‌های مرسوم مقابله با تورم یعنی سیاست‌های پولی و مالی انقباضی اعتقاد ندارند و به تغییرات ساختاری عمده مانند تغییر در سیستم تولید، ساختار اقتصادی و توزیع درآمد برای مقابله با تورم عقیده دارند.

کینز استدلال خویش برای ایجاد تورم را اینگونه ارائه می کند که اگر تقاضا برای کالاهای مصرفی بیش از عرضه آن ها باشد این اضافه تقاضا شکاف تورمی ایجاد کرده و قیمت ها آنقدر افزایش می یابند تا این شکاف پر شود. نکته قابل توجهی که اقتصاددانان کلاسیکی (طرفداران نظریه مقداری پول) را از کینزین ها جدا می نماید، آن است که اقتصاددانان مکتب کلاسیک معتقدند، تغییرات برش پولی روی متغیرهای حقیقی اقتصاد هیچ تأثیری ندارد، اما در الگوی کینز پول نیز می تواند تولید را متأثر سازد. از طرفی وجه شباهت الگوی کینز و کلاسیک ها در این نکته است که هر دو منشاء اصلی تورم را عوامل موثر بر طرف تقاضای اقتصاد می دانند (فزونی تقاضا نسبت به عرضه)، با این تفاوت که کلاسیک ها براساس نظریه مقداری پول معتقدند اضافه تقاضا در بازار کالا، از اضافه عرضه پول در بازار پول ناشی می شود، حال آنکه در نظریه کینز اضافه تقاضا در بازار کالا از بخش های حقیقی اقتصاد نشأت می گیرد.

۱۴-۱. سیاست های اقتصادی تورم و جهت گیری های استان

نرخ تورم یکی از ملموس ترین شاخص های اقتصادی برای عموم مردم به شمار می رود و نوسان آن واکنش فوری افکار عمومی را در پی دارد، لذا کاهش نرخ تورم یکی از دغدغه های اصلی دولت به شمار می رود تا بتواند آثار نامطلوب آن را بر ثبات اقتصادی کشور کنترل نماید.

در همین راستا دولت رویکرد منضبطانه ی خود در سیاست های پولی و مالی را ادامه داده و موارد زیر را اجرایی نموده است:

- ساماندهی موسسات اعتباری غیرمجاز؛
- حمایت از فعالیتهای تولیدی با تأکید ویژه بر تأمین سرمایه در گردش واحدهای تولیدی و تأمین مالی واحدهای کوچک و متوسط؛
- شفاف سازی عملیات مالی دولت؛
- ارتقای کیفیت و شفافیت گزارشگری مالی بانک ها از طریق پیاده سازی استانداردهای گزارشگری مالی بین المللی؛
- کاهش برداشت های بانک ها از منابع بانک مرکزی از طریق فروش اموال مازاد بانک ها و بکارگیری منابع آن برای حفظ قدرت نقدینگی بانک ها به منظور کاهش فشار بر پایه پولی و در نتیجه تورم؛
- افزایش انضباط مالی دولت و کاهش هزینه ها؛

- کاهش وابستگی بودجه به نفت؛
- رفع برخی موانع و تلاش های دولت و شبکه بانکی برای بهبود فضای کسب و کار؛
- کاهش فساد.

۱۴-۲. بررسی وضعیت تحولات نرخ تورم و شاخص قیمتی استان

افزایش نرخ تورم کشور از ۹ درصد در سال ۱۳۹۵ به ۹.۶ درصد در سال ۱۳۹۶ نشان می دهد که روند کاهشی نرخ تورم در سال های قبل متوقف شده است و ضرورت دارد سیاست های مناسب جهت کنترل آن اجرایی شود. نرخ تورم استان آذربایجان شرقی نیز به تبعیت از نرخ تورم کشوری از ۸.۶ درصد در سال ۱۳۹۵ به ۸.۸ درصد در سال ۱۳۹۶ افزایش یافته است.

۱۴-۳. بررسی وضعیت شاخص های قیمتی

جدول ۸۰. شاخص های قیمتی کشور طی سال های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶	درصد تغییرات
شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در مناطق شهری	۱۰۰	۱۰۹.۶	۹.۶
شاخص بهای کالاهای صادراتی	۲۲۲.۲	۲۶۷.۹	۲۰.۵۷
شاخص بهای تولیدکننده	۲۲۵.۲	۲۴۸.۸	۱۰.۴۸

ماخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

متوسط شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی استان با ۸.۸ درصد رشد به رقم ۱۰۸.۸ در سال ۱۳۹۶ افزایش یافته است.

نرخ تورم استان با ۰.۲ واحد افزایش از ۸.۶ درصد در سال ۱۳۹۵ به ۸.۸ درصد در سال ۱۳۹۶ افزایش یافته است. این امر می تواند حاکی از کاهش اثربخشی سیاست های کنترل تورم در کشور باشد.

جدول ۸۱. شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

رتبه کشوری	درصد تغییرات	سال ۱۳۹۶	سال ۱۳۹۵	عنوان
۲۷	۸.۸	۱۰۸.۸	۱۰۰	شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در مناطق شهری
۲۷	۰.۲	۸.۸	۸.۶	نرخ تورم

ماخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، محاسبات کارشناسی

۴-۱۴. بررسی و تحلیل اجزاء شاخص‌های قیمتی

جدول ۸۲. اجزاء شاخص‌های قیمتی کالاها و خدمات مصرفی در مناطق شهری استان

رتبه	درصد تغییرات	۱۳۹۶	۱۳۹۵	عنوان
۲۸	۱۱.۹	۱۱۱.۹	۱۰۰	۱. خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها
۶	۴.۳	۱۰۴.۳	۱۰۰	۲. دخانیات
۲۰	۵.۷	۱۰۵.۷	۱۰۰	۳. پوشاک و کفش
۱۶	۷.۵	۱۰۷.۵	۱۰۰	۴. مسکن، آب، برق و گاز و سایر سوخت‌ها
۲۶	۶.۶	۱۰۶.۶	۱۰۰	۵. اثاث، لوازم و خدمات مورد استفاده در خانه
۸	۱۰.۴	۱۱۰.۴	۱۰۰	۶. بهداشت و درمان
۲۳	۵.۱	۱۰۵.۱	۱۰۰	۷. حمل و نقل
۳	۶.۶	۱۰۶.۶	۱۰۰	۸. ارتباطات
۲۹	۶.۷	۱۰۶.۷	۱۰۰	۹. تفریح و امور فرهنگی
۱۶	۱۰.۵	۱۱۰.۵	۱۰۰	۱۰. تحصیل
۳۰	۶.۸	۱۰۶.۸	۱۰۰	۱۱. رستوران و هتل
۲۴	۸.۴	۱۰۸.۴	۱۰۰	۱۲. کالاها و خدمات متفرقه

ماخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، محاسبات کارشناسی

مطابق جدول ۸۲ متوسط شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در مناطق شهری ایران در سال ۱۳۹۶ با رقم ۱۰۹۶٪ نسبت به سال قبل ۹۶٪ درصد افزایش داشته است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که بیش‌ترین میزان تأثیر در افزایش شاخص کل مربوط به گروه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و کم‌ترین میزان مربوط به دخانیات می‌باشد. در برنامه‌های توسعه سازمان ملل، ثروت‌کشورها را سرمایه‌انسانی معرفی کرده‌اند و از این‌رو توجه به سلامت افراد جامعه از ضروریات برنامه‌های توسعه می‌باشد. در شرایطی که بیش‌ترین تورم به شاخص خوراکی‌ها و کم‌ترین تورم به شاخص دخانیات مربوط باشد، آثار سوء آن در افزایش بیماری‌ها و هزینه‌های درمان در دوره‌های آتی دور از انتظار نخواهد بود.

۱۴-۵. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

همان‌طور که پیش‌تر گفته شد عوامل مختلفی بر تورم و افزایش شاخص بهای مصرف‌کننده موثر است. از آنجا که علاوه بر کنترل تورم، رونق اقتصادی نیز از ضروریات کنونی کشور به شمار می‌آید به منظور کنترل تورم علاوه بر سیاست‌های مالی و پولی باید ابزارهای دیگری مانند تنظیم بازار به کار گرفته شود. تنظیم بازار مجموعه‌ای از مقررات، سیاست‌ها و استراتژی‌هایی است که برای حمایت از نهادهای بازار شامل مصرف‌کنندگان، تولیدکنندگان و توزیع‌کنندگان استفاده می‌شود. لذا تنظیم بازار تعریف بسیار گسترده‌ای دارد و به روش‌های مختلف قابل اجرا است، اما در مجموع شامل افزایش یا کنترل مقدار و قیمت عرضه و تقاضا، حفظ یا تثبیت درآمد تولیدکنندگان و حمایت از مصرف‌کنندگان می‌شود. تنظیم بازار به معنای دخالت دولت در اقتصاد از طریق ابزارهای غیر قیمتی نظیر سهمیه، کنترل‌های انحصاری، اطلاعات مربوط به مشتریان (مثل برچسب) و استانداردهای کیفی محصولات است. از جمله سیاست‌های تنظیم بازار و قیمت در حوزه کالا و خدمات می‌توان به کنترل توزیع دولتی محصولات غذایی، تنظیم قیمت با یک قیمت توافقی، حداقل قیمت تضمینی، پرداخت جبرانی، سیاست خرید محصولات کشاورزی و سیستم ذخائر احتیاطی اشاره کرد.

آنچه که اهمیت دارد، توجه به این موضوع است که در سیاست‌های تنظیم بازار تمام نهادهای بازار مورد توجه قرار می‌گیرند، چرا که عدم توجه به منافع تولیدکنندگان منجر به کاهش تولید و در نتیجه کمبود عرضه در دوره‌های بعد خواهد شد که این امر موجب اختلال در بازار و عدم تأمین نیازهای مصرف‌کنندگان خواهد گردید. بنابراین در سیاست‌گذاری برای محصولات اساسی این موضوع باید مورد توجه قرار گیرد. واردات محصولات کشاورزی و سایر

کالاهای اساسی با ارز ارزان قیمت به معنی کاهش قدرت رقابت پذیری تولیدکنندگان داخلی و در نتیجه خروج آن‌ها از چرخه خواهد بود که این امر به معنی وابستگی کشور به سایر کشورها در تأمین نیازهای اساسی خود می‌باشد و آسیب پذیری اقتصاد و استقلال کشور را در پی خواهد داشت. این موضوع خصوصاً در محصولات کشاورزی و مواد غذایی می‌تواند بیشتر نمود پیدا کند چرا که ارتباط مستقیم با امنیت غذایی کشور دارد.

به منظور تنظیم بازار می‌توان از سایر سیاست‌های تنظیم بازار استفاده نمود به طوری که با استفاده از آزادسازی ظرفیت‌های درونی خود در بخش‌های مختلف، سهم زیادی از نیاز خود را تأمین نمود. اما این امر بدون اهتمام جدی به مسئله بازار و نقش کلیدی آن، اتفاق نخواهد افتاد. به عبارت دیگر مسئله مدیریت واحد زنجیره تولید و بازرگانی یکی از مهم‌ترین زیرساخت‌های رونق می‌باشد. بنابراین در کنار حمایت از قیمت مصرف‌کنندگان، ضرورت دارد سیاست‌هایی به منظور تقویت بخش تولید نیز اتخاذ گردد.

به منظور ایجاد قدرت رقابت پذیری در بازارهای داخلی و بین‌المللی باید با استفاده از ابزارهایی، وجه تمایز و برتری میان محصولات تولیدی کشور را مشخص کرد. این وجه تمایزات از طریق اعمال نظام استاندارد و درجه بندی کالاها بر اساس خصوصیات ذاتی آن‌ها صورت می‌گیرد. ایجاد پورتال بازار، دیگر سیاست ضروری برای تنظیم بازار محصولات اساسی می‌باشد که در این بستر برخط، باید امکان دسترسی و انتشار اطلاعات قیمت‌ها، محصولات موجود در بازارها برای عموم مردم، مصرف‌کنندگان، تولیدکنندگان، کارشناسان و سیاست‌گذاران به صورت شفاف و سریع فراهم شود و تحت نظارت اداره نظارت و بازرسی وزارت صمت باشد. این سامانه امکان عرضه محصولات تولید به طور مستقیم توسط تولیدکنندگان و حذف واسطه‌ها را فراهم می‌کند که خصوصاً در محصولات کشاورزی و غذایی حائز اهمیت است.

۱۵. وضعیت مالی و بودجه‌ای استان

در این فصل وضعیت اعتبارات هزینه‌ای، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و درآمدهای عمومی استان و میزان رشد آن‌ها بررسی شده است. هم‌چنین پیشنهادهای در ارتباط با پیشرفت استان از لحاظ بودجه و درآمد ارائه شده است.

۱۵-۱. سیاست‌های اقتصادی مالی و بودجه‌ای و جهت‌گیری‌های استان

در بودجه سال ۱۳۹۶ نیز متأسفانه سیاست سال قبل در پیش گرفته شد و علی‌رغم اینکه نسبت مالیات به تولید ناخالص استان رشد داشته است شاهد کاهش اعتبارات در استان هستیم که نتیجه‌ی آن، کاهش تولید و درآمد استان در سال‌های آتی خواهد بود.

۱۵-۲. بررسی وضعیت تحولات مالی و بودجه‌ای

در اداره هماهنگی و تلفیق حساب‌ها برای تهیه صورتحساب عملکرد بودجه استان، گردش کار تمامی مراحل در خزانه از قبیل توزیع کار در واحد مربوطه، تعیین وضعیت صورتحساب (تایید و ثبت/ واخواهی و عودت به دستگاه اجرایی مربوطه) از طریق نرم‌افزار سنما صورت می‌گیرد. در برخی از مواقع، به دلیل نواقصات موجود، مراجعه حضوری رابطین دستگاه‌های اجرایی جهت برطرف نمودن فیزیکی اشکالات ضروری می‌باشد. هم‌چنین به دلیل اهمیت حسابداری تعهدی و عدم آشنایی کامل کارشناسان با دستورالعمل‌های مربوطه، اقدامات زیر برای رفع اشکالات و مشکلات موجود با حسابداری تعهدی و نیز اشکالات نرم افزار سنما توسط اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان برای تسریع در انجام امور صورت گرفته است:

- تشکیل اتاق فکر و کارگروه فنی و تخصصی حسابداری تعهدی از بین کارکنان اداره هماهنگی و تلفیق حسابها؛
- تقسیم‌بندی دستورالعمل حسابداری تعهدی و زمان‌بندی جهت مطالعه اعضا اداره هماهنگی و تلفیق حسابها؛
- مطالعه و بررسی سرفصل حسابها و نحوه رسیدگی آنها؛
- آشنایی با کدینگ حسابها و نحوه کنترل اطلاعات در سنما؛
- مراجعه حضوری به دستگاه‌های اجرایی جهت آموزش و رفع اشکال سیستم‌های نرم افزاری منطبق با پروتکل حسابداری تعهدی و امکان ارسال دیتای مورد قبول سیستم سنما؛

- برگزاری کلاس‌های آموزشی حسابداری تعهدی و سناما برای شهرداری‌های استان؛
- برگزاری کلاس‌های آموزشی حسابداری تعهدی و سناما برای ذیحسابان و مسئولین تنظیم حساب‌های دستگاه‌های اجرایی استان.

۱۵-۳. بررسی و تحلیل کلی وضع مالی استان

بررسی بودجه استان طی سال‌های گذشته حاکی از وضعیت نه‌چندان مطلوب آذربایجان شرقی از سهم بودجه کل کشور می‌باشد. بخش عمده‌ای از تفاوت درآمد عمومی استان با استان‌های پیش‌رو از هزینه‌های سرمایه‌گذاری کم در استان طی سال‌های گذشته نشأت می‌گیرد. در حالی که سهم اعتبارات استان از بودجه ملی بسیار ناچیز بوده است.

جدول ۸۳. نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی استان طی سال‌های ۹۴-۱۳۹۳

عنوان	۱۳۹۳	۱۳۹۴	نرخ تغییرات
نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی استان (درصد)	۳۰.۸	۳۰.۵۶	۰.۴۸

ماخذ: مرکز آمار ایران، خزانه معین استان آذربایجان شرقی، محاسبات کارشناسی

جدول ۸۴. نسبت مصارف عمومی به درآمدهای عمومی استان طی سال‌های ۹۴-۱۳۹۳

عنوان	۱۳۹۳	۱۳۹۴	نرخ تغییرات
نسبت مصارف عمومی به درآمدهای عمومی استان	۲۸.۰۲	۲۸.۹۷	-۰.۴۹

ماخذ: مرکز آمار ایران، خزانه معین استان آذربایجان شرقی، محاسبات کارشناسی

۱۵-۴. بررسی و تحلیل وضعیت منابع و مصارف عمومی بودجه استان

۱۵-۴-۱. منابع عمومی دولت

بررسی منابع عمومی استان نشانگر آن است که مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم بخش عمده درآمد استان را تشکیل می‌دهد به طوری که در سال ۱۳۹۶ بیش از ۹۳ درصد از درآمدهای عمومی استان سهم درآمدهای مالیاتی می‌باشد. مقایسه درآمدهای عمومی استان در سال ۱۳۹۶ نسبت به سال قبل حاکی از رشد بیش از ۲۹ درصدی درآمدهای عمومی و تحقق بیش از ۸۶ درصدی درآمد مصوب می‌باشد. به دلیل محدودیت‌های منابع دولتی، واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای در

دستور کار اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان قرار گرفته است. در این راستا به میزان ۶۳۶ میلیون ریال از دارایی های سرمایه ای استان در سال ۱۳۹۵ و ۷۰ میلیون ریال در سال ۱۳۹۶ واگذار گردید.

جدول ۸۵. منابع عمومی دولت در استان آذربایجان شرقی طی سال های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد رشد
مصوب درآمدهای عمومی استان (میلیارد ریال)	۱۸۳۲۴	۲۳۶۶۹	۲۹.۲
عملکرد درآمدهای عمومی استان (میلیارد ریال)	۱۷۰۶۱	۲۰۵۰۸	۲۰.۲
درآمدهای مالیاتی مستقیم (میلیارد ریال)	۱۰۹۸۴	۱۰۸۴۳	-۱.۳
درآمدهای مالیاتی غیرمستقیم (میلیارد ریال)	۶۰۷۸	۸۳۲۹	۳۷
وصول خزانه معین استان (میلیارد ریال)	۳۶۹۹۲	۳۸۷۱۹	۴.۷
واگذاری دارایی های سرمایه ای (میلیارد ریال)	۰.۶۴	۰.۰۷	-۸۹

ماخذ: خزانه معین استان آذربایجان شرقی، محاسبات کارشناسی

۱۵-۴-۲. مصارف عمومی دولت

در سال ۱۳۹۶ حدود ۳۹.۵ درصد از اعتبارات استان هزینه ای و ۶۰.۵ درصد تملک دارایی های سرمایه ای بوده است که امید است با اتخاذ تدابیری شاهد تغییرات مثبت در آن باشیم.

جدول ۸۶. عملکرد اعتبارات آذربایجان شرقی طی سال های ۹۶-۱۳۹۵ (میلیارد ریال)

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد رشد	سهم از کل (درصد)
اعتبارات هزینه ای ^{۲۴}	۱۲،۳۹۲	۴،۲۴۴	-۶۵.۸	۳۹.۵
اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای	۳،۵۶۴	۶،۵۰۰	۸۲.۴	۶۰.۵
مجموع	۱۵،۹۵۶	۱۰،۷۴۴	-۳۲.۷	۱۰۰

ماخذ: خزانه معین استان آذربایجان شرقی، محاسبات کارشناسی

۲۴. کاهش رقم در سال ۱۳۹۶ بدلیل پرداخت اعتبار حقوق دستگاه های ملی ۱۳۹۶ بصورت متمرکز توسط خزانه داری کل می باشد..

جدول ۸۷. عملکرد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای استان آذربایجان شرقی به تفکیک محل تامین آن طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ (میلیارد ریال)

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد رشد	سهم از کل (درصد)
اعتبارات استانی	۱۲۵۳	۲۵۶۳	۱۰۵	۳۹.۴
دو درصد نفت و گاز	۲۸۵	۳۹۵	۳۹	۶.۱
ردیفهای متفرقه	۱۲۴۷	۱۰۱۳	-۱۹	۱۵.۶
ماده ۱۰ - عمرانی	۳۰	۳۵۰	۱۰۶۷	۵.۴
ماده ۱۲ - عمرانی	۳۰	۵۳۰	۱۶۶۷	۸.۲
دانشگاهها	۱۹۰	۴۱۷	۱۱۹	۶.۴
ملی	۰	۵۶۵	-	۸.۷
ملی استانی شده	۵۲۹	۶۶۷	۲۶	۱۰.۳
اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای	۳۵۶۴	۶۵۰۰	۸۲	۱۰۰

ماخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان آذربایجان شرقی، محاسبات کارشناسی

اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۶ نسبت به سال قبل ۸۲ درصد افزایش داشته است. لازم به ذکر است اعتبارات ردیف‌های متفرقه در طی این مدت کاهش یافته است.

بررسی اعتبارات هزینه‌ای استانی آذربایجان شرقی حاکی از رشد این اعتبارات در سال ۱۳۹۶ نسبت به سال ۱۳۹۵ می باشد. بیشترین سهم اعتبارات به جبران خدمت کارکنان اختصاص یافته است.

جدول ۸۸. عملکرد اعتبارات هزینه‌ای استانی آذربایجان شرقی به تفکیک هفت فصل طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ (میلیارد ریال)

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد رشد	سهم از کل (درصد)
جبران خدمت کارکنان	۲۱۴۶	۲۴۱۱	۱۲.۳۵	۶۰.۸۵
استفاده از کالا و خدمات	۵۷۶	۶۳۳	۹.۹۰	۱۵.۹۸
هزینه‌های اموال و دارایی	-	-	-	-
یارانه	-	-	-	-
کمک‌های بلاعوض	۲۱	۲۹	۳۸.۱۰	۰.۷۳
رفاه اجتماعی	۵۳۹	۶۱۹	۱۴.۸۴	۱۵.۶۲
سایر هزینه‌ها	۲۲۰	۲۷۱	۲۳.۱۸	۶.۸۴
مجموع اعتبارات هزینه‌ای استانی	۳۵۰۳	۳۹۶۲	۱۳.۱۰	۱۰۰

ماخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان آذربایجان شرقی، محاسبات کارشناسی

۱۵-۵. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

امروزه اهمیت سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های استان در توسعه اقتصادی استان‌ها و مناطق بر کسی پوشیده نیست، چرا که زیرساخت‌های عمومی در هزینه‌های بالاسری اقتصادی در موضوعات سرمایه‌گذاری دارای نقش تعیین‌کننده‌ای است. متأسفانه در کشور، روند توسعه صنعتی در همه استان‌ها یکسان نمی‌باشد و استان‌ها از نظر برخورداری از امکانات، تسهیلات و شاخص‌های فرهنگی، بهداشتی، ارتباطی و حمل و نقل دارای تفاوت‌های چشمگیری هستند. تنوع و تضادهای مکانی از نظر رتبه صنعتی نواحی در کشورهای در حال توسعه از موضوعات مهم اقتصادی به شمار می‌آید. استان‌هایی که از نظر زیرساخت‌ها در تنگنا هستند از نظر صنعتی نیز معمولاً دچار رکود و افول می‌باشند که این امر به مرور زمان، برنامه‌های توسعه را نیز مختل می‌نماید. از بارزترین عوارض توسعه نامتوازن افزایش مهاجرت‌ها در کشور می‌باشد. با افزایش اختلاف مناطق در برخورداری از خدمات دولتی و امکانات رفاهی، برخی مناطق مهاجرفرست و برخی مهاجرپذیر خواهند بود که برای هر دو منطقه هزینه‌های گزافی را در پی خواهد داشت.

آذربایجان شرقی علی رغم همه تنگنایی که در فراهم نمودن زیرساخت ها وجود داشته است به مدد تلاش مسئولین و صنعتگران استان از طریق جذب سرمایه گذاری های خارجی، ایجاد شهرک های صنعتی و سرمایه گذاری و پیشبرد اهداف منطقه آزاد تجاری - صنعتی ارس توانسته است رتبه نخست کشور را از نظر پتانسیل و ظرفیت راه اندازی خط تولید جدید کسب نماید.

بررسی بودجه استان طی سال های گذشته حاکی از وضعیت نه چندان مطلوب آذربایجان شرقی از سهم بودجه کل کشور می باشد که این موضوع تأثیر منفی در سایر بخش های اقتصادی استان گذاشته است به طوری که شاهد بدتر شدن رتبه استان از نظر درآمد سرانه هستیم. بخش عمده ای از تفاوت درآمد عمومی استان با استان های پیش رو از هزینه های سرمایه گذاری کم در استان در سال های گذشته نشأت می گیرد. برای جبران این امر، باید به این نکته توجه ویژه داشت که بودجه عمرانی ملی نقش اصلی را در توسعه اقتصادی استان ها دارا می باشد به طوری که از کل بودجه عمرانی کشور، تنها ۱۵ درصد به استان ها تعلق می گیرد و بقیه صرف پروژه های عمرانی ملی می شود. در حالی که سهم اعتبارات استان از بودجه ملی بسیار ناچیز بوده است. لذا توصیه می شود به منظور کاهش عوارض ناشی از توسعه نامتوازن و هزینه هایی که بر استان های مرکزی به دلیل تمرکز جمعیت و جذب مهاجرین سایر استان ها تحمیل می شود، سهم کشوری استان آذربایجان شرقی از اعتبارات عمرانی ملی افزایش یابد. ادامه این روند می تواند توسعه استان را با مشکلات چشمگیری مواجه سازد.

۱۶. نظام مالیاتی استان

وضعیت درآمدهای مالیاتی استان به تفکیک انواع درآمدها به صورت توصیفی و تحلیلی در این فصل مورد بحث قرار گرفته و در پایان پیشنهاداتی مرتبط با این حوزه ارائه گردیده است.

۱۶-۱. سیاست‌های مالیاتی و جهت‌گیری‌های استان

استان آذربایجان شرقی نیز همگام با سازمان امور مالیاتی کشور در صدد است با ارائه راهکارهایی و تسهیل فرآیند پرداخت مالیات و به کارگیری نیروی متخصص و ایجاد فضای مناسب، مردم را ترغیب به پرداخت مالیات نماید. افزایش نسبت درآمدهای مالیاتی به تولید استان نیز حاکی از این امر می‌باشد.

۱۶-۲. بررسی وضعیت تحولات مالیاتی

آمارهای موجود، حاکی از عدم تغییر سهم درآمدهای مالیاتی استان از کل درآمدهای عمومی بوده که مقدار آن برای سال‌های ۹۶ و ۹۵، ۹۳ درصد می‌باشد. درآمدهای مالیاتی مستقیم در سال ۱۳۹۶ نسبت به سال ۱۳۹۵ در حدود یک درصد کاهش و درآمدهای مالیاتی غیر مستقیم در سال ۱۳۹۶ نسبت به سال ۱۳۹۵ در حدود ۳۷ درصد داشته است.

۱۶-۳. بررسی و تحلیل عملکرد وصولی انواع درآمدهای مالیاتی

درآمدهای مالیاتی استان با ۱۳ درصد رشد به ۱۹۲۱۶ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۶ افزایش یافته است.

جدول ۸۹. عملکرد درآمدهای مالیاتی استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ (میلیارد ریال)

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد تغییرات	سهم از کل (درصد)
درآمدهای مالیاتی	۱۷۰۶۱	۱۹۲۱۶	۱۳	۱۰۰
درآمدهای مالیاتی مستقیم	۱۰۹۸۴	۱۰۸۵۹	-۱	۵۶.۵
درآمدهای مالیاتی غیر مستقیم	۶۰۷۸	۸۳۵۷	۳۷	۴۳.۵
نسبت درآمدهای مالیاتی به درآمدهای عمومی استان (درصد)	۹۳	۹۳	۰	-

ماخذ: خزانه معین استان آذربایجان شرقی، محاسبات کارشناسی

جدول ۹۰. عملکرد مالیات مستقیم استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ (میلیارد ریال)

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد تغییرات	سهم از کل (درصد)
مالیات بر شرکت‌ها	۴۹۷۰	۴۷۵۷	-۴	۴۳.۸
مالیات حقوق بخش عمومی	۲۲۱۶	۱۹۷۶	-۱۱	۱۸.۲
مالیات بخش خصوصی	۱۱۳۷	۱۱۵۶	۲	۱۰.۶
مالیات مشاغل	۱۵۲۳	۱۷۱۵	۱۳	۱۵.۸
مالیات مستغلات	۲۸۶	۳۰۰	۵	۲.۸
مالیات بر ثروت	۸۵۱	۹۵۴	۱۲	۸.۸
مالیات متفرقه بر درآمد	۰	۰	۰	۰

ماخذ: خزانه معین استان آذربایجان شرقی، محاسبات کارشناسی

از بخش‌های مالیات‌های مستقیم، مالیات بر شرکت‌ها و مالیات حقوق بخش عمومی در سال ۱۳۹۶ نسبت به سال ۱۳۹۵ دارای رشد منفی و بقیه‌ی بخش‌ها دارای رشد مثبت می‌باشند که از این میان، مالیات بر مشاغل با حدود ۱۳ درصد رشد و مالیات بر ثروت با حدود ۱۲ درصد رشد پیکان‌نما بوده‌اند.

مالیات بر ارزش افزوده از انواع مالیات‌های غیرمستقیم است که با حدود ۳۹ درصد رشد به ۷۹۵۵ میلیارد ریال رسیده است که بیش از ۹۵ درصد مالیات‌های غیرمستقیم را به خود اختصاص داده است.

جدول ۹۱. عملکرد مالیات غیرمستقیم استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ (میلیارد ریال)

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد تغییرات	سهم از کل (درصد)
مالیات ارزش افزوده	۵۷۲۵	۷۹۵۵	۳۹	۹۵.۲
دو درصد مالیات سایر کالاها	۱	۱	۰	۰
عوارض خروج مسافر از مرزها	۹۵	۱۲۲	۲۸	۱.۴
مالیات بر فروش سیگار	۵	۲	-۶۰	۰
مالیات بر نقل و انتقال اتومبیل	۲۲۲	۲۳۴	۵	۲.۸
مالیات شماره‌گذاری خودرو	۳۱	۴۵	۴۴	۰.۵

ماخذ: خزانه معین استان آذربایجان شرقی، محاسبات کارشناسی

جدول ۹۲. سهم اقلام عمده تشکیل دهنده درآمدهای مالیاتی استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶
مالیات بر شرکت‌ها	۲۹.۱۳	۲۴.۸
مالیات ارزش افزوده	۳۳.۵۶	۴۱.۴
مالیات حقوق بخش عمومی	۱۲.۹۹	۱۰.۳

ماخذ: خزانه معین استان آذربایجان شرقی

۱۶-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

همان‌گونه که از آمارهای ارائه شده برمی‌آید بخش عمده‌ای از درآمدهای استان را مالیات بر شرکت‌ها و مالیات بر ارزش افزوده تشکیل می‌دهد. به دلیل دارا بودن دفاتر و سیستم حسابداری در شرکت‌ها، تخمین مالیات نسبت به مشاغل به واقعیت نزدیک‌تر می‌باشد، در حالی که در مشاغل، شرایط برای فرار مالیاتی و اشتغال به اقتصاد زیرزمینی مهیا می‌باشد. بنابراین می‌توان با ایجاد شرایط مناسب و انگیزه کافی، فعالین اقتصادی را به سمت اقتصاد رسمی سوق داد. از مهم‌ترین علل اقتصادی گسترش اقتصاد زیرزمینی می‌توان به بار مالیاتی، حجم مقررات

دولتی، کیفیت خدمات عمومی، وضعیت بازار نیروی کار (نرخ بیکاری و مشخصات سنی و جنسی شاغلان، اندازه خوداشتغالی)، محدودیت‌های تجاری و موانع تعرفه‌ای، نقدینگی در حال گردش خارج از بانک‌ها، کیفیت نظام تامین اجتماعی و فساد اقتصادی اشاره کرد، با عنایت به این موارد می‌توان توصیه‌های سیاستی زیر را برای افزایش سهم درآمدهای مالیاتی مطرح نمود:

- **حجم مقررات دولتی و بوروکراسی:** تسهیل انجام امور اداری مانع دور زدن مقررات و پنهان کاری می‌شود.
- **کیفیت خدمات عمومی:** مالیات حق دولت است که همه شهروندان مسئول هستند جهت تأمین هزینه‌های دولت آن را پرداخت نمایند. دولت نیز موظف است تا هزینه و درآمد خود را طبق یک برنامه مشخص سالانه به شکل بودجه سالانه ترتیب نماید و با شفافیت کامل تمام هزینه خود را به شهروندان کشور تشریح کند. گزارش درست از هزینه‌ها و ارتقای کیفیت خدمات عمومی، باعث ایجاد انگیزه مثبت در بین شهروندان شده و آن‌ها را تشویق به پرداخت مالیات می‌کند.
- **وضعیت بازار نیروی کار:** افزایش نرخ بیکاری و کاهش تقاضا برای نیروی کار باعث کاهش قدرت چانه‌زنی نیروی کار می‌شود در این شرایط نیروی کار به حداقل‌ها قانع بوده و به منظور تصدی شغل، شرایط کارفرما را حتی اگر خلاف مقررات باشد خواهد پذیرفت. این به مفهوم گسترش اقتصاد سایه‌ای است.
- **درآمد سرانه و اوضاع اقتصادی خانوارها:** در صورتی که خانوار در تأمین معاش خود با مشکلات مواجه شود افراد به خود اشتغالی روی خواهند آورد و یا زنان، حاضر به اشتغال بدون در نظر گرفتن قانون کار و دستمزدهای پایین خواهند شد. اشتغال در سنین کمتر از سن اشتغال و اشتغال بازنشستگان نیز از مواردی است که به گسترش اقتصاد سایه‌ای می‌انجامد.
- **نقدینگی در حال گردش خارج از بانک‌ها:** به‌منظور جذب سرمایه‌های اندک و سرمایه‌گذاری در بخش تولیدی به‌صورت بهینه و قانونمند لازم است به بازار مالی و استفاده از روش‌های تشویقی جهت جذب سرمایه و سپس مدیریت صحیح آن که منجر به افزایش نرخ سرمایه‌گذاری در کشور شود، توجه ویژه‌ای شود.
- **کیفیت نظام تأمین اجتماعی:** تقاضا برای خدمات بیمه‌ای می‌تواند انگیزه‌ای برای فعالیت طبق مقررات قانونی باشد. اما کاهش سطح رضایت بیمه‌شدگان از خدمات بیمه باعث کاهش جذابیت و تقاضا برای این خدمات می‌شود. بنابراین خدمات بیمه‌ای نمی‌تواند ابزاری برای آشکار شدن فعالیت‌های اقتصادی باشد،

- به عبارت دیگر در این وضعیت، فعالیت پنهانی سودآورتر از استفاده از مزایای قانونی خواهد بود که این امر نیز به توسعه اقتصاد سایه‌ای می‌انجامد.
- **افزایش اختیارات استانی:** به منظور تحقق اهداف اقتصادی و اجتماعی در سطح ملی و منطقه‌ای ضرورت دارد برخی از تصمیم‌گیری‌ها در اختیارات استان‌ها قرار بگیرد، این امر هزینه‌های نظارتی دولت را نیز کاهش خواهد داد. اعطای اختیارات به استان‌ها در وصول مالیات موجب مشارکت دولت مرکزی و استان‌ها در اجرای سیاست‌های مالیاتی و هماهنگی آن‌ها با یکدیگر می‌شود که در نتیجه آن، امکان دستیابی هم‌زمان به اهداف ملی و منطقه‌ای در حوزه اقتصادی و اجتماعی فراهم می‌گردد و آنچه که دارای اهمیت است، همسو بودن این اهداف با منافع مالیات دهندگان و در نتیجه افزایش رضایت خاطر آن‌ها و کاهش تمایل به فرار مالیاتی می‌باشد. اعطای اختیارات به استان‌ها موجب خواهد شد در وظایف دولت مرکزی و استان‌ها تعادل ایجاد شود، دولت بر عملکرد اجتماعی و اقتصادی در سطح ملی و استان‌ها بر مسائل اجتماعی و اقتصادی منطقه‌ای متمرکز خواهند شد.
 - **ارتقای آگاهی افراد از سو استفاده های مالیاتی و عواقب آن در زمان آغاز فعالیت اقتصادی؛**
 - **شفافیت مالی دولتی:** ارائه تصویری روشن از مخارج دولت به عموم شهروندان؛ ارائه اطلاعات به شکلی که قابل فهم برای عموم جامعه باشد؛ امکان دسترسی پرداخت کنندگان مالیات به اطلاعات جزئی‌تر نیز باعث افزایش مشارکت مردم در پرداخت مالیات می‌شود.

۱۷. بازار کار استان

مزایای نسبی استان در ایجاد اشتغال و راهبردهای مرتبط با آن، وضعیت شاخص‌های نیروی کار استان (شامل نرخ بیکاری، نرخ مشارکت اقتصادی، نسبت اشتغال و ...) و دلایل کاهش یا افزایش آن‌ها از عمده مطالب این فصل می‌باشند.

۱۷-۱. سیاست‌های ایجاد شغل و جهت‌گیری‌های استان

با تمرکز صنایع تولید ماشین آلات و تجهیزات در مرکز استان، این استان یکی از قطب‌های صنعتی کشور به شمار می‌رود. استان آذربایجان شرقی از لحاظ تعداد کارگاه‌های صنعتی، چهارمین قطب صنعتی کشور محسوب می‌شود و از امکانات و قابلیت‌های توسعه صنعتی شایان توجهی برخوردار است که بخشی از آن‌ها عبارتند از:

- وجود ۳۸ شهرک صنعتی و تخصصی و ۱۶ ناحیه صنعتی؛
- ۷ پایانه مرزی گمرکی؛
- وجود موسسات تحقیقات صنعتی در استان؛
- مزیت نسبی در ۱۳ رشته فعالیت صنعتی استان از قبیل چرم سازی، صنایع غذایی و آشامیدنی، تولید مبلمان و چوب و محصولات چوبی، قطعه و مجموعه سازی (مخصوصاً در حوزه خودروسازی)، ماشین سازی و شیمیایی؛
- وجود مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای مجهز و مراکز آموزش فنی شرکت‌های بزرگ صنعتی؛
- وجود صنایع مادر پیشرفته از قبیل پالایشگاه و مجتمع پتروشیمی تبریز و کارخانه‌های بزرگی نظیر تراکتورسازی، ماشین سازی، فولاد و کارخانجات تولیدکننده نیروی محرکه، قطعه سازی و قالب سازی برای احداث صنایع خودروسازی؛
- وجود شهرک‌های تخصصی مانند سرمایه‌گذاری خارجی، فن‌آوری قطعات خودرو، مصالح ساختمانی تبریز و سرامیکی مرند و همچنین واحدها و تشکلهای صنعتی و صنایع تبدیلی؛
- هم‌جواری با کشورهای خارجی و دسترسی آسان به بازارهای اروپا و آسیای میانه.

در سال‌های اخیر با ایجاد تشکلهای صنفی در زمینه صنعت، نظیر اتاق بازرگانی و صنایع و معادن، خانه صنعت و معدن، انجمن مدیران صنایع و انجمن قطعه سازان زمینه ارتباطی قوی بین مراکز صنعتی استان فراهم گردیده که می‌تواند الگوی

مناسب برای صنایع کشورمان باشد. از این رو تدوین برنامه‌های لازم مبنی بر اصلاح فرآیندهای صدور مجوز فعالیت‌های اقتصادی و همچنین حذف قوانین و مقررات زائد و دست و پاگیر و کاهش زمان و هزینه‌های انجام کار و در عین حال تدوین قوانین جدید برای شروع و توسعه فعالیت‌های اقتصادی توسط این بخش‌ها با هدف ارتقاء کارایی فعالیت‌ها، تخصیص منابع، گسترش مشارکت‌های مردمی در بخش‌های مختلف تولیدی و تجاری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است.

۱۷-۲. بررسی وضعیت تحولات بازار کار

براساس برآوردهای موجود طی سال‌های برنامه پنجم توسعه (۱۳۹۴-۱۳۹۰) ۵۷.۷ درصد اشتغال استان در بخش غیر رسمی فعالیت داشته‌اند که بیش‌ترین میزان آن در بخش عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای با ۸۵.۴ درصد و بخش کشاورزی با ۸۳.۴ درصد بوده است.

در سال ۱۳۹۰ (سال شروع برنامه پنجم) ۵۹ درصد اشتغال استان به بخش غیررسمی تعلق داشت که این رقم در سال ۱۳۹۴ به ۵۶.۴ درصد رسیده است. از جمله علل تشکیل دهنده بخش غیررسمی در بازار کار استان می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- پایین بودن درجه انطباق با قانون در بخش غیررسمی؛
- افزایش نرخ مشارکت زنان در بازار کار؛
- رشد اقتصادی پایین؛
- عدم خلق فرصت‌های شغلی متناسب با نیروی کار موجود.

۱۷-۳. بررسی و تحلیل وضعیت شاخص‌ها و متغیرهای مرتبط با نیروی کار

متوسط نرخ مشارکت اقتصادی استان برای جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر طی سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۶، حدود ۴۲ درصد می‌باشد. بیش‌ترین میزان این نرخ در استان طی سال‌های مزبور، با ۴۵.۷ و ۴۵.۵ درصد به ترتیب به سال‌های ۱۳۸۶ و ۱۳۸۸ و کم‌ترین میزان با ۳۹.۳ درصد به سال ۱۳۹۴ اختصاص داشته است. نرخ مشارکت اقتصادی استان در سال ۱۳۹۶ نسبت به سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است.

جدول ۹۳. نرخ مشارکت اقتصادی^{۲۵} استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

نرخ تغییرات	۱۳۹۶	۱۳۹۵	عنوان
۱.۱	۴۲.۱	۴۱	نرخ مشارکت اقتصادی کل
۰.۸	۶۷.۵	۶۶.۷	نرخ مشارکت اقتصادی مردان
۰.۵	۱۶	۱۵.۵	نرخ مشارکت اقتصادی زنان
۰.۶	۳۹.۸	۳۹.۲	نرخ مشارکت اقتصادی نقاط شهری
۲.۴	۴۸.۲	۴۵.۸	نرخ مشارکت اقتصادی نقاط روستایی

مأخذ: مرکز آمار ایران

در سال ۱۳۹۶ نرخ مشارکت اقتصادی نقاط شهری و روستایی استان به ترتیب ۳۹.۸ و ۴۸.۲ درصد است که نشان می‌دهد نرخ مشارکت نقاط روستایی استان در فعالیت‌های اقتصادی بیشتر از نقاط شهری می‌باشد.

هم‌چنین در سال ۱۳۹۶ نرخ مشارکت اقتصادی مردان و زنان استان به ترتیب ۶۷.۵ و ۱۶ درصد است که نشان دهنده پایین بودن نرخ مشارکت زنان استان نسبت به مردان، در فعالیت‌های اقتصادی می‌باشد.

نرخ بیکاری استان در سال ۱۳۹۶ نسبت به سال ۱۳۹۵ حدود ۰.۱ درصد کاهش یافته است. نرخ بیکاری نقاط شهری و روستایی استان به ترتیب ۱۲.۹ و ۶ درصد است که نشان می‌دهد نرخ بیکاری نقاط روستایی استان کمتر از نقاط شهری می‌باشد.

در سال ۱۳۹۶ نرخ بیکاری نقاط مردان و زنان استان به ترتیب ۹.۸ و ۱۴.۹ درصد است که نشان می‌دهد نرخ بیکاری زنان استان بیش‌تر از مردان می‌باشد.

۲۵. نرخ مشارکت اقتصادی نشان می‌دهد چند درصد از جمعیت در سن کار، فعال (شاغل و بیکار) هستند.

جدول ۹۴. نرخ بیکاری^{۲۶} استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

نرخ تغییرات	۱۳۹۶	۱۳۹۵	عنوان
-۰.۱	۱۰.۷	۱۰.۸	نرخ بیکاری کل
-۰.۱	۹.۸	۹.۹	نرخ بیکاری مردان
-۰.۱	۱۴.۹	۱۵	نرخ بیکاری زنان
-۰.۶	۱۲.۹	۱۳.۵	نرخ بیکاری نقاط شهری
۱	۶	۵	نرخ بیکاری نقاط روستایی

مأخذ: مرکز آمار ایران

در سال ۱۳۹۶ نرخ بیکاری مردان و زنان استان به ترتیب ۹.۸ و ۱۴.۹ درصد است که نشان دهنده بالا بودن نرخ بیکاری زنان استان نسبت به مردان می‌باشد.

جدول ۹۵. نسبت اشتغال^{۲۷} استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

نرخ تغییرات	۱۳۹۶	۱۳۹۵	عنوان
۱	۳۷.۶	۳۶.۶	نسبت اشتغال کل
۰.۸	۶۰.۹	۶۰.۱	نسبت اشتغال مردان
-۰.۴	۱۲.۸	۱۳.۲	نسبت اشتغال زنان
۰.۴	۳۴.۳	۳۳.۹	نسبت اشتغال نقاط شهری
-۴.۶	۳۸.۹	۴۳.۵	نسبت اشتغال نقاط روستایی

مأخذ: مرکز آمار ایران

۲۶. نرخ بیکاری عبارت است از: $۱۰۰ * (\text{جمعیت فعال (شاغل و بیکار)} / \text{جمعیت بیکار}) = \text{نرخ بیکاری}$
 ۲۷. نسبت اشتغال عبارت است از: $\text{نسبت جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر شاغل به جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر}$.

جدول ۹۶. سهم اشتغال ناقص^{۲۸} استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	نرخ تغییرات
سهم اشتغال ناقص کل	۹.۱	۸	-۱.۱
سهم اشتغال ناقص مردان	۱۰.۶	۹.۳	-۱.۳
سهم اشتغال ناقص زنان	۲.۲	۲	-۰.۲
سهم اشتغال ناقص نقاط شهری	۹.۴	۸.۷	-۰.۷
سهم اشتغال ناقص نقاط روستایی	۸.۴	۶.۷	-۱.۷

مأخذ: مرکز آمار ایران

جدول ۹۷. توزیع شاغلان در بخش‌های اقتصادی استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۶

عنوان	کشاورزی	صنعت	خدمات
سهم اشتغال هر بخش در کل استان	۱۹.۷	۳۹.۴	۴۰.۸
سهم اشتغال هر بخش در گروه مردان	۱۸.۹	۳۸.۲	۴۲.۹
سهم اشتغال هر بخش در گروه زنان	۲۳.۲	۴۵	۳۱.۶
سهم اشتغال هر بخش در نقاط شهری	۴.۲	۴۳.۶	۵۲.۱
سهم اشتغال هر بخش در نقاط روستایی	۵۱.۵	۳۰.۹	۱۷.۷

مأخذ: مرکز آمار ایران

بررسی سهم اشتغال بخش‌های مختلف اقتصادی در استان نشان می‌دهد طی سال‌های ۹۶-۱۳۸۶ کم‌ترین میزان اشتغال به بخش کشاورزی اختصاص داشته است.

۲۸. سهم اشتغال ناقص عبارت است از: نسبت جمعیت دارای اشتغال ناقص به جمعیت شاغل.

۱۷-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

با بررسی پتانسیل‌ها و مزایای نسبی استان آذربایجان شرقی می‌توان راهبردهای توسعه کسب و کار استان را به سه محور اصلی تقسیم نمود:

۱. فعالیتهای محرک توسعه کسب و کار

- این فعالیتهای در بخش صنعت (ساخت) عبارتند از: مواد و محصولات شیمیایی، لاستیک و پلاستیک، فلزات اساسی، ساختمان، محصولات کانی غیرفلزی، ساخت وسایل نقلیه موتوری، صنایع تبدیلی و غذایی، منسوجات و پوشاک، لوازم خانگی و مبلمان. معدن با محوریت فراوری مس و نفلین سینیت.
- محورهایی بخش کشاورزی عبارتند از: باغداری، دام و طیور و آبزیان.
- فعالیتهای بخش خدمات عبارت است از: واسطه‌گری‌های مالی (بورس، بیمه و بانک)، خدمات برتر و فرمانطقه‌ای (با محوریت خدمات گردشگری، آموزشی، درمانی، ارتباطات، عمده فروشی، انبارداری و حمل و نقل).
- منطقه آزاد صنعتی - تجاری ارس و مناطق ویژه اقتصادی.

۲. فضاهای محوری توسعه کسب و کار

نیمه غربی استان محل استقرار صنایع بزرگ، کارگاه‌های صنعتی کوچک و متوسط، محدوده‌های زارعی آب و باغی، روستاهای بزرگ، شهرهای پرجمعیت، دآمداری‌های صنعتی و فعالیتهای بازرگانی می‌باشد و اقتصاد استان عمدتاً وابسته به این نیمه است که فضاهای محوری استان اغلب در آن واقع شده‌اند. این نیمه شامل محورها و کانون‌های توسعه ذیل می‌باشد:

- محور تبریز - بستان‌آباد با رویکرد استقرار کارگاه‌های صنعتی کوچک و متوسط؛
- محور تبریز - آذرشهر با رویکرد استقرار صنایع بزرگ، شهرک‌های صنعتی و اراضی کشاورزی آبی؛
- محور تبریز - صوفیان با رویکرد استقرار کارگاه‌های صنعتی کوچک و متوسط؛
- کانون‌های توسعه شهرستان‌های مرند، مراغه و بناب؛
- شهر تبریز با محوریت خدمات برتر و صنعت.

۳. فضاهای عقب مانده دارای قابلیت توسعه کسب و کار

قسمت‌های عمده‌ای از نیمه شرقی و بخشی از شمال استان به دلیل ویژگی‌های طبیعی یا کوهستانی بودن منطقه و عدم ارتباط مناسب با سایر استان‌های همجوار، از مناطق کمتر توسعه یافته استان می‌باشد.

استقرار بخش عمده ای از روستاهای کم جمعیت و پراکنده با دامن‌داری سنتی، کشاورزی دیم و استقرار شهرهای کم جمعیت از ویژگی‌های عمده نیمه شرقی استان است و فضاهای عقب مانده دارای قابلیت توسعه استان اغلب در آن واقع شده‌اند و شامل محورها و کانونهای توسعه ذیل می‌باشد:

- محور مرند - جلفا و مرند - بازرگان از محورهای دارای قابلیت توسعه می‌باشد. توسعه منطقه آزاد ارس و توسعه صنایع و استقرار فعالیت‌های عمده خدماتی و بازرگانی، استخوان بندی اصلی پیکره فضایی استان را تشکیل خواهد داد و بر همین اساس ضروری است تجهیز شبکه‌های زیربنایی این محور در اولویت قرار گرفته و مراکز جمعیت آن در همین راستا تجهیز و تقویت شوند.
- محور تبریز - میاندوآب به عنوان یکی از مهم‌ترین محورهای قابلیت توسعه کسب و کار استان می‌باشد و بر همین اساس ضروری است تجهیز شبکه‌های زیربنایی در اولویت قرار گیرد.
- محور تبریز - اهر با کانون‌های توسعه ورزقان و کلیبر با توجه به استقرار دو مجموعه صنعتی و معدنی بزرگ در منطقه شمالی و بهره‌برداری از قابلیت‌های توریستی منطقه عمده ترین محور توسعه نیمه شرقی استان خواهد بود و ضرورت دارد جهت خروج منطقه شمالی استان از این بن‌بست و تثبیت جمعیت منطقه، ضمن توسعه شبکه‌های زیربنایی این محور به بهره‌برداری از معادن عظیم مس سونگون و توسعه فعالیت‌های صنعتی و معدنی به صورت مجموعه‌های یکپارچه فرآوری مواد معدنی تا تولید کالاهای مصرفی اقدام شود.
- محور بستان آباد - سراب - اردبیل یکی از محورهای منطقه‌ای است که جهت تقویت ارتباطات میان منطقه‌ای با استان‌های همجوار در اولویت قرار دارد. این محور دارای قابلیت استقرار صنایع تبدیلی کشاورزی و دامی است و به عنوان قطب صنایع تبدیلی دامی استان به شمار می‌رود. ضمن توسعه شبکه‌های زیربنایی این محور می‌توان به بهره‌برداری از معادن نفلین سینیت نیز اشاره کرد.

۱۸. بهبود فضای کسب و کار استان

در این فصل اقدامات انجام شده در ارتباط با بهبود فضای کسب و کار استان، جایگاه فضای کسب و کار ایران براساس رتبه‌بندی بانک جهانی، جایگاه فضای کسب و کار استان آذربایجان شرقی مورد بحث قرار گرفته است.

۱۸-۱. سیاست‌های مربوط به بهبود فضای کسب و کار و جهت‌گیری‌های استان

"کسب و کار" به هر نوع فعالیت تکرارشونده و مشروع اقتصادی از قبیل تولید، خرید و فروش کالا و خدمات به قصد کسب منافع اقتصادی اطلاق می‌شود و "محیط کسب و کار" مجموعه عوامل موثر در اداره یا عملکرد بنگاه‌های تولیدی که خارج از کنترل مدیران آنها است. محیط کسب و کار شامل نهادهای، مقررات و رویه‌های اداری مندرج در محیط فعالیت اقتصادی است و به نوعی هزینه‌های غیر فنی فعالیت اقتصادی را تعیین می‌کنند. محیط کسب و کار متغیرهای موثر بر کسب و کار بنگاه‌های اقتصادی است که خارج از تسلط و قدرت بنگاه‌ها می‌باشد اما بر نتیجه تلاش آنها بسیار موثر است. در یک تعریف کلی مجموعه عواملی است که بر عملکرد بنگاه اثر می‌گذارد اما نمی‌تواند آن را به سهولت تغییر دهد و تا زمانی که محیط کسب و کار بهبود نیابد بهبود عملکرد بنگاه‌ها و به طور کلی رشد بخش خصوصی امکان پذیر نخواهد بود.

در چند سال اخیر، بهبود فضای کسب و کار مورد توجه سیاست‌گذاران اقتصادی و برنامه‌ریزان کشور قرار گرفته است و وظایفی نیز مترتب قوانین بالادستی به وزارت اموراتصادی و دارایی در خصوص بهبود محیط کسب و کار محول شده است که به شرح ذیل می‌باشد:

- قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار به شماره ۵۰/۷۵۰۲۷/۵۰۰ تاریخ ۱۳۹۰/۱۲/۱۳؛
- تصویب‌نامه هیات‌وزیران به شماره ۵۰۴۴۱/ت/۵۳۶۰۷/۵۰۴۴۱/۵/۱۳۹۳؛
- قانون رفع موانع تولید رقابت پذیر و ارتقای نظام مالی کشور به شماره ۴۹۱/۱۰۰۷۷/ت/۱۳۹۴؛
- برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ج.ا.ا به شماره ۱۰۴/۱۰۵۹۸۶/ت/۱۳۹۵؛
- تصویب‌نامه درخصوص ارتقای جایگاه ایران در شاخص شروع کسب و کار به شماره ۲۳۱۱۰/ت/۵۳۰۷۹/۳/۱۳۹۶؛

- دستورالعمل استقرار و توسعه مرکز ملی پایش محیط کسب و کار کشور به شماره ۵۰۸۶۸ به تاریخ ۱۳۹۶/۵/۱؛
 - دستورالعمل فرهنگ سازی و اطلاع رسانی توسعه مرکز ملی پایش محیط کسب و کار کشور به شماره ۱۵۱۸۰۱ تاریخ ۱۳۹۶/۷/۲۶؛
- در این راستا اداره کل امور اقتصادی و دارایی ضمن پیگیری اقدامات تعریف شده در هسته کلیدی بهبود فضای کسب و کار که از جمله آن می توان به موارد ذیل اشاره کرد:
۱. انجام کلیه استعلام ها از طریق سیستم پنجره واحد سرمایه گذاری و ارتقای آن
 ۲. انجام کلیه فرایندهای کارگروه امور زیربنایی از طریق سیستم پنجره واحد سرمایه گذاری
 ۳. ایجاد مجتمع قضایی رسیدگی به پرونده های اقتصادی در ساختمانی مجزا
 ۴. ایجاد و بهره برداری از پنجره واحد معادن طبق ماده ۲۴ قانون معادن
 ۵. تکمیل نقشه امکانات و زیرساخت های موجود در سایت شرکت شهرک های صنعتی جهت اطلاع رسانی شفاف به سرمایه گذاران در رابطه با اراضی قابل واگذاری در هر شهرک
- نسبت به تدوین سند تدبیر شماره ۲ و هسته کلیدی مدیریت فضای کسب و کار و تعریف اقداماتی در آن برای سال های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰ اقدام نمود، که از جمله آن می توان به موارد ذیل اشاره کرد:
- ثبت پیشنهاد ایجاد امکان ثبت سفارش قطعات یدکی ماشین آلات حمل و نقل که نمایندگی رسمی ندارند، برای کلیه واحدهای صنعتی موضوع بخشنامه شماره ۹۴/۲۱۰/۱۶۴۹۶ تاریخ ۹۴/۰۳/۱۹ (مشکل اعلام شده توسط شرکت آنا تا)؛
 - ثبت پیشنهاد اصلاح دستورالعمل صدور جواز تاسیس و پروانه بهره برداری و انجام استعلام های لازم توسط سازمان صنعت، معدن و تجارت قبل شروع مرحله ساخت؛
 - ثبت پیشنهاد تجمیع فرآیند مناقصه در یک سایت و لینک سایر سایتهای مانند سایت بازرسی و سایت شرکت ها به آن سایت؛
 - ثبت تداخل قانون حفظ کاربری اراضی با قانون استقلال شرکتهای توزیع برق؛
 - ثبت پیشنهاد عدم احتساب مدت زمان دریافت مقرری بیمه بیکاری جزو سوابق پرداخت حق بیمه، نظر به این که تبصره ۲ ماده ۶ قانون بیمه بیکاری،

در اغلب موارد برای برخورداری از مزایای این قانون سبب و ایجاد تنش میان نیروی کار فعال جامعه در محیط‌های کاری با کارفرمایان شده است.

۱۸-۲. بررسی وضعیت تحولات فضای کسب و کار

گزارش سهولت کسب و کار، سال‌هاست مبنا و مرجع معتمد سرمایه‌گذاران بین‌المللی برای حضور و فعالیت در کشورهای مختلف است. جایگاه ایران در سال ۲۰۱۷ نسبت به ۲۰۱۶ سه پله نزول داشته و در میان ۱۹۰ کشور در رده ۱۲۰ جهانی قرار گرفته است.

۱۸-۳. بررسی و تحلیل وضعیت زیرشاخص‌های بهبود فضای کسب و کار

براساس گزارش سال ۲۰۱۸ بانک جهانی، وضعیت ایران در ارزیابی شاخص‌های ده‌گانه بانک جهانی به شرح زیر می‌باشد:

جدول ۹۸. وضعیت ایران در ارزیابی شاخص‌های ده‌گانه بانک جهانی در سال ۲۰۱۷

عنوان	رتبه سال ۲۰۱۶	رتبه سال ۲۰۱۷	ارتقا/تنزل
اخذ مجوزهای ساخت و ساز	۲۷	۲۱	ارتقاء ۵ پله‌ای
دسترسی به برق	۹۴	۹۵	تنزل یک پله‌ای
شاخص سهولت راه‌اندازی کسب و کار	۱۰۲	۹۶	ارتقاء ۷ پله‌ای
کسب اعتبارات (اخذ وام)	۱۰۱	۱۰۷	تنزل ۶ پله‌ای
قوانین مربوط به ورشکستگی	۱۵۶	۱۵۴	ارتقاء ۲ پله‌ای
تجارت فرامرزی	۱۷۰	۱۶۵	ارتقاء ۵ پله‌ای
ثبت مالکیت	۸۶	۸۶	-
میزان حمایت از سرمایه‌گذاران خرد	۱۶۵	۱۶۹	تنزل ۴ پله‌ای
پرداخت مالیات	۱۰۰	۱۴۸	تنزل ۴۸ پله‌ای
اجرای قراردادهای	۷۰	۷۶	تنزل ۶ پله‌ای

مأخذ: بانک جهانی

اهمیت بهبود محیط کسب و کار و تسهیل شرایط قانونی و اداری موجب گردیده است تا مجلس شورای اسلامی به این مقوله ورود پیدا کند. گروه مطالعات کسب و

کار مرکز پژوهش‌های مجلس از اردیبهشت ماه سال ۱۳۸۹ گزارشی با عنوان "پایش محیط کسب و کار کشور" به منظور بررسی وضعیت محیط کسب و کار کشور تهیه و منتشر می‌کند. در همین راستا و در سال ۱۳۹۰، نمایندگان مجلس شورای اسلامی، قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار را تصویب کردند. به موجب ماده ۴ این قانون اتاق‌ها موظفند به منظور اطلاع سیاست‌گذاران از وضعیت محیط کسب و کار در کشور شاخص‌های ملی محیط کسب و کار در ایران را تدوین و به طور سالانه و فصلی حسب مورد به تفکیک استان‌ها، بخش‌ها، سنجش و اعلام نمایند و اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران در قالب اجرای یک طرح پژوهشی در سال ۱۳۹۴، نسبت به شناسایی و معرفی شاخص‌های ملی پایش محیط کسب و کار اقدام نمود و اجرای طرح ملی پایش محیط کسب و کار را در اواخر سال ۱۳۹۵ با همکاری اتاق‌های تعاون و اصناف ایران در دستور کار خود قرار داد.

بر اساس نتایج حاصل از پایش ملی محیط کسب و کار ایران در زمستان ۱۳۹۶، رقم شاخص ملی ۵.۸ محاسبه شده است که تا حدودی بهتر از وضعیت این شاخص نسبت به ارزیابی فصل گذشته است.

جدول ۹۹. مولفه‌ها با بدترین اثر در فضای کسب و کار آذربایجان شرقی در زمستان ۱۳۹۶

امتیاز	مولفه‌ها
۸.۶۵	بی ثباتی و غیرقابل پیش بینی بودن قیمت‌ها (مواد اولیه و محصولات)
۷.۹۶	بی ثباتی سیاست‌ها، مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر به کسب و کار
۷.۵۵	موانع اداری کسب و کار (ادارات و دستگاه‌های اجرایی مرتبط با کسب و کار)
۷.۵۴	دشواری تأمین مالی از بانک‌ها
۷.۲	ضعف دادگاه‌ها در رسیدگی به شکایات و پیگرد موثر متجاوزان به حقوق دیگران
۷.۱۶	رویه‌های غیرمنصفانه و ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات
۷.۰۵	عرضه کالاهای قاچاق و رقابت غیر منصفانه محصولات خارجی و داخلی در بازار ایران

مأخذ: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

۱۸-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

آنچه مسلم است یکی از شاخص‌ها و نشانه‌های مهم انگیزشی برای حضور بخش خصوصی در عرصه اقتصادی، فضای کسب و کار و شاخص‌های مرتبط با آن می‌باشد. که اصلاح فضای کسب و کار می‌تواند منجر به تقویت جنبه مشارکت

بخش خصوصی در عرصه اقتصاد، ارتقای سطح تولید و افزایش فرصت‌های شغلی گردد.

راهکارهای پیشنهادی به منظور مطلوب کردن فضای کسب و کار در استان به شرح ذیل ارائه می‌گردد:

- لینک سامانه ساترا به پنجره واحد سرمایه‌گذاری استان؛
- احصا مجوزهای کسب و کار صادره در استان و تسهیل آن؛
- تسهیل قوانین و مقررات محل از طریق ارائه پیشنهادات به هیات مقررات زدائی و تسهیل مجوزهای کسب و کار؛
- جانمایی فعالیتهای اقتصادی؛
- توسعه و استقرار پنجره‌های واحد اطلاعاتی و عملیاتی؛
- آموزش و فرهنگ سازی؛
- ترویج مسولیت پذیری، پاسخگویی و احترام به شأن متولیان کسب و کار؛
- تشکیل کارگروه‌های تخصصی بررسی موارد مرتبط با فضای کسب و کار در ذیل شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی.

۱۹. درآمد هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

اصولا یکی از اساسی ترین مطالعات آماری که به منظور نیل به اهداف مختلف اقتصادی و اجتماعی، در اغلب کشورهای جهان صورت می گیرد، بررسی بودجه خانوار است. از طریق این بررسی می توان به چگونگی هزینه ها و درآمدهای خانوارها و روند تغییرات آن ها و نیز آمار و اطلاعات گوناگون دیگر پی برد. مهم ترین اهداف این بررسی به شرح ذیل می باشد^{۲۹}:

- شناسایی الگوها و عادات مصرفی خانوارها و مطالعه در مورد روند تغییرات آن ها در اثر تحولات اقتصادی و اجتماعی؛
- تعیین ضرایب اهمیت کالاها و خدمات مورد مصرف خانوارها به منظور محاسبه شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی؛
- تعیین سهم هزینه های مختلف در هزینه کل خانوارها و اطلاع از چگونگی مصرف در بین طبقات مختلف جامعه جهت اتخاذ تصمیم در مورد تامین رفاه نسبی و حداقل معیشت؛
- برآورد کلیه هزینه های مصرفی خانوارها به منظور استفاده در محاسبات ملی؛
- ارزیابی اثرات اقتصادی و اجتماعی برنامه های دولت در وضع زندگی خانوارها از نظر ترکیب هزینه های مصرفی آن ها؛
- برآورد میزان تولید بعضی از کالاهای مورد مصرف خانوارها که از طرق دیگر به سهولت قابل محاسبه نمی باشد؛
- محاسبه حساسیت درآمدی تقاضا، میل نهایی به مصرف و میل نهایی به پس انداز در جامعه؛
- محاسبه شاخص های مختلف در زمینه چگونگی توزیع درآمد؛
- برآورد میزان سرمایه گذاری خانوارها در بخش ساختمان؛
- آگاهی از ویژگی های جمعیتی جامعه و چگونگی اثرات آن ها بر هزینه و درآمد خانوارها.

۱۹-۱. سیاست‌های اقتصادی در زمینه درآمد هزینه خانوار و توزیع درآمد و جهت‌گیری‌های استان

آمارهای موجود بانک مرکزی نشان می‌دهد دست کم از سال ۱۳۸۳ تا سال ۱۳۹۴ همواره درآمدها کمتر از هزینه‌ها بوده است اما آمارهای سال ۱۳۹۴ به بعد بیانگر آن است که برای نخستین بار درآمدهای ناخالص خانوارها از هزینه‌ها پیشی گرفته و این روند در سال ۱۳۹۵ نیز ادامه داشته است. اما در سال ۱۳۹۶ این روند متوقف شده و هزینه خانوارها افزایش یافته است.

۱۹-۲. بررسی وضعیت تحولات مرتبط با درآمد هزینه خانوار و توزیع درآمد

بیش از ۶۹ درصد هزینه‌های ناخالص سالانه استان طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ مربوط به هزینه ناخالص غیرخوراکی می‌شود.

بیش‌ترین افزایش هزینه ناخالص غیرخوراکی در سال ۱۳۹۶ نسبت به سال ۱۳۹۵ برای خانوارهای روستایی به ترتیب مربوط به شاخص‌های مسکن ۲۴.۲۶٪، کالاها و خدمات متفرقه خانوار ۲۰.۸۹٪، حمل و نقل و ارتباطات ۱۵.۸۲٪، بهداشت و درمان ۱۴.۲۱٪، پوشاک و کفش ۱۰.۳۶٪، لوازم اثاث و خدمات خانوار ۹.۵۲٪، تفریحات، سرگرمی و خدمات ۴.۹٪ محاسبه شده است.

بیش‌ترین افزایش هزینه ناخالص غیرخوراکی در سال ۱۳۹۶ نسبت به سال ۱۳۹۵ در خانوارهای روستایی به ترتیب مربوط به شاخص‌های آرد، رشته، غلات، نان و فرآورده‌های آن ۲۳.۷۱٪، گوشت ۲۲.۲۱٪، سبزی‌های تازه ۱۲.۸۴٪، شیر و فرآورده‌های آن و تخم‌پرندگان ۱۱.۹۳٪، میوه‌ها و خشکبار ۸.۹۳٪، نوشابه‌ها و غذاهای آماده و دکانی‌ها ۷.۵۵٪، قند، شکر، شیرینی‌ها، چای، قهوه و کاکائو ۵.۲۹٪، روغن‌ها و چربی‌ها ۴.۹۶٪، ادویه‌ها، چاشنی‌ها و سایر ترکیبات خوراکی ۲.۵۸٪. نظر به اینکه این گروه‌ها جزو کالاهای ضروری به حساب می‌آیند، افزایش هزینه خانوارها در این شاخص‌ها می‌تواند بیانگر کاهش رفاه آنها در سال ۱۳۹۶ باشد.

۱۹-۳. بررسی وضعیت شاخص‌های توزیع درآمد

جدول ۱۰۰. ضریب جینی^{۳۰} مناطق شهری و روستایی کشور و استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	کشور			استان		
	۱۳۹۵	۱۳۹۶	میزان تغییرات	۱۳۹۵	۱۳۹۶	میزان تغییرات
ضریب جینی مناطق شهری	۰.۳۷	۰.۳۷	۰	۰.۳۴	۰.۳۴	۰
ضریب جینی روستایی	۰.۳۳	۰.۳۵	۰.۰۲	۰.۳۳	۰.۳۲	-۰.۰۱

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

در سال ۱۳۹۵ ضریب جینی مناطق شهری و روستایی استان به ترتیب برابر با ۰.۳۴ و ۰.۳۳ بوده که در سال ۱۳۹۶ به ترتیب به ارقام ۰.۳۴ و ۰.۳۲ رسیده است. ضریب جینی روستایی به اندازه ۰.۰۱ کاهش یافته است، این نشان می‌دهد که نابرابری در روستاهای استان در سال ۱۳۹۶ کاهش یافته و خانوارهای روستایی استان از نظر رفاه به میزان ۰.۰۱ به هم نزدیک‌تر شده‌اند. هرچند پایین بودن ضریب جینی نقاط روستایی نسبت به نقاط شهری استان نشان می‌دهد وضعیت توزیع درآمد در روستاهای استان نسبت به مناطق شهری بهتر می‌باشد.

۱۹-۴. بررسی و تحلیل وضعیت توزیع درآمد بین خانوارها

۱۹-۴-۱. توزیع درآمد در خانوارهای شهری

ضریب جینی شهری استان از رتبه هشتم کشوری در سال ۱۳۹۵ به رتبه یازدهم کشوری در سال ۱۳۹۶ رسیده و جزو بدترین استان‌ها از لحاظ توزیع درآمدی قرار گرفته است. این نابرابری در خانوارهای شهری استان نسبت به استان‌های دیگر بیشتر شده است.

۳۰. ضریب جینی یکی از شاخص‌های تحلیل توزیع درآمد است. هرچه این ضریب به یک نزدیک‌تر باشد نشان‌دهنده نابرابری بیشتر و هرچه به صفر نزدیک‌تر باشد، نشان‌دهنده توزیع درآمد بهتر است.

جدول ۱۰۱. سهم نسبی دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای شهری استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۱-۱۳۹۰

عنوان	۱۳۹۰	۱۳۹۱	میزان تغییرات
سهم دهک اول	۰.۰۲۴۸	۰.۰۳۶۸	۰.۰۱۲
سهم دهک دوم	۰.۰۹۳۹	۰.۰۴۹۳	-۰.۰۴۵
سهم دهک سوم	۰.۰۴۹۸	۰.۰۶	۰.۰۱
سهم دهک چهارم	۰.۰۵۹۶	۰.۰۶۸۸	۰.۰۰۹
سهم دهک پنجم	۰.۰۷۱۶	۰.۰۷۶۹	۰.۰۰۵
سهم دهک ششم	۰.۰۸۹۱	۰.۰۸۸۴	-۰.۰۰۱
سهم دهک هفتم	۰.۱۰۱۹	۰.۱۰۱۴	-۰.۰۰۱
سهم دهک هشتم	۰.۱۲۳۶	۰.۱۲۱۳	-۰.۰۰۲
سهم دهک نهم	۰.۱۵۵۵	۰.۱۴۷۸	-۰.۰۰۸
سهم دهک دهم	۰.۲۸۴۸	۰.۲۴۹۲	-۰.۰۳۶

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

جدول ۱۰۲. توزیع درآمد در خانوارهای شهری استان طی سال‌های ۹۱-۱۳۹۰

عنوان	۱۳۹۰	۱۳۹۱	میزان تغییرات
سهم بیست درصد فقیرترین (دهک اول) خانوار شهری از کل هزینه سبد خانوارهای شهری	۰.۰۶۴	۰.۰۸۶	۰.۰۲
نسبت هزینه‌های ده درصد ثروتمندترین (دهک دهم) به ده درصد فقیرترین (دهک اول) خانوارهای شهری	۱۱.۵	۶.۷۸	-۴.۷۲
نسبت هزینه‌های بیست درصد ثروتمندترین به بیست درصد فقیرترین خانوارهای شهری	۶.۸۷	۴.۶۱	-۲.۲۶

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

۱۹-۴-۲. توزیع درآمد در خانوارهای روستایی

جدول ۱۰۳. سهم نسبی دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای روستایی استان طی سال‌های ۹۱-۱۳۹۰

عنوان	۱۳۹۰	۱۳۹۱	میزان تغییرات
سهم دهک اول	۰.۰۳۴۴	۰.۰۴۰۸	۰.۰۰۰۶
سهم دهک دوم	۰.۰۴۷۵	۰.۰۵۷۷	۰.۰۰۱
سهم دهک سوم	۰.۰۵۶	۰.۰۶۷	۰.۰۱۱
سهم دهک چهارم	۰.۰۶۴	۰.۰۷۴۹	۰.۰۱۱
سهم دهک پنجم	۰.۰۷۵۲	۰.۰۸۳۷	۰.۰۰۸
سهم دهک ششم	۰.۰۹۱۲	۰.۰۹۲۱	۰.۰۰۱
سهم دهک هفتم	۰.۱۰۶۶	۰.۱۰۳۴	-۰.۰۰۰۳
سهم دهک هشتم	۰.۱۲۵۷	۰.۷۷۵۸	-۰.۰۰۰۷
سهم دهک نهم	۰.۱۵۳	۰.۱۴۲۱	-۰.۰۰۱۱
سهم دهک دهم	۰.۲۴۶۵	۰.۲۱۹۸	-۰.۰۰۲۷

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

ضریب جینی روستایی استان با ۰.۰۱ واحد کاهش از رتبه سوم کشور در سال ۱۳۹۵ به رتبه نهم کشور در سال ۱۳۹۶ رسیده است. بررسی رتبه ضریب جینی روستایی استان نشان می‌دهد که روستاهای استان به لحاظ توزیع درآمد خانوارهای روستایی نسبت به سایر استان‌ها همواره وضعیت بدی را داشته‌اند.

جدول ۱۰۴. توزیع درآمد در خانوارهای روستایی استان طی سال‌های ۹۱-۱۳۹۰

عنوان	۱۳۹۰	۱۳۹۱	میزان تغییرات
سهم بیست درصد فقیرترین (دهک اول) خانوار روستایی از کل هزینه سبد خانوارهای شهری	۰.۰۸	۰.۰۹۸	۰.۰۲
نسبت هزینه‌های ده درصد ثروتمندترین (دهک دهم) به ده درصد فقیرترین (دهک اول) خانوارهای روستایی	۷.۸۶	۵.۳۸	-۲.۴۸
نسبت هزینه‌های بیست درصد ثروتمندترین به بیست درصد فقیرترین خانوارهای روستایی	۴.۸۸	۳.۶۷	-۱.۲۱

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

۱۹-۵. بررسی و تحلیل وضعیت توزیع درآمد

جدول ۱۰۵. متوسط هزینه ناخالص^{۳۱} یک خانوار شهری استان آذربایجان شرقی به تفکیک گروه‌های هزینه‌ای طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ (میلیون ریال)

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد تغییرات
۷۵۰۰۰ هزار و کمتر	۵۳	۵۷	۷.۵۵
۷۵۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰۰ هزار ریال	۹۰	۸۸	-۲.۲۲
۱۰۰۰۰۰ تا ۱۲۰۰۰۰۰ هزار ریال	۱۱۰	۱۱۰	۰
۱۲۰۰۰۰ تا ۱۶۵۰۰۰ هزار ریال	۱۴۲	۱۴۳	۰.۷۰
۱۶۵۰۰۰ تا ۱۹۵۰۰۰ هزار ریال	۱۷۹	۱۸۱	۱.۱۲
۱۹۵۰۰۰ تا ۲۷۰۰۰۰ هزار ریال	۲۳۰	۲۳۰	۰
۲۷۰۰۰۰ تا ۳۶۰۰۰۰ هزار ریال	۳۰۹	۳۰۹	۰
۳۶۰۰۰۰ تا ۴۸۰۰۰۰ هزار ریال	۴۰۷	۴۰۹	۰.۴۹
۴۸۰۰۰۰ تا ۶۰۰۰۰۰ هزار ریال	۵۳۲	۵۲۷	-۰.۹۴
۶۰۰۰۰۰ هزار ریال و بیشتر	۸۳۵	۸۸۸	۶.۳۵
کل	۲۴۸	۲۸۴	۱۴.۵۲

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

۳۱. هزینه عبارت است از ارزش پولی کالاها و خدماتی که طی دوره مورد بررسی توسط خانوار برای مصرف جاری و یا آتی اعضای خود و یا هدیه به دیگران تهیه شده باشد. تهیه شامل خرید، تولید خانگی، دریافت در برابر خدمت در بخش دولتی و یا خصوصی، از محل کسب کشاورزی و غیر کشاورزی و مجانی به استثنای آنچه که از سایر خانوارها دریافت شده می‌باشد. وجوهی نظیر نفقه، نذر و اعانه که در ازای آن کالا و یا خدمتی دریافت نمی‌شود، در صورتی که به خانوار دیگری پرداخت شده باشد هزینه به حساب نمی‌آید.

در این بررسی هزینه ناخالص شامل مالیات و حق بازنشستگی سهم خانوار نیز می‌باشد. هزینه‌های سرمایه‌گذاری خانوار که مربوط به خرید، احداث، تغییرات، اضافات و تعمیرات اساسی در ساختمان، خرید حق امتیاز تلفن ثابت و همراه و سکه طلا و نقره می‌باشد، در هزینه‌های ناخالص که مختص هزینه‌های جاری است منظور نمی‌گردد.

جدول ۱۰۶. متوسط هزینه ناخالص یک خانوار روستایی استان آذربایجان شرقی به تفکیک گروه‌های هزینه‌ای طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ (میلیون ریال)

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد تغییرات
۴۵۰۰۰ هزار و کمتر	۲۴	۲۹	۲۰.۸۳
۴۵۰۰۰ تا ۷۵۰۰۰ هزار ریال	۶۱	۶۲	۱.۶۴
۷۵۰۰۰ تا ۹۰۰۰۰ هزار ریال	۸۲	۸۳	۱.۲۲
۹۰۰۰۰ تا ۱۲۰۰۰۰ هزار ریال	۱۰۵	۱۰۵	۰
۱۲۰۰۰۰ تا ۱۶۵۰۰۰ هزار ریال	۱۴۲	۱۴۱	-۰.۷
۱۶۵۰۰۰ تا ۱۹۵۰۰۰ هزار ریال	۱۷۹	۱۷۹	۰
۱۹۵۰۰۰ تا ۲۷۰۰۰۰ هزار ریال	۲۲۷	۲۲۷	۰
۲۷۰۰۰۰ تا ۳۶۰۰۰۰ هزار ریال	۳۰۸	۳۰۷	-۰.۳۲
۳۶۰۰۰۰ تا ۴۸۰۰۰۰ هزار ریال	۴۱۳	۴۱۰	-۰.۷۳
۴۸۰۰۰۰ هزار ریال و بیشتر	۶۹۵	۷۰۵	۱.۴۴
کل	۱۹۳	۲۰۶	۶.۷۴

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

جدول ۱۰۷. سهم گروه‌های مختلف هزینه‌ای در هزینه ناخالص خانوارهای شهری و روستایی استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ (درصد)

خانوارهای شهری		خانوارهای روستایی		عنوان
۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۵	
۲۵.۳	۵۱.۵	۲۳.۲۸	۹.۱۶	آرد، رشته، غلات، نان و فرآورده‌های آن
۱۷.۸۶	۴.۲۸	۲۱.۸۱	۷.۹۲	گوشت
۱۳.۵۳	۳.۲۶	۱۱.۷۱	۴.۹۵	شیر و فرآورده‌های آن و تخم پرندگان
۵.۹۳	۹۶	۴.۸۷	۱.۵۲	روغن‌ها و چربی‌ها
۱۱.۹۳	۴.۰۳	۸.۷۶	۵.۲۳	میوه‌ها و سبزی‌ها
۱۱.۸	۱.۵	۱۲.۶	۲.۶۴	خشکبار حبوبات
۴.۷۷	۲.۱۴	۵.۲	۳.۸۸	قند، شکر، شیرینی‌ها، چای، قهوه و کاکائو
۱.۰۵	۰.۶	۲.۵۳	۰.۹۲	ادویه‌ها، چاشنی‌ها و سایر ترکیبات
۷.۸۱	۰.۱۳	۷.۴۲	۲.۰۵	نوشابه‌ها و غذاهای آماده و دخانی‌ها
۲۴.۴۶	۲۸.۲۵	۳۸.۶۲	۳۸.۲۸	جمع کل هزینه ناخالص خوراکی
۵.۲۶	۵.۰۸	۱۰.۳۷	۷.۰۱	پوشاک و کفش
۳۵.۰۸	۲۸.۲۵	۲۴.۲۷	۱۴.۰۹	مسکن
۷.۸۲	۱۴.۵	۹.۵۲	۶.۸۵	لوازم اثاث و خدمات خانوار
۱۰.۰۷	۱۱.۱۲	۱۴.۲۲	۱۲.۰۶	بهداشت و درمان
۱۳.۷۵	۸۱.۱۲	۱۵.۸۳	۱۲.۰۶	حمل و نقل و ارتباطات
۷.۳	۳.۵۹	۴.۹	۱.۹۹	تفریحات، سرگرمی و خدمات
۲۰.۷۲	۱۱.۷۱	۲۰.۸۹	۹.۷۴	کالاها و خدمات متفرقه خانوار
۷۵.۵۳	۷۲.۷۴	۶۱.۳۷	۶۱.۷۲	جمع کل هزینه ناخالص غیرخوراکی

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

جدول ۱۰۸. متوسط درآمد ناخالص سالانه یک خانوار شهری استان آذربایجان شرقی
به تفکیک گروه‌های درآمد طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ (میلیون ریال)

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد تغییرات
درآمد از حقوق بگیری	۱۰۱	۶۷	-۳۳.۶۶
درآمد پولی از حقوق بگیری عمومی	۳۲	۲۵	-۲۱.۸۸
درآمد غیر پولی از حقوق بگیری عمومی	۶	۳	-۵۰
درآمد پولی از حقوق بگیری تعاونی	۰.۱۸	۰	-۱۰۰
درآمد غیر پولی از حقوق بگیری تعاونی	۰.۳	۰.۰۱	-۶۶.۶۷
درآمد پولی از حقوق بگیری خصوصی	۵۶	۳۷	-۳۳.۹۳
درآمد غیر پولی از حقوق بگیری خصوصی	۶	۱	-۸۳.۳۳
درآمد از مشاغل آزاد	۶۵	۵۴	-۱۶.۹۲
درآمد پولی از مشاغل آزاد کشاورزی	۳	۲	-۳۳.۳۳
درآمد غیر پولی از مشاغل آزاد کشاورزی	۰.۱۲۷	۰.۰۶	-۵۲.۷۶
درآمد پولی از مشاغل آزاد غیرکشاورزی	۶۱	۵۱	-۱۶.۳۹
درآمد غیر پولی از مشاغل آزاد غیرکشاورزی	۰.۸۸	۰.۷	-۲۰.۴۵
درآمدهای متفرقه	۱۳۹	۱۱۸	-۱۵.۱۱
درآمدهای متفرقه پولی	۹۲	۷۸	-۱۵.۲۲
درآمدهای متفرقه غیر پولی	۴۶	۱۰	-۷۸.۲۶
جمع کل درآمد	۳۰۶	۲۴۰	-۲۱.۵۷

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

جدول ۱۰۹. متوسط درآمد ناخالص سالانه یک خانوار روستایی استان آذربایجان شرقی
به تفکیک گروه‌های درآمد طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ (میلیون ریال)

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد تغییرات
درآمد از حقوق بگیری	۴۵	۴۶	۲.۲۲
درآمد پولی از حقوق بگیری عمومی	۴	۵	۲۵
درآمد غیر پولی از حقوق بگیری عمومی	۱	۰.۷۵	-۲۵
درآمد پولی از حقوق بگیری تعاونی	۰	۰.۵۹	-
درآمد غیر پولی از حقوق بگیری تعاونی	۰	۰.۱	-
درآمد پولی از حقوق بگیری خصوصی	۳۷	۳۹	۵.۴۱
درآمد غیر پولی از حقوق بگیری خصوصی	۱	۰.۲۳	-۷۷
درآمد از مشاغل آزاد	۱۰۹	۶۲	-۴۳.۱۲
درآمد پولی از مشاغل آزاد کشاورزی	۶۸	۴۱	-۳۹.۷۱
درآمد غیر پولی از مشاغل آزاد کشاورزی	۶	۱.۹۳	-۶۷.۸۳
درآمد پولی از مشاغل آزاد غیرکشاورزی	۳۲	۱۸	-۴۳.۷۵
درآمد غیر پولی از مشاغل آزاد غیرکشاورزی	۰.۷۷	۰.۳۹	-۴۹.۳۵
درآمدهای متفرقه	۷۹	۵۶	-۲۹.۱۱
درآمدهای متفرقه پولی	۵۳	۳۶	-۳۲.۰۸
درآمدهای متفرقه غیر پولی	۲۶	۲۰	-۲۳.۰۸
جمع کل درآمد	۲۳۴	۱۶۵	-۲۹.۴۹

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

جدول ۱۱۰. سهم گروه‌های مختلف درآمدی در درآمد ناخالص خانوارهای شهری و روستایی استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ (درصد)

عنوان		خانوارهای روستایی		خانوارهای شهری	
		۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۶
درآمد از حقوق بگیری		۱۹.۲۳	۲۷.۸۸	۳۳.۰۱	۲۷.۹۲
درآمد پولی از حقوق بگیری عمومی		۱.۷۱	۳.۰۳	۱۰.۴۶	۱۰.۴۲
درآمد غیر پولی از حقوق بگیری عمومی		۰.۴۳	۰.۴۵	۱.۹۶	۱.۲۵
درآمد پولی از حقوق بگیری تعاونی		۰	۰.۳۶	۰.۰۶	۰
درآمد غیر پولی از حقوق بگیری تعاونی		۰	۰.۰۶	۰.۰۱	۰
درآمد پولی از حقوق بگیری خصوصی		۱۵.۸۱	۲۳.۶۴	۱۸.۳	۱۵.۴۲
درآمد غیر پولی از حقوق بگیری خصوصی		۰.۴۳	۰.۱۴	۱.۹۶	۰.۴۲
درآمد از مشاغل آزاد		۴۶.۵۸	۳۷.۵۸	۲۱.۲۴	۲۲.۵
درآمد پولی از مشاغل آزاد کشاورزی		۲۹.۰۶	۲۴.۸۵	۰.۹۸	۰.۸۳
درآمد غیر پولی از مشاغل آزاد کشاورزی		۲.۵۶	۱.۱۷	۰.۰۴	۰.۰۳
درآمد پولی از مشاغل آزاد غیر کشاورزی		۱۳.۶۸	۱۰.۹۱	۱۹.۹۳	۲۱.۲۵
درآمد غیر پولی از مشاغل آزاد غیر کشاورزی		۰.۳۳	۰.۲۴	۰.۲۹	۰.۲۹
درآمدهای متفرقه		۳۳.۷۶	۳۳.۹۴	۴۵.۴۲	۴۹.۱۷
درآمدهای متفرقه پولی		۲۲.۶۵	۲۱.۸۲	۳۰.۰۷	۳۲.۵
درآمدهای متفرقه غیر پولی		۱۱.۱۱	۱۲.۱۲	۱۵.۰۳	۴.۱۷
جمع کل درآمد		۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

بررسی متوسط درآمد^{۳۲} سالانه یک خانوار شهری استان آذربایجان شرقی به تفکیک گروه‌های مختلف درآمد طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ نشان می‌دهد، مجموع درآمدهای پولی و غیرپولی ناخالص استان با ۲۱.۵۷ درصد کاهش از ۳۰۶ میلیون ریال در سال ۱۳۹۵ به ۲۴۰ میلیون ریال در سال ۱۳۹۶ رسیده است.

پس انداز موثر خانوارهای شهری و روستایی استان در سال ۱۳۹۶ نسبت به سال ۱۳۹۵ به ترتیب ۱۴۰.۳ درصد رشد و ۱۷۵ درصد کاهش داشته‌اند. همچنین نسبت هزینه به درآمد خانوارهای شهری و روستایی در سال ۱۳۹۶ نسبت به سال ۱۳۹۵ به ترتیب ۳۵.۴۵ و ۶۴.۷۸ درصد افزایش داشته که ناشی از افزایش در هزینه‌های آنها بوده است.

جدول ۱۱۱. مازاد یا کسری بودجه خانوارهای استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۵

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	درصد تغییرات
نسبت هزینه به درآمد خانوارهای شهری	۰.۸۱	۱.۱	۳۵.۴۵
نسبت هزینه به درآمد خانوارهای روستایی	۰.۷۲	۱.۱۹	۶۴.۷۸
میزان پس‌انداز ^{۳۳} موثر شهری (میلیون ریال)	۵۷	-۲۳	-۱۴۰.۳
میزان پس‌انداز موثر روستایی (میلیون ریال)	۴۰	-۳۰	-۱۷۵

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

۱۹-۶. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی در خصوص درآمد هزینه خانوار و توزیع درآمد

توزیع درآمد عمدتاً تحت تاثیر عوامل به وجود آورنده درآمد خانوار، شرایط اقتصادی و اجتماعی و میزان دخالت دولت در اتخاذ سیاست‌های مربوطه قرار

۳۲. درآمد عبارت است از کلیه وجوه و ارزش پولی کالاهایی که در برابر کار انجام شده، سرمایه بکار افتاده و یا از طریق منابع دیگر (مانند حقوق بازنشستگی، درآمد حاصل از اجاره، سود انواع سپرده و سایر درآمدهای متفرقه) در دوره آماری مورد نظر به خانوار تعلق گرفته باشد. در این بررسی منظور از درآمد ناخالص، جمع کلیه درآمدها قبل از کسر هر گونه مالیات، حق بازنشستگی (سهم خانوار) و مبلغ فروش کالاهای دست دوم می باشد.

۳۳. شاخص پس‌انداز موثر یا شکاف درآمدی خانوار بیانگر تفاوت سطح درآمد از هزینه یک خانوار می‌باشد.

دارد. به همین منظور، تلاش و اقدام در راستای موارد ذیل می تواند به بهبود وضعیت معیشتی و بودجه خانوار کمک نماید:

- کنترل تورم یکی از بهترین روش ها برای کاهش نابرابری و بهبود وضعیت توزیع درآمد است. بنابراین برای بهبود وضعیت توزیع درآمد، ابتدا باید تورم کنترل شده و از اجرای هرگونه سیاستی که به افزایش تورم منجر می شود، پرهیز شود. با کنترل تورم، رشد اقتصادی که ناشی از انباشت سرمایه فیزیکی و انسانی است، می تواند به کاهش نابرابری منجر شود.^{۳۴}
 - از سوی دیگر با توجه به اینکه پس انداز موثر در این سالها افزایش یافته است لذا می بایست این نقدینگی سرگردان جذب سرمایه گذاری ها و تامین مالی تولیدات داخلی گردد که لازمه انبثات اقتصادی است. تا از سوق یافتن سرمایه های سرگردان به سمت بازارهای طلا و ارز جلوگیری شود.
 - وجود نابرابری درآمدی در جامعه طبیعی است چون توانایی، دانش، پیشینه، سطح سرمایه اولیه افراد و سطح دسترسی آنها به منابع متفاوت است. همین سبب می شود که افراد درآمدهای مختلفی داشته باشند. در این مورد هیچ بحثی نیست. اما باید تا حد ممکن این شکاف را پوشش داد، بنابراین باید سیاست هایی اعمال شود که انگیزه افرادی که به لحاظ کار و سرمایه گذاری توانمندتر هستند از بین نرود. سیاست های مالیاتی یا پرداخت های هدفمند بارانه، رقابتی کردن هر چه بیشتر بازار، گردش آزاد اطلاعات و حذف رانت های اقتصادی، سیاسی و اطلاعاتی می تواند زمینه ساز کاهش شکاف درآمدی باشد.
- در تمام عوامل یادشده، نقش دولت به عنوان قدرتمندترین پایگاه کاهش نابرابری درآمدی به وضوح مشهود است. بنابراین مجموعه سیاست های دولت ها در راستای مهار تورم، کنترل جمعیت، رشدهای فقرزدا و ایجاد اشتغال، تنها بخشی از حوزه های اختیار دولت است که می تواند سیاست گذاری هایی در راستای توزیع عادلانه درآمد اعمال نماید.

۳۴. بررسی رابطه بین تحرک درآمدی و نابرابری در ایران، محمدحسن فطرس و فاطمه شهبازی از دانشگاه بوعلی همدان، فصلنامه روند

۲۰. هدفمند کردن یارانه‌ها در استان

در این فصل وضعیت ارزش افزوده فعالیت‌های اقتصادی استان در بازه زمانی قبل و بعد از اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. هم‌چنین تاثیر اجرای این قانون بر میزان مصرف گندم، آرد، آب، برق، گاز و حامل‌های انرژی و نیز مبلغ فروش و مانده بدهی مشترکین در همان بازه زمانی بررسی شده و پیشنهادات مرتبط با این حوزه ارائه شده است.

۲۰-۱. سیاست‌های هدفمند کردن یارانه‌ها و جهت‌گیری‌های استان

اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها همانند سایر نقاط کشور در استان آذربایجان شرقی نیز با پرداخت یارانه نقدی، از نیمه دوم سال ۱۳۸۹ آغاز شد. در آذربایجان شرقی ستاد استانی هدفمندی یارانه‌ها تشکیل شد و ۱۳ کارگروه تخصصی برای فعالیت و هماهنگی ذیل این ستاد تعریف گردید.

معافیت مالیاتی و بخشودگی جرایم و تقسیط مالیات، تسهیلات از محل صندوق توسعه ملی، برنامه‌ها در حوزه حمل و نقل عمومی، بسته حمایتی سلامت خانوارها و کنترل بازار از جمله بسته‌های حمایتی برای بخش‌های مختلف عنوان شده در اجرای مرحله دوم هدفمندسازی یارانه‌ها می‌باشد.

همزمان با اجرای هدفمند کردن یارانه‌ها، ستادهای مربوطه در استان تشکیل و اقدامات لازم در این راستا انجام گردید. اهم اقدامات دبیرخانه ستاد هدفمند کردن یارانه‌های استان به شرح زیر می‌باشد:

- ارتباط مستمر با سازمان هدفمندکردن یارانه‌ها؛
- اطلاع رسانی مسائل مربوطه از طریق رسانه‌ها؛
- مصاحبه‌های تلویزیونی و رادیویی؛
- برگزاری جلسات با دستگاه‌های اجرایی ذیربط و فرمانداری‌ها و بانکهای استان؛
- مکاتبه با دستگاه‌های اجرایی و فرمانداری‌ها جهت ارسال کلیه مصوبات، دعوت به جلسات، صورت جلسات و اطلاعیه‌های استانی در اسرع وقت، درخواست ارائه گزارش اقدامات انجام یافته، دریافت گزارشات و جمع بندی آنها و در نهایت ارائه گزارش‌های مربوطه به مراجع ذیصلاح؛
- جمع آوری مشکلات مردم در خصوص ثبت نام، درج شماره حساب و سایر موارد، اعلام مشکلات مربوطه به سازمان هدفمندی یارانه‌ها؛
- مکاتبه و هماهنگی با بانک‌ها در خصوص بررسی مشکلات مربوط به پرداخت یارانه‌های نقدی؛

- جواب‌گویی به مشکلات، راهنمایی به دستگاه‌ها و بانک‌ها در خصوص مشکلات پیش آمده؛
- هماهنگی و پاسخ‌گویی به ستادهای شهرستانی در خصوص مشکلات مربوط به ثبت‌نام یارانه‌ها؛
- تهیه گزارش مشکلات و اقدامات؛
- راهنمایی مراجعین در ارتباط با مشکلات دریافت یارانه نقدی به شرح زیر:

جدول ۱۱۲. مشکلات مراجعین به دبیرخانه هدفمندسازی یارانه‌ها

مشکلات مطرح شده	پاسخ ارائه شده
موارد مرتبط با واریزی و سایر مشکلات حساب بانکی	بررسی از طریق سامانه رفاهی با وارد کردن کد ملی و سریال شناسنامه سرپرست خانوار صورت می‌گیرد. جهت رفع مشکلات مذکور به واحد انفورماتیک بانک مربوطه هدایت می‌گردد.
مشکلات ثبت نامی از جمله تغییر و اصلاح اطلاعات خانوار مثل طلاق و ازدواج و فوتی	به یکی از دفاتر پلیس + ۱۰ هدایت می‌گردد.
مشکلات خاص از جمله بد سرپرست و بی‌سرپرست	جهت رفع مشکلات مذکور به فرمانداری شهرستان مربوطه هدایت می‌گردد.
مشکلات ثبت احوالی	جهت رفع مشکلات به اداره کل ثبت احوال هدایت می‌گردد.
سبد کالا	افرادی که مشکل سبد کالا دارند به اداره کار ارجاع داده می‌شود.

جدول ۱۱۲. مشکلات مراجعین به دبیرخانه هدفمندسازی یارانه‌ها

مشکلات مطرح شده	پاسخ ارائه شده
حذف یارانه کل خانوار	اکثر مراجعین به این دبیرخانه حذف شدگان از دریافت یارانه (زمان شروع حذف یارانه اسفند ماه سال ۹۴) می‌باشند. این اداره کل هیچ اختیاری در این زمینه ندارد و خانوارهایی که یارانه‌های آنها حذف شده تنها از طریق سامانه yaraneh10.ir می‌توانند دلیل حذف را مشاهده نموده و اعتراض خود را اعلام نمایند تا مجدداً بررسی گردد. نتیجه را نیز باید از همان سامانه پیگیری نموده و طبق اعلام سامانه از مراجعه به وزارتخانه‌ها و ادارات خودداری نمایند. هم‌چنین جهت مراجعه به اداره کار راهنمایی می‌شوند.

مأخذ: دبیرخانه ستاد هدفمندسازی یارانه‌ها در استان

۲۰-۲. بررسی وضعیت تحولات مرتبط با هدفمند کردن یارانه‌ها

صرفه‌جویی در مصرف آب، حامل‌های انرژی (برق، گاز و سایر سوخت‌ها) و گندم از جمله اهداف هدفمندسازی یارانه‌ها می‌باشد. تاثیر هدفمندسازی بر میزان مصرف موارد فوق طی نه ماهه اول سال‌های ۹۱-۱۳۸۹ در این بخش ارائه شده است.

جدول ۱۱۳. مقایسه مصرف آب، حامل‌های انرژی و گندم در استان آذربایجان شرقی قبل و بعد از اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها

عنوان	میزان مصرف نه ماهه			درصد رشد نه ماهه نسبت به مدت مشابه		
	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۹۰ به ۹۱	۹۰ به ۹۱	۸۹ به ۸۹
آب (میلیون مترمکعب)	۱۴۷	۱۳۳	۱۴۰	-۹.۵	۵	-۴.۹
برق (هزار مگاوات ساعت)	۱۷۷۶	۱۷۳۲	۱۹۴۸	-۲.۵	۱۲.۵	۹.۷
گاز شهری (میلیون مترمکعب)	۴۳۱۲	۳۸۴۴	۳۳۸۰	۱۰.۹	۱۲.۱	۲۱.۶

جدول ۱۱۳. مقایسه مصرف آب، حامل‌های انرژی و گندم در استان آذربایجان شرقی قبل و بعد از اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها

عنوان	میزان مصرف نه ماهه			درصد رشد نه ماهه نسبت به مدت مشابه		
	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۹۰ به ۸۹	۹۱ به ۹۰	۹۱ به ۸۹
بنزین (هزار مترمکعب)	۶۸۰	۶۵۱	۶۹۳	-۴.۳	۶.۴	۱.۸
گاز مایع (هزار تن)	۶۵.۶	۶۰.۱۱	۶۰.۴۷	-۸.۴	۰.۶	-۷.۸
نفت سفید (هزار مترمکعب)	۱۵۴	۱۳۵	۱۲۵	۱۲.۲	-۷.۱	-۱۸
نفت گاز (هزار مترمکعب)	۸۳۶	۸۰۹	۸۵۱	-۳.۳	۵.۱	۱.۷
نفتکوره (هزار مترمکعب)	۱۰۳۶	۱۱۵۰	۱۲۹۳	۱۱	۱۲.۴	۲۴.۷
گندم (هزارتن)	۴۸۵	۳۹۵	۱۹۱	-۱۹	-۵۲	-۶۱
آرد (هزارتن)	۳۵۰	۲۸۴	۱۵۷	-۱۹	-۴۵	-۵۵

مأخذ: دستگاه‌های مربوطه و محاسبات کارشناسی

جدول ۱۱۴. مقایسه سرانه مصرف مشترکین^{۳۵} آب، برق و گاز و سرانه مصرف^{۳۶} گندم و آرد استان آذربایجان شرقی قبل و بعد از اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها

عنوان	متوسط مصرف نه ماهه			درصد رشد نه ماهه نسبت به مدت مشابه		
	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۹۰ به ۸۹	۹۱ به ۹۰	۹۱ به ۸۹
آب (مترمکعب)	۱۹۷	۱۶۶	۱۶۳	-۱۶	-۱.۸	-۱۷
برق (مگاوات ساعت)	۲.۹۹	۲.۶۷	۲.۹۵	-۷.۷	-۶.۹	-۱.۳
گاز شهری (هزار مترمکعب)	۴.۵	۳.۷	۳	-۱۹	-۱۹	-۳۴
گندم (کیلوگرم)	۱۳.۳	۱۰.۳	۵.۷	-۲۳	-۴۵	-۵۷
آرد (کیلوگرم)	۱۰.۸	۸.۵	۴.۷	-۲۱	-۴۵	-۵۶

مأخذ: دستگاه‌های مربوطه و محاسبات کارشناسی

۳۵. سرانه مصرف مشترکین، از تقسیم کل مصرف تمامی مشترکین در نه ماه بر تعداد مشترکین حاصل شده است.

۳۶. سرانه مصرف جمعیت، به‌ازای مصرف هر نفر در یک ماه برحسب کیلوگرم محاسبه شده است.

۲۰-۳. منابع قانون هدفمند کردن یارانه‌ها در استان

۲۰-۳-۱. منابع به تفکیک شرکت‌های موضوع در قانون

شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات آب و فاضلاب، برق، گاز طبیعی و فرآورده‌های نفتی از جمله شرکت‌های موضوع در بحث هدفمندی یارانه‌ها می‌باشند. مقایسه مبلغ فروش آب، برق، گاز قبل و بعد از اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها و طی نه ماهه اول سال‌های ۱۳۸۹-۹۱ نشان‌دهنده افزایش چشمگیر مبالغ فروش می‌باشد. به خصوص مبلغ فروش گاز در نه ماهه اول سال ۱۳۹۰ نسبت به مدت مشابه سال ۱۳۸۹ افزایش ۴۲۴ درصدی (حدود پنج برابر) داشته است. بنابراین می‌توان گفت یکی از دلایل افزایش محسوس ارزش افزوده توزیع گاز در استان ناشی از اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها بوده است.

آنچه حائز اهمیت است، افزایش مبلغ مانده بدهی مشترکین انشعاب‌های آب، برق و گاز شهری در استان می‌باشد. همانند مبلغ فروش، بیشترین میزان رشد مانده بدهی با ۴۵۴ درصد رشد (حدود ۵.۵ برابر) به مشترکین گاز شهری اختصاص داشته است. بررسی ترکیب مشترکین گاز شهری نشان می‌دهد در نه ماهه اول سال ۱۳۸۹، مشترکین خانگی ۱۸.۷۱ درصد، مشترکین تجاری و تجاری ویژه ۲۴ درصد و مشترکین صنعتی و نیروگاه‌ها ۵۷.۲۹ درصد مبلغ مانده بدهی را داشته‌اند. این میزان در نه ماهه اول سال ۱۳۹۰ به ۱۳.۶۳ درصد برای مشترکین خانگی، ۱۸.۶۷ درصد برای مشترکین تجاری و تجاری ویژه و ۶۷.۷ درصد برای مشترکین صنعتی و نیروگاه‌ها تغییر یافته است.

جدول ۱۱۵. مقایسه مبلغ فروش آب، برق، گاز در استان قبل و بعد از اجرای قانون

عنوان	مبلغ فروش نه ماهه (میلیارد ریال)			درصد رشد نه ماهه نسبت به مدت مشابه		
	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۹۰ به	۹۱ به	۹۱ به
آب	۲۴۶	۴۷۰	۵۱۹	۹۱	۱۰	۱۱۱
برق	۲۹۴	۷۱۱	۸۱۲	۱۴۲	۱۴	۱۷۶
گاز شهری	۶۱۷	۳۲۳۳	۳۵۴۲	۴۲۴	۹.۶	۴۷۴

مأخذ: دستگاه‌های مربوطه و محاسبات کارشناسی

۲۰-۳-۲. مصارف ماده ۷ قانون هدفمند کردن یارانه‌ها

براساس ماده ۷ قانون هدفمند کردن یارانه‌ها دولت مجاز است تا پنجاه درصد خالص وجوه حاصل از اجرای این قانون را در قالب بندهای زیر هزینه نماید:

الف. یارانه در قالب پرداخت نقدی و غیرنقدی با لحاظ میزان درآمد خانوار نسبت به کلیه خانوارهای کشور به سرپرست خانوار پرداخت شود.

ب. اجراء نظام جامع تأمین اجتماعی برای جامعه هدف از قبیل:

۱. گسترش و تأمین بیمه‌های اجتماعی، خدمات درمانی، تأمین و ارتقاء سلامت جامعه و پوشش دارویی و درمانی بیماران خاص و صعب‌العلاج.
۲. کمک به تأمین هزینه مسکن، مقاوم‌سازی مسکن و اشتغال.
۳. توانمندسازی و اجرای برنامه‌های حمایت اجتماعی.

از آغاز اجرایی نمودن قانون هدفمندسازی یارانه‌ها، پرداخت نقدی یارانه به خانوارهای مشمول (۴۵۵۰۰۰ ریال به ازای هر فرد) و طرح تحول سلامت (بیمه سلامت همگانی) عمده‌ترین اقدامات در راستای اجرای ماده ۷ قانون هدفمندسازی یارانه‌ها بوده است. در حال حاضر طرح تحول سلامت توفیق چندانی نداشته و همچنین در ارتباط با پرداخت نقدی یارانه خانوارهای نیازمند متعددی موفق به دریافت یارانه نقدی نشده‌اند. به طور خلاصه اهم مشکلات شهروندان در ارتباط با ثبت نام و دریافت یارانه نقدی در مراجعه به دبیرخانه ستاد هدفمند کردن یارانه‌های استان به شرح زیر می‌باشد:

- افرادی که جدیداً تشکیل خانوار داده‌اند، با عنایت به اینکه پدران آن‌ها متمکن تلقی شده‌اند، این زوج‌های جوان علی‌رغم نیازشان از دریافت یارانه محروم هستند که تعداد چنین مواردی روز به روز رو به فزونی است.
- افرادی نیز وجود دارند که دچار ورشکستگی مالی و اقتصادی شده‌اند و اگر در گذشته به یارانه نیازی نداشته‌اند در حال حاضر جزو نیازمندان محسوب می‌شوند در حالی که در قانون برای این موارد هیچ پیش‌بینی صورت نگرفته است.
- بعضی از خانوارها در مرحله دوم ثبت نام کرده‌اند ولی مبلغ واریزی کمتر از تعداد اعضای خانوار می‌باشد و امکان تشخیص اینکه کدام عضو خانوار جامانده است، در سامانه پلیس + ۱۰ وجود ندارد.

- خانواده‌های پرجمعیت ۷ یا ۸ نفری وجود دارند که نیازمند دریافت یارانه می‌باشند. اما به دلیل اینکه یکی از اعضای خانواده پزشک، قاضی یا جزو یکی از اقشار پردرآمد می‌باشد؛ یارانه کل خانواده قطع شده است.
- یارانه برخی از افرادی که کد ملی خود را تعویض نموده‌اند، قطع شده است.
- برخی از خانوارها حذف شده و اعتراض داده‌اند. دلایل ارائه شده سازمان هدفمندی یارانه‌ها در مورد حذف این خانوارها با شرایط آن‌ها منطبق نبوده و اثبات آن زمان‌بر می‌باشد.
- ثبت‌نام نوزادان برای دریافت یارانه نقدی، مستلزم این است که هم پدر و هم مادر جزو دریافت کنندگان یارانه نقدی باشند. از طرفی در برخی از خانواده‌ها به دلیل اینکه مادر قبل از ازدواج جزو دریافت کنندگان یارانه نبوده است، امکان تفکیک خانواده در پلیس + ۱۰ و ثبت نام نوزاد وجود ندارد. همچنین بسیاری از زوجین پس از ازدواج اقدام به تفکیک و تشکیل خانوار ننموده‌اند که این امر باعث محرومیت نوزاد آن‌ها از دریافت یارانه شده است.
- در حال حاضر افراد نظامی، پس از تشکیل خانواده نمی‌توانند اطلاعات همسر خود را تفکیک نمایند.
- مشکلات مربوط به نظامیان به دلیل مجرمانه بودن اطلاعات بایستی در سازمان مربوطه پیگیری و رفع شود. در صورتی که امکان حل برخی از مشکلات در آن نهادها وجود ندارد و رفع نمی‌شود.
- برخی از افراد در زمان ثبت نام مرحله دوم به دلایلی از قبیل زندانی بودن، بیماری، عدم آگاهی و ... نتوانسته‌اند ثبت نام کنند. در صورتی که جزو اقشار نیازمند بوده و متقاضی ثبت نام هستند ولی امکان ثبت نام وجود ندارد.
- افرادی که در زمان ثبت نام مرحله دوم پس از ازدواج، به دلیل عدم آگاهی و به منظور ثبت نام تحت خانواده مجزا، اسم خود را از خانواده پدری حذف کردند به دلیل عدم امکان ثبت نام از طرف سازمان هدفمندسازی یارانه‌ها جزو گروه انصراف دهندگان محسوب شده‌اند.
- کسانی که در مرحله اول ثبت نام نکرده و نیازمند می‌باشند، امکانی برای ثبت نام و دریافت یارانه نقدی ندارند.
- خانواده‌های نیازمندی که سرپرست آن‌ها خارج از کشور است یا به دلایلی به خارج مسافرت می‌نماید، یارانه آن‌ها قطع شده است.
- مستمری واریز شده به مشمولین بهزیستی یا کمیته امداد، در سامانه هدفمندی یارانه‌ها قابل مشاهده نمی‌باشد. سازمان بهزیستی افراد را به

دبیرخانه هدفمندی یارانه‌ها ارجاع می‌دهد، در صورتی که این دبیرخانه هیچ گونه اطلاعی در مورد چگونگی واریز مستمری این مشمولین ندارد.

▪ مستمری واریزی کمیته امداد یا سازمان بهزیستی به همه مشمولین این نهادها واریز نشده است. مشمولین کمیته امداد و سازمان بهزیستی برای اعتراض به این دبیرخانه مراجعه می‌نمایند، در صورتی که سازمان هدفمندی یارانه‌ها اعلام کرده است که فقط این مبالغ را واریز می‌نماید و هیچ گونه اطلاعی از شیوه انتخاب مشمولین ندارد.

▪ اغلب کودکان تحت سرپرستی سازمان بهزیستی به دلیل عدم آگاهی و عدم ارائه راهنمایی لازم در تاریخ مقرر شده موفق به ثبت نام نشده‌اند و پس از رسیدن به سن قانونی و قطع مقرری دریافتی، هیچ گونه ممر درآمدی نداشته و امکان ثبت نام و دریافت یارانه نیز برای آن‌ها علی‌رغم نیاز شدید، وجود ندارد.

▪ طراحی سامانه www.refahi.ir به گونه‌ای است که گزینه انصراف از یارانه به عنوان صفحه پیش فرضی تعریف شده است که این امر نیز در مواردی باعث شده است افراد اشتباهات اطلاعات خواسته شده در این صفحه را وارد نموده و ناخواسته موجب انصراف آن‌ها از دریافت یارانه گردد.

۲۰-۳-۳. مصارف ماده ۸ قانون هدفمند کردن یارانه‌ها

به استناد ماده ۸ قانون هدفمند کردن یارانه‌ها دولت مکلف است سی درصد خالص وجوه حاصل از اجرای این قانون را برای پرداخت کمک‌های بلاعوض یا یارانه سود تسهیلات و یا وجوه اداره شده برای اجرای موارد زیر هزینه نماید:

الف. بهینه‌سازی مصرف انرژی در واحدهای تولیدی، خدماتی و مسکونی و تشویق به صرفه‌جویی و رعایت الگوی مصرف که توسط دستگاه اجرایی ذیربط معرفی می‌شود.

ب. اصلاح ساختار فناوری واحدهای تولیدی در جهت افزایش بهره‌وری انرژی، آب و توسعه تولید برق از منابع تجدیدپذیر.

ج. جبران بخشی از زیان شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات آب و فاضلاب، برق، گاز طبیعی و فرآورده‌های نفتی و شهرداری‌ها و دهیاری‌ها ناشی از اجراء این قانون.

د. گسترش و بهبود حمل و نقل عمومی در چهارچوب قانون توسعه حمل و نقل عمومی و مدیریت مصرف سوخت و پرداخت حداکثر تا سقف اعتبارات ماده (۹) قانون مذکور.

هـ. حمایت از تولیدکنندگان بخش کشاورزی و صنعتی.

و. حمایت از تولید نان صنعتی.

ز. حمایت از توسعه صادرات غیرنفتی.

ح. توسعه خدمات الکترونیکی تعاملی با هدف حذف و یا کاهش رفت و آمدهای غیرضرور.

افزایش چند برابری قیمت گاز و افزایش هزینه‌های تولید ناشی از آن برای واحدهای صنعتی، نشان‌دهنده لزوم تامین و ارائه یارانه برای بهینه‌سازی مصرف در بخش صنعت می‌باشد. در حالی که چنین اقدامی صورت نگرفته و تنها پیامد هدفمندسازی یارانه‌ها افزایش هزینه‌های تولید و کاهش رقابت‌پذیری صنایع داخلی می‌باشد.

۲۰-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

اصلاح نظام یارانه‌ها با توجه به گستره اثرگذاری آن در اقتصاد و مشکلات تحمیل شده به کشور از ناحیه انتخاب نظام یارانه‌ای نامناسب از اهمیت بسزایی برخوردار می‌باشد. اصلاح یارانه‌ها، منابع مالی هنگفتی را که قبلاً صرف تامین مالی یارانه‌ها می‌گردید آزاد کرده و دولت را قادر می‌سازد این منابع را در سرمایه‌گذاری‌های مولد به کار گیرد و با اصلاح قیمت حامل‌های انرژی و تخصیص بخش عمده‌ای از درآمد حاصل از آن به توسعه زیرساخت‌های اقتصادی و توانمندسازی اقتصاد مردم بپردازد. از دیگر اهداف هدفمندی یارانه‌ها حمایت از افراد فقیر و توانمندسازی آنها از طریق افزایش دارایی‌ها و ظرفیت‌های اجتماعی و ارتقای نهادهای ادغام‌کننده در نظام اجتماعی و در نتیجه افزایش فرصت‌های در دسترس این افراد است تا به این ترتیب امنیت معیشت آنها تضمین شود. پیشنهادات زیر در مسیر تحقق اهداف هدفمندسازی یارانه‌ها قابل توجه می‌باشد:

▪ با توجه به اینکه انرژی یکی از نهادهای اساسی صنعت محسوب می‌شود، دولت برنامه‌ریزی میان‌مدت برای تعیین قیمت حامل‌های انرژی داشته باشد و با شفافیت برنامه‌ریزی‌ها تا حدی ثبات اقتصادی را در کشور تضمین نمایند تا سرمایه‌گذاران قادر باشند برنامه‌ریزی‌های میان‌مدت خود را انجام داده و نسبت به سرمایه‌گذاری در کشور اقدام نمایند.

- همچنین پیشنهاد می شود درآمدهای حاصل از هدفمندی یارانه ها در هر استان با توجه به پتانسیل ها و نیازهای آن استان صرف ایجاد زیرساخت ها و اشتغال گردد.
- بخشی از منابع حاصل از هدفمندی یارانه ها صرف نوسازی صنایع گردد تا از این طریق نیز در مصرف انرژی صرفه جویی گردد و همچنین قدرت رقابت پذیری صنایع داخلی در برابر رقیبان بین المللی حفظ گردد.
- ایجاد جاده و راه های مناسب و استاندارد در کنار نوسازی ناوگان حمل و نقل نیز می تواند در کاهش مصرف سوخت به میزان قابل توجهی موثر باشد.
- لذا صرف منابع حاصل از هدفمندی یارانه ها در موارد مطرح شده به میزان قابل توجهی می تواند در کاهش فشارهای اقتصادی بر عموم مردم موثر باشد.
- با عنایت به اینکه اداره کل امور اقتصادی و دارایی آذربایجان شرقی دبیرخانه هدفمندسازی یارانه می باشد هر روزه شاهد مراجعه افرادی است که با وجود مبرهن بودن نیاز آن ها به یارانه نقدی، به دلیل عدم آگاهی یا بروز خطا و یا سایر مواردی که در بخش های قبلی عنوان گردیده است موفق به ثبت نام در سامانه یارانه نشده اند و سیستم فعلی یارانه ها، امکان اصلاح اشتباه و ثبت نام را از این افراد سلب نموده است. اخیراً نیز ارائه خدماتی از قبیل بیمه سلامت و کمک هزینه سبد خانوار منوط به دریافت یارانه شده است که این امر باعث بروز مشکلاتی برای مردم و نیازمندان گردیده است. در این میان، استانی شدن ستاد هدفمندی یارانه ها نیز می تواند به این موضوع و افزایش بی عدالتی در بین استان ها دامن بزند. لذا پیشنهاد می گردد محوریت توزیع یارانه ها همانند سابق با تهران باشد؛ اما اختیاراتی به استان ها اعطا شود تا در صورت مراجعه افراد نیازمند و کسانی که در دهک های پایین قرار دارند اما از یارانه جامانده یا بی دلیل حذف شده اند، بتوانند از مرکز استان موضوع را پیگیری نموده و مشکلات را از طریق واحد استانی برطرف نمایند.

جمع‌بندی

موقعیت جغرافیایی و پتانسیل‌های طبیعی آذربایجان شرقی می‌تواند این استان را به یکی از قطب‌های توسعه کشور تبدیل نموده و ثروت آفرینی زیادی برای کشور ایجاد نماید. توسعه منطقه‌ای با تاکید بر پتانسیل‌های استان، تامین زیرساخت‌ها و زیربناهای تامین شرایط لازم برای گسترش مراودات تجاری با کشورهای هم‌جوار، تامین منابع مالی، تسريع در جذب سرمايه گذاري مستقيم خارجي از عمده مواردی هستند که با اجرایی نمودن آن‌ها می‌توانیم شاهد پیشرفت استان باشیم. توأم با اصلاحات اقتصادی و توسعه اقتصادی – اجتماعی کشورها که با هدف ارتقای استاندارد زندگی و رفاه شهروندان انجام می‌گیرد، بحث توسعه متوازن و توسعه عدالت محور نیز اهمیت می‌یابد. کاهش اختلاف طبقاتی بین افراد جامعه از موضوعاتی است که همواره مورد بحث اقتصاددانان بوده است. اما در اجرای برخی برنامه‌ها متأسفانه شاهد تعمیق اختلاف درآمد بین مناطق مختلف کشور و کاهش سهم درآمدی خانوارها در برخی مناطق بوده‌ایم که این امر به مرور زمان، برنامه‌های توسعه را نیز مختل می‌نماید. از بارزترین عوارض توسعه نامتوازن افزایش مهاجرت‌ها در کشور می‌باشد. با افزایش اختلاف مناطق در برخورداری از خدمات دولتی و امکانات رفاهی، برخی مناطق مهاجر فرست و برخی مهاجر پذیر خواهند بود.

در بحث توسعه، توسعه عدالت‌محور از موضوعاتی است که محققین متعددی بدان پرداخته‌اند. طبق توسعه عدالت‌محور همه افراد جامعه فارغ از محل زندگی، باید سهم برابری از منافع حاصل از توسعه کسب نمایند بنابراین، الگویی که در آن توسعه در چند منطقه خاص متمرکز شده باشد در تضاد با توسعه عدالت‌محور می‌باشد. حقیقت امر آن است که نابرابری در برخورداری از منابع درآمدی هر منطقه منشأ نابرابری درآمدها می‌باشد. نابرابری در کمیت و کیفیت خدمات ارائه شده به مناطق مختلف، نابرابری درآمد در مناطق را در پی خواهد داشت. همچنین، نابرابری‌های مالی گسترده موجب افزایش مهاجرت به مناطق دارای درآمد و خدمات عمومی بیشتر خواهند شد. در اغلب موارد، افراد مهاجر در مناطق خود دارای بهره‌وری بیشتری در تولید هستند اما تلاش برای کسب رفاه بیشتر و سهم‌بری بیشتر از خدمات عمومی دولت موجب مهاجرت آن‌ها از محل زندگی خود می‌گردد که این امر آثار سوئی بر اقتصاد کل کشور خواهد داشت. توزیع درآمد صرفاً یک مسأله اقتصادی که بهره‌وری تولید را متأثر می‌کند نمی‌باشد بلکه با توجه به رابطه‌ای که با انسجام اجتماعی و ثبات منطقه‌ای دارد، مسأله سیاستی نیز محسوب می‌شود. توزیع درآمد نقش مهمی را در توسعه

اجتماعی و اقتصادی جامعه ایفا می کند. چنانچه مسأله توزیع درآمد حل شود می توان شاهد توسعه اقتصادی - اجتماعی کشور بود. بنابراین شایسته است موضوع عدالت در توسعه و توزیع درآمد در میان بخش ها و منطقه های مختلف بیش از پیش مورد توجه سیاست گذاران و محققین اقتصادی قرار گیرد.

عدالت در سهم بری از توسعه کشور در ابعاد مختلف می تواند مورد بررسی قرار گیرد. عدالت بین افراد جامعه، عدالت بین استان های مختلف کشور و عدالت بین مناطق شهری و روستایی کشور از مواردی است که در این زمینه باید به آن توجه شود. تفاوت در سطح درآمد بین مناطق مختلف تا حدی به دلیل تفاوت در برخورداری از پتانسیل های طبیعی قابل قبول است. اما در شرایطی که استان آذربایجان شرقی از ظرفیت های قابل توجهی در زمینه معدن، کشاورزی، تجارت و صنعت برخوردار است کاهش سهم درآمدی آن چندان قابل توجیه نمی باشد. از حیث تفاوت استان ها در سهم بری از برنامه های توسعه کشور می توان به سهم هر استان از کارگاه های صنعتی کشور اشاره کرد. استان آذربایجان شرقی با وجود اینکه لقب قطب صنعتی کشور را با خود به یدک می کشد، تنها ۵.۵۸ درصد از کل کارگاه های صنعتی ۱۰ نفر کارکن و بیشتر کشور را به خود اختصاص داده است، سهم استان آذربایجان شرقی از تولید ناخالص کشور نیز ۳.۵ درصد می باشد اختلاف فاحش در سهم بری استان ها از کارگاه های صنعتی موجب اختلاف در درآمد سرانه شهروندان خواهد گردید که این خود منجر به بیشتر شدن اختلافات درآمدی مناطق مختلف کشور می شود که پیامد آن مهاجرت از استان کم درآمد به استان با درآمد بیشتر خواهد بود.

از مشکلات مهاجرت و تمرکز جمعیت کشور در استان های خاص، علاوه بر هزینه های گزافی که برای کاهش حجم ترافیک شهرها، کاهش آلودگی شهرها، تأمین آب و درمان بیماران ناشی از این آلاینده گی می شود می توان به هزینه های اجتماعی و افزایش بزه و جرم نیز اشاره کرد. یقیناً با توجه به آمارهای موجود در مرکز آمار ایران و وضع اقتصادی و اجتماعی استان های مختلف، یکی از مشکلات اصلی امروز نظام اقتصادی کشور توسعه نامتوازن و عدم تعادل منطقه ای است که مهاجرت و برهم خوردن توازن جمعیت شهری و روستایی و تغییرات اکوسیستم و آلاینده گی و بحران آب از پیامدهای آن می باشد و حل آن، مطالعات تخصصی و برنامه ریزی های کارآمد متخصصین و مسئولین را می طلبد.

از دیگر موضوعاتی که به نظر می رسد در برنامه های توسعه اقتصادی کشور باید بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد، لزوم مدیریت بهینه منابع کشور می باشد. در اجرای طرح های مختلف توسعه ای از قبیل احداث راه ها، زیرساخت ها و ... باید به لزوم تخصیص بهینه منابع توجه کرد. اما متأسفانه شاهد آن هستیم که در اجرای

نمودن برخی از طرح‌ها مزیت نسبی، اثرات خارجی مثبت و منفی و هزینه‌های اجرای طرح‌ها مورد بی‌توجهی قرار گرفته است که این امر علاوه بر اتلاف منابع کشور، هزینه‌های خارجی چشمگیری را در پی داشته است. با عنایت به این موارد ضرورت دارد توسعه زیرساخت‌های اقتصادی استان با توجه به ظرفیت‌ها و موقعیت استراتژیک آن مورد توجه قرار گیرد و شرایط را برای رشد اقتصادی فراهم نماید.

[<http://as.mefa.ir>]